

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ, ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΔΙΕΘΝΕΣ & ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΔΙΚΑΙΟ & ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ»

ΕΙΔΙΚΕΥΣΗ: «ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΠΟΙΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ & ΠΟΛΙΤΙΚΗ»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Ποινική προστασία των ασυνόδευτων ανηλίκων. Εμπορία ανθρώπων: Εθνική και Ευρωπαϊκή διάσταση.

Criminal protection of unaccompanied minors. Human trafficking: National and European dimension.

Φωτεινή Πατσιαντού (2122M008)

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: Όλγα Τσόλκα

Αθήνα, 2023

Τριμελής Επιτροπή

Όλγα Τσόλκα, Επίκουρη Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου (Επιβλέπουσα)

Νικόλαος Λίβος: Επίκουρος Καθηγητής Νομικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών -
ΕΚΠΑ

Μαρία Μαρούδα, Επίκουρη Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright © Φωτεινή Πατσιαντού, 2023

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	9
Κεφάλαιο πρώτο	12
Εμπορία ανθρώπων, μετανάστευση και ασυνόδευτοι ανήλικοι: Το πρόβλημα	12
1. Ασυνόδευτοι ανήλικοι.....	12
2. Διαδικασία στρατολόγησης, Μέσα ελέγχου και Είδος εκμετάλλευσης.	18
3. Διακίνηση (smuggling) και Εμπορία (trafficking) ανθρώπων: Εννοιολογικές οριοθετήσεις.....	20
4. Μέτρα δράσης της ΕΕ.....	25
Κεφάλαιο δεύτερο	27
Κανονιστικό πλαίσιο διεθνών συμβάσεων και νομικών πράξεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.....	27
1.Η Σύμβαση του ΟΗΕ για το διεθνικό και οργανωμένο έγκλημα και τα συναφή Πρωτόκολλα.....	27
2.Το Προαιρετικό Πρωτόκολλο σχετικά με την εμπορία παιδιών, την παιδική πορνεία και παιδική πορνογραφία.....	35
3. Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων.....	36
4.Νομικές Πράξεις της Ένωσης	39
4.1. Προκαταρκτικές επισημάνσεις	41
4.2. Κοινή Δράση 97/154/ΔΕΥ και Απόφαση-Πλαίσιο 2002/629/ΔΕΥ	41
4.3 Η Οδηγία 2011/36/ΕΕ.....	46
4.4.Η Οδηγία 2012/29/EU	51
Κεφάλαιο τρίτο	52
Ελληνικό νομοθετικό πλαίσιο.....	52
1.Προκαταρκτικές παρατηρήσεις	52
2.Οι διατάξεις του Ν. 3064/2002.....	54
3.Οι διατάξεις του Ν.3625/2007	56
4. Οι διατάξεις του Ν. 3875/2010.....	57
5. Οι διατάξεις του Ν. 4198/2013	58
6. Η αναδιαμόρφωση μετά τον Ν. 4619/2019	58
6.1. Τα στοιχεία της ειδικής υπόστασης του εγκλήματος της εμπορίας ανθρώπων .	61
6.2. Η Προστασία της ανηλικότητας	67

7. Συμπερασματική αξιολόγηση	67
Επίλογος	69
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	72

Περίληψη

Η παρούσα εργασία εστιάζει στο φαινόμενο της εμπορίας ανθρώπων και τις επιπτώσεις του φαινομένου αυτού στον ευάλωτο πληθυσμό και ιδιαίτερα στους ασυνόδευτους ανηλίκους που εισέρχονται στην Ευρωπαϊκή Ένωση, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στην Ελλάδα, η οποία αποτελεί και μια από τις πρώτες χώρες υποδοχής των πληθυσμών αυτών. Από την επισκόπηση της βιβλιογραφίας και των ερευνών που έχουν διεξαχθεί, προκύπτει ότι η εμπορία ανθρώπων, ως έκφανση του οργανωμένου εγκλήματος, χρησιμοποιεί εξελιγμένες μεθόδους για την απόκρυψη των δραστηριοτήτων της, καθιστώντας την ανίχνευση και τη δίωξη του εγκλήματος αυτού ιδιαίτερα περίπλοκη. Η ανάγκη για αποτελεσματική αντιμετώπιση του εγκλήματος οδήγησε στην υπογραφή το έτος 2000 της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών κατά του Διασυννοριακού Οργανωμένου Εγκλήματος με τα συμπληρωματικά Πρωτόκολλά της και ειδικότερα αυτό που αφορά στην εμπορία ανθρώπων γνωστό και ως «Πρωτόκολλο του Παλέρμο». Το Πρωτόκολλο αυτό αποτελεί την πιο σοβαρή και εμπεριστατωμένη νομοθετική κίνηση για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων και δη των ευάλωτων πληθυσμών και τη βάση για την επίτευξη διεθνούς συνεργασίας και ανταλλαγής πληροφοριών μεταξύ των κρατών, παράγοντες κρίσιμοι για την αποτελεσματική αντιμετώπιση του εγκλήματος.

Στον πυρήνα της ανάλυσης βρίσκεται η σύνδεση μεταξύ εμπορίας ανθρώπων και παράτυπης μετανάστευσης, καθώς και η αναγνώριση των ασυνόδευτων ανηλίκων ως ιδιαίτερα ευάλωτης ομάδας που αντιμετωπίζει υψηλότερο κίνδυνο εκμετάλλευσης. Πραγματοποιείται μια προσπάθεια κατανόησης των διαφορών των δυο αυτών φαινομένων και πως τελικώς αντιμετωπίζονται οι ασυνόδευτοι ανήλικοι και κυρίως τα αγόρια, από το εθνικό ποινικό σύστημα. Η πτυχιακή εργασία εξετάζει επιπλέον την εμπορία ανθρώπων μέσα από την οπτική του διεθνούς, ευρωπαϊκού και εθνικού δικαίου, παρουσιάζοντας τις νομικές προσεγγίσεις και τις προκλήσεις που συναντώνται στην προστασία των ασυνόδευτων ανηλίκων και στη δίωξη των δραστών. Αναδεικνύεται επίσης η σημασία της πρόληψης, της προστασίας των θυμάτων και της ενίσχυσης της συνεργασίας μεταξύ των κρατών για μια αποτελεσματική και ολοκληρωμένη αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων, με

ιδιαίτερη έμφαση στους ασυνόδευτους ανηλίκους και τις γυναίκες, που αποτελούν τις πλέον ευάλωτες ομάδες.

Τέλος, επιχειρείται μία αξιολόγηση του υφιστάμενου νομοθετικού και θεσμικού πλαισίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης καθώς και της πρακτικής εφαρμογής του, ενώ παράλληλα, εξετάζεται μια σειρά από παραδείγματα «καλών πρακτικών» και διατυπώνονται προτάσεις που στοχεύουν στην ουσιαστική εξάλειψη της εμπορίας ανθρώπων.

Λέξεις κλειδιά: εμπορία ανθρώπων, ασυνόδευτοι ανήλικοι, ποινική προστασία, ευρωπαϊκό δίκαιο, εθνική νομοθεσία

Abstract

This paper examines the phenomenon of human trafficking and its impact on vulnerable populations, with a particular focus on unaccompanied minors entering the European Union, with Greece being a case in point. It is evident from a review of the literature and research conducted that human trafficking, as a manifestation of organised crime, employs sophisticated methods to conceal its activities, making the detection and prosecution of this crime a challenging endeavour. The necessity to effectively address crime led to the signing of the United Nations Convention against Transnational Organized Crime and the Protocols Thereto, and particularly the one concerning human trafficking, also known as the "Palermo Protocol", in 2000. This Protocol constitutes the most serious and comprehensive legislative move to combat human trafficking, especially of vulnerable populations, and the basis for achieving international cooperation and exchange of information between states, which are critical factors for effectively dealing with the crime.

The analysis is based on the premise that human trafficking and irregular migration are inextricably linked, and that unaccompanied minors represent a particularly vulnerable group at risk of exploitation. The aim is to identify the differences between these two phenomena and to examine how unaccompanied minors, in particular boys, are ultimately treated by the national penal system. The dissertation also examines human trafficking from the perspective of international, European and national law, presenting the legal approaches and challenges encountered in the protection of unaccompanied minors and the prosecution of perpetrators. It also highlights the importance of prevention, protection of victims and strengthening of cooperation between states for an effective and comprehensive response to human trafficking, with particular emphasis on unaccompanied minors and women, who are the most vulnerable groups.

Finally, an evaluation of the existing legislative and institutional framework of the European Union as well as its practical application is attempted, while at the same time, a number of examples of "good practices" are examined and proposals are made that aim to effectively eliminate human trafficking.

Keywords: human trafficking, unaccompanied minors, criminal protection, European law, national legislation

Εισαγωγή

Το φαινόμενο της εμπορίας ανθρώπων (Human Trafficking ή Trafficking in Human Beings/THB) δεν αποτελεί μια καινούργια έννοια στον νομικό κόσμο. Τόσο η λαθραία μεταφορά (smuggling) όσο και η εμπορία ανθρώπων, αποτελούν ένα παγκόσμιο φαινόμενο που ενυπάρχει στην κοινωνία μας από αρχαιοτάτων χρόνων. Τα φαινόμενα αυτά επανήλθαν στην επικαιρότητα, συγκεντρώνοντας την προσοχή σε διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο τις τελευταίες δεκαετίες, έχοντας ως εναρκτήριο λάκτισμα κυρίως τη δεκαετία του 1990 με την λήξη του Ψυχρού Πολέμου και τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης, γεγονότα που ώθησαν σε μαζικές μετακινήσεις ευάλωτων πληθυσμών και την συνεπακόλουθη εκμετάλλευση αυτών και καταπάτηση των δικαιωμάτων τους.¹ Η εμπλοκή των ανηλίκων στην εμπορία ανθρώπων και τη λαθραία διακίνηση είναι ένα βαθιά ριζωμένο ζήτημα, ιστορικά συνυφασμένο με το ευρύτερο πλαίσιο της ανθρώπινης μετανάστευσης και εκμετάλλευσης. Από την αρχαιότητα μέχρι την εποχή της αποικιοκρατίας και τη σύγχρονη εποχή, τα παιδιά έχουν αιχμαλωτιστεί, πωληθεί και αξιοποιηθεί με διάφορες μορφές, από την οικιακή δουλειά μέχρι την καταναγκαστική εργασία και τη σεξουαλική εκμετάλλευση. Τα παιδιά, ιδίως οι ασυνόδευτοι ανήλικοι, αποτελούν μία από τις πιο ευάλωτες ομάδες που πλήττονται από την εμπορία ανθρώπων και τη λαθραία διακίνηση. Η ευαλωτότητά τους επιτείνεται από διάφορους παράγοντες, όπως η φτώχεια, η έλλειψη εκπαίδευσης και ο εκτοπισμός λόγω συγκρούσεων ή φυσικών καταστροφών. Η ιστορική ανάλυση αποκαλύπτει ότι οι διακινητές εκμεταλλεύονται συστηματικά αυτά τα τρωτά σημεία, χειραγωγώντας τους ανηλίκους με σκοπό το κέρδος σε όλες τις ηπείρους και τους πολιτισμούς.²

Η εν λόγω αύξηση των μεταναστευτικών ροών είχε ως αποτέλεσμα την υιοθέτηση και εφαρμογή πιο περιοριστικών και αυστηρών μέτρων σχετικά με την πολιτική ασύλου σε ευρωπαϊκό επίπεδο, οδηγώντας σε μια αλλαγή πολιτικής στην Ευρώπη, από μια Ευρώπη που θέτει ως στόχο την κατάργηση των συνόρων με την

¹ Milivojevic, S., & Pickering, S. (2013). Trafficking in people, 20 years on: Sex, migration and crime in the global anti-trafficking discourse and the rise of the 'Global Trafficking Complex'. *Current Issues in Criminal Justice*, 25(2), 585-604, σελ. 588.

² Schrover, M. (2015). History of slavery, human smuggling and trafficking 1860–2010. In *Histories of transnational crime* (pp. 41-70). New York, NY: Springer New York, σελ. 55-58

υπογραφή της συμφωνίας του Σένγκεν το 1985 και την ίδρυση ενός Χώρου Ασφάλειας Ελευθερίας και Δικαιοσύνης, σε μία Ευρώπη που επικεντρώνεται στην ασφάλεια των εξωτερικών της συνόρων και τον έλεγχο των μετακινήσεων.³ Τα ανωτέρω αναφερόμενα ιστορικά γεγονότα επομένως, συνέδεσαν την εμπορία ανθρώπων με την παράνομη μετανάστευση, καθώς μολονότι η αυστηροποίηση των πολιτικών των συνόρων οδήγησε σε εμφανή μείωση των αιτήσεων για άσυλο, ταυτόχρονα παρατηρήθηκε συνακόλουθη αύξηση περιστατικών λαθραίας μεταφοράς και εμπορίας ανθρώπων, αφού τα αυξανόμενα ποσοστά των μεταναστών αναγκάζονταν να στραφούν σε διακινητές προκειμένου να διευκολύνουν τις μετακινήσεις τους μεταξύ των χωρών.⁴ Έτσι αρχικά, τη δεκαετία του 1990, η εμπορία ανθρώπων αντιμετωπίστηκε συνδυαστικά με την μεταναστευτική πολιτική, με αντίστοιχη εντατικοποίηση των ελέγχων και λήψη μέτρων για την καταστολή της παράτυπης μετανάστευσης και ποινικοποίησης των εγκληματικών ενεργειών, όπως προκύπτει και από την αναφορά του Οργανισμού της Ευρωπαϊκής Ένωσης (εφεξής «ΕΕ») για τη Συνεργασία στον Τομέα της Επιβολής του Νόμου (εφεξής «Ευρωπόλ»), η θέση του οποίου ήταν ότι η λύση του προβλήματος της εμπορίας ανθρώπων θα πρέπει να συντονίζεται με την εύρεση λύσης για την παράνομη μετανάστευση.⁵ Η αντιμετώπιση, ωστόσο, της εμπορίας ανθρώπων, ως μέρος του οργανωμένου εγκλήματος και της παράτυπης μετανάστευσης, είχε ως αποτέλεσμα την κυρίαρχη επικέντρωση στη δίωξη των εγκληματιών και την διακρατική συνεργασία για την καταπολέμηση των εγκλημάτων και όχι στην παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των θυμάτων και την προστασία αυτών.⁶

Η παράτυπη μετανάστευση και η εμπορία ανθρώπων έχουν αποτελέσει εν γένει την μεγαλύτερη πρόκληση για τους ευρωπαίους ηγέτες μετά την χρηματοπιστοτική κρίση, με τον Διεθνή Οργανισμό Μετανάστευσης (εφεξής «ΔΟΜ»)

³ Apap, J., Cullen, P., & Medved, F. (2002, September). Counteracting human trafficking: protecting the victims of trafficking. In European Conference on Preventing and Combating Trafficking in Human Beings, Brussels (pp. 18-20)., σελ 6

⁴ Koser, K. (2000). Asylum Policies, Trafficking and Vulnerability. *International Migration*, 38(3), σελ.91–111

⁵ Europol (2003) 'Crime Assessment — Trafficking of Human Beings into the European Union'

⁶ Caparini, M. (2014). Human trafficking and organized crime. *Trafficking in Human Beings: Learning from Asian and European Experiences* (Singapore: Konrad Adenauer Stiftung, East Asian Institute, European Policy Centre, EU Centre in Singapore, 2014)., σελ. 4.

να χαρακτηρίζει την Ευρώπη ως τον πιο επικίνδυνο προορισμό για την παράτυπη μετανάστευση και την Μεσόγειο ως το πιο επικίνδυνο συνοριακό πέρασμα στον κόσμο.⁷

Είναι γεγονός ότι η εξάλειψη του φαινομένου της εμπορίας ανθρώπων προκαλεί σημαντική ανησυχία παγκοσμίως και αυτό αποδεικνύεται από την υιοθέτηση πληθώρας νομοθεσιών τόσο ευρωπαϊκά όσο και διεθνώς. Ωστόσο η πολυπλοκότητα των συνδεδεμένων μεταξύ τους φαινομένων, ήτοι της παράτυπης μετανάστευσης και της εμπορίας ανθρώπων και η συνεχιζόμενη αύξηση της εγκληματικότητας στα συγκεκριμένα πεδία, παρά την λήψη μέτρων κατά της εμπορίας ανθρώπων και της καταπάτησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, εξακολουθεί να αποτελεί ένα κρίσιμο ζήτημα που απαιτεί συνεχή προσοχή και συλλογικές προσπάθειες. Εντούτοις, το γεγονός ότι η οικονομικά ωθούμενη παράτυπη μετανάστευση και η σύνδεσή της με το οργανωμένο έγκλημα, που απειλούν την ασφάλεια των χωρών προορισμού ή και διέλευσης, είχε δημιουργήσει, από την επανεμφάνιση του φαινομένου και για τις επόμενες δεκαετίες, μια πολιτική ρητορική που εστίαζε στην άποψη ότι η εμπορία είναι θέμα «οργανωμένης παράνομης μετανάστευσης ή/και οργανωμένου εγκλήματος και όχι παραβίασης ανθρωπίνων δικαιωμάτων.»⁸ Πλέον, τα διεθνή και ευρωπαϊκά νομοθετικά κείμενα προσπαθούν να εδραιώσουν στην εσωτερική νομοθεσία των κρατών, εκτός από την δημιουργία ενός κοινού νομοθετικού πλαισίου δίωξης των αδικημάτων αλλά και μια πολιτική που λαμβάνει μέτρα για την προάσπιση των δικαιωμάτων των θυμάτων.

Με την πάροδο των αιώνων ωστόσο, η αντίδραση των κρατών σε παγκόσμιο επίπεδο στην εμπορία και τη λαθραία διακίνηση ανηλίκων έχει εξελιχθεί σημαντικά. Τον 20ό αιώνα αναπτύχθηκαν διεθνή πρωτόκολλα και συμβάσεις με στόχο την καταπολέμηση αυτών των εγκλημάτων, με αξιοσημείωτη μετατόπιση της εστίασης προς την προστασία των δικαιωμάτων και της ευημερίας των παιδιών. Οργανισμοί όπως η Κοινωνία των Εθνών και αργότερα τα Ηνωμένα Έθνη, διαδραμάτισαν

⁷ Brian, T., & Laczkó, F. (2014). *Fatal journeys: Tracking lives lost during migration.*, σελ.86.

⁸ Goodey, J. (2008). Human trafficking: Sketchy data and policy responses. *Criminology & Criminal Justice*, 8(4), 421-442, σελ. 424.

καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση της εμπορίας παιδιών ως παγκόσμιο ζήτημα που απαιτεί συντονισμένη διεθνή δράση.

Η αντιμετώπιση των προκλήσεων και των κενών στην εφαρμογή των νόμων απαιτεί συνεχή δέσμευση από όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη να διασφαλίσουν ότι τα δικαιώματα των θυμάτων και ιδιαίτερα των ασυνόδευτων ανηλίκων προστατεύονται και ότι οι διακινητές θα προσαχθούν στη δικαιοσύνη. Έτσι, η παρούσα εργασία επικεντρώνεται στα μέτρα ποινικής προστασίας κατά της εμπορίας ανθρώπων, ιδιαίτερα όσον αφορά τους ασυνόδευτους ανηλίκους, πολιτών τρίτων χωρών που εισέρχονται σε χώρες της ΕΕ, στο ευρύτερο πλαίσιο της Ευρώπης και συγκεκριμένα στην Ελλάδα. Θα γίνει προσπάθεια εμβάθυνσης στα βασικά νομοθετικά μέσα και στις πρωτοβουλίες σε διεθνές επίπεδο, εντός της ΕΕ αλλά και της Ελλάδας, που επιδιώκουν να προσφέρουν προστασία στα θύματα εμπορίας, με ιδιαίτερη έμφαση στις πτυχές της ποινικής δικαιοσύνης.

Κεφάλαιο πρώτο

Εμπορία ανθρώπων, μετανάστευση και ασυνόδευτοι ανήλικοι: Το πρόβλημα

1. Ασυνόδευτοι ανήλικοι

«Η εμπορία ανθρώπων είναι ένα παρασιτικό έγκλημα που τρέφεται από την ευαλωτότητα, ευδοκιμεί σε περιόδους αβεβαιότητας και κερδίζει από την αδράνεια».⁹

Πολλοί διεθνείς οργανισμοί και ευρωπαϊκοί θεσμοί έχουν υπογραμμίσει, ότι οι δράστες του οργανωμένου εγκλήματος και ειδικότερα της εμπορίας ανθρώπων προτιμούν ως θύματα, τις πιο ευάλωτες ομάδες, καθώς αυτές είναι πιο εύκολο να πέσουν θύματα εκμετάλλευσης, ενώ όλα τα διεθνή και ευρωπαϊκά νομοθετικά κείμενα, αναγνωρίζουν ως ευάλωτες ομάδες τις γυναίκες και τα παιδιά. Η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού, που είναι όπως θα αναφερθεί κατωτέρω, το πρώτο διεθνώς δεσμευτικό νομοθετικό κείμενο που αντιμετωπίζει τα παιδιά ως ξεχωριστό σύνολο υποκειμένων δικαιωμάτων, ορίζει το παιδί ως «άνθρωπο κάτω των 18 ετών». Σύμφωνα με το άρθρο 1 της Σύμβασης «ασυνόδευτα

⁹ Δήλωση του εκτελεστικού διευθυντή του UNODC, Yury Fedotov στην Παγκόσμια Ημέρα του ΟΗΕ κατά της εμπορίας ανθρώπων – 30 Ιουλίου 2016

παιδιά» (γνωστά και ως ασυνόδευτοι ανήλικοι) είναι τα παιδιά, τα οποία έχουν χωριστεί και από τους δύο γονείς και δεν συνοδεύονται από τον κατά το νόμο ή το έθιμο υπεύθυνο για την επιμέλειά τους ενήλικο και για όσο χρονικό διάστημα διαρκεί η ανωτέρω κατάσταση είτε βρέθηκαν χωρίς συνοδεία μετά την είσοδό τους στη Χώρα.¹⁰

Λόγω αυτής της άνευ προηγουμένου προσφυγικής κρίσης, παρατηρήθηκε δραματική αύξηση παγκοσμίως σε αιτήσεις για άσυλο. Ειδικότερα, το Ταμείο των Ηνωμένων Εθνών για τα Παιδιά (UNICEF) παρατήρησε ότι ο αριθμός των ανήλικων μεταναστών αυξήθηκε από 24 εκατομμύρια κατά την περίοδο 1990–2000 σε 33 εκατομμύρια το 2019. Μόνο το 2019, περίπου 33.200 παιδιά έφτασαν σε χώρες της Νότιας Ευρώπης, εκ των οποίων περίπου 9.000 (27%) ήταν ασυνόδευτοι ή χωρισμένοι από τα μέλη της οικογένειάς τους στο ταξίδι.¹¹ Οι ασυνόδευτοι αυτοί ανήλικοι, εξαιτίας της κατάστασης στην οποία βρίσκονται, χωρίς την βοήθεια και την εποπτεία των γονέων τους, καθίστανται πολύ πιο ευάλωτοι στις εγκληματικές οργανώσεις των διακινητών και των εμπόρων ανθρώπων. Η ευάλωτη θέση των ασυνόδευτων ανηλίκων αποτυπώθηκε και στην Οδηγία¹² σχετικά με την υποδοχή των αιτούντων άσυλο, όπου προβλέπει ποιες ομάδες προσφύγων θεωρούνται ευάλωτες. Ειδικότερα, το άρθρο 21 της Οδηγίας, προσδιορίζει ως ευάλωτα πρόσωπα, μεταξύ άλλων, τους ανηλίκους, τους ασυνόδευτους ανηλίκους, τα θύματα εμπορίας ανθρώπων και τις εγκυμονούσες, παρέχοντάς τους συγκεκριμένα μέτρα προστασίας. Παρά το γεγονός ότι το βέλτιστο συμφέρον των ασυνόδευτων ανηλίκων καθώς και τα δικαιώματά τους, προστατεύονται από διεθνή και ευρωπαϊκά νομοθετικά

¹⁰ Στο πλαίσιο της ΕΕ, ο όρος ασυνόδευτος ανήλικος συναντάται στην ΟΔΗΓΙΑ 2011/95/ΕΕ ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 13ης Δεκεμβρίου 2011 σχετικά με τις απαιτήσεις για την αναγνώριση των υπηκόων τρίτων χωρών ή των απάτριδων ως δικαιούχων διεθνούς προστασίας, για ένα ενιαίο καθεστώς για τους πρόσφυγες ή για τα άτομα που δικαιούνται επικουρική προστασία και για το περιεχόμενο της παρεχόμενης προστασίας, ως «ανήλικος που φτάνει στο έδαφος των κρατών μελών χωρίς να συνοδεύεται από ενήλικο υπεύθυνο για αυτόν σύμφωνα με το νόμο ή την πρακτική του οικείου κράτους μέλους, και εφόσον κανένας ενήλικος δεν ασκεί στην πράξη την επιμέλειά του· ο όρος καλύπτει επίσης τον ανήλικο που αφέθηκε ασυνόδευτος κατόπιν της εισόδου του στο έδαφος των κρατών μελών»

¹¹ Υπηρεσία Έρευνας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, Vulnerability of unaccompanied and separated child migrants, Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο 2021, διαθέσιμο στο [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/690575/EPRS_BRI\(2021\)690575_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/690575/EPRS_BRI(2021)690575_EN.pdf)

¹² ΟΔΗΓΙΑ 2013/33/ΕΕ ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 26ης Ιουνίου 2013 σχετικά με τις απαιτήσεις για την υποδοχή των αιτούντων διεθνή προστασία.

κείμενα, εντούτοις ο κίνδυνος που διατρέχουν, όταν βρίσκονται σε κατάσταση μετανάστευσης, να πέσουν θύματα εμπορίας ανθρώπων είναι πάρα πολύ υψηλός.¹³

Στο πλαίσιο της ΕΕ μέσω των νομοθετικών κειμένων που έχουν υιοθετηθεί, οι ασυνόδευτοι ανήλικοι απολαμβάνουν πλήθος δικαιωμάτων, δίνοντας κυρίως προτεραιότητα στο συμφέρον αυτών. Ο Κανονισμός «Δουβλίνο III»¹⁴ προβλέπει ποιο κράτος μέλος (εφεξής «κ-μ») είναι υπεύθυνο για την εξέταση ενός αιτήματος διεθνούς προστασίας και συνδυαστικά με όλα τα νομοθετικά κείμενα που εμπεριέχουν τον ορισμό του «ασυνόδευτου ανήλικου», συνάγεται το συμπέρασμα ότι αυτοί μπορεί να είναι μόνο πολίτες τρίτης χώρας ή ανιθαγενείς.¹⁵ Κατ' αυτόν τον τρόπο αποκλείονται από τον ορισμό αυτόν, ανήλικοι που έχουν γεννηθεί εντός της ΕΕ είτε ανήλικοι, οι οποίοι συνοδεύονται από κάποιον κηδεμόνα αλλά αυτός είναι και ο εκμεταλλευτής τους ή και ο δράστης εμπορίας ανθρώπων.¹⁶

Η Ελλάδα, ήρθε αντιμέτωπη το 2015 με μια τεράστια ανθρωπιστική και προσφυγική κρίση, με επακόλουθη μεγάλη εισροή μεταναστών στα εδάφη της. Θεωρείται μία από τις βασικότερες χώρες της ΕΕ όπου η διακίνηση θυμάτων εμπορίας βρίσκεται σε έξαρση, καθώς αποτελεί χώρα προορισμού αλλά και διέλευσης.¹⁷ Είναι μια από τις πρώτες χώρες υποδοχής, για τις χώρες της Αφρικής και της Μέσης Ανατολής και Ασίας, ανθρώπων που διαφεύγουν από καταστάσεις πολέμου και αδιάκριτης βίας, χρησιμοποιώντας είτε τη Μεσόγειο και τα θαλάσσια σύνορα Ελλάδας – Τουρκίας είτε τη βαλκανική οδό και τα χερσαία σύνορα με την Αλβανία και τη Βουλγαρία. Σύμφωνα με στοιχεία της Eurostat¹⁸ μεταξύ των ετών 2015 και 2019, αιτήθηκαν άσυλο 226,810 ασυνόδευτα παιδιά, εκ των οποίων τα

¹³ Cimino, F. Mannu, D. (2020) 'Smuggling, Trafficking, and Exploitation among Unaccompanied Minors Arriving in Friuli Venezia Giulia from the Middle East', *Peace Human Rights Governance*, 4(3), 287-309, σελ. 291.

¹⁴ ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ (ΕΕ) αριθ. 604/2013 ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 26ης Ιουνίου 2013 για τη θέσπιση των κριτηρίων και μηχανισμών για τον προσδιορισμό του κράτους μέλους που είναι υπεύθυνο για την εξέταση αίτησης διεθνούς προστασίας που υποβάλλεται σε κράτος μέλος από υπήκοο τρίτης χώρας ή από απάτριδα

¹⁵ Aerts, S. (2020). *Unaccompanied minors at risk: Preventing child trafficking*. Brussels: EUCPN, σελ 10.

¹⁶ FRA, *Guardianship Systems for Children Deprived of Parental Care in the European Union: With a Particular Focus on Their Role in Responding to Child Trafficking*, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2015, 21

¹⁷ Καραδήμα, Σ., Παπαντωνίου, Ε. και Χρυσομάλλης Χ., *Trafficking Smuggling Από τον Ορισμό στην Πράξη*. (n.d.). https://eody.gov.gr/wp-content/uploads/2019/12/Trafficking_and_smuggling.pdf

¹⁸ Eurostat (2023) *Annual asylum statistics*, διαθέσιμο στο [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Annual asylum statistics#Applications by unaccompanied minors](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Annual_asylum_statistics#Applications_by_unaccompanied_minors)

11,195 αιτήθηκαν διεθνή προστασία στην Ελλάδα. Το 2022, παρατηρήθηκε αύξηση σε σχέση με το 2021, με τις αιτήσεις των ασυνόδευτων ανηλίκων στην Ελλάδα να αγγίζουν τις 2.820. Είναι εμφανές ότι λόγω της θέσης της, η Ελλάδα, κυρίως ως χώρα διέλευσης, δέχτηκε και συνεχίζει να δέχεται μεγάλο αριθμό μεταναστών. Εντούτοις, η ΕΕ και κατ' επέκταση και η Ελλάδα, δεν ήταν έτοιμες να δεχτούν τόσο μεγάλο αριθμό αιτούντων άσυλο, με αποτέλεσμα να μην υπάρχουν διαμορφωμένες οι κατάλληλες συνθήκες υποδοχής και οι υποδομές για την φιλοξενία τους ήταν απολύτως ακατάλληλες για την παροχή προστασίας και διαφύλαξης της ευημερίας των ασυνόδευτων ανηλίκων και γενικότερα των ευάλωτων πληθυσμών.

Στην Ελλάδα και κυρίως στις περιοχές του Έβρου και στα νησιά (Σάμος, Λέσβος, Κως, Χίος) που ήταν οι αποδέκτες των νεοαφιχθέντων μεταναστών/αιτούντων άσυλο, δημιουργήθηκαν τα Κέντρα Υποδοχής και Ταυτοποίησης (εφεξής «ΚΥΤ»), στα οποία οι τελευταίοι τελούσαν υπό γεωγραφικό περιορισμό, με το νομικό τους καθεστώς να είναι μετέωρο για μεγάλο χρονικό διάστημα.¹⁹ Αυτές οι ακατάλληλες συνθήκες φιλοξενίας, σε συνδυασμό με την θέση σε ισχύ της κοινής Δήλωσης ΕΕ-Τουρκίας για την επανεισδοχή των παράτυπων μεταναστών της 18^{ης} Μαρτίου 2016 οδήγησε πολλούς ανηλίκους να εξαφανιστούν και να επιλέξουν εκ νέου την μεταφορά τους σε άλλη χώρα της ΕΕ, χρησιμοποιώντας και πάλι διακινητές ή εμπόρους ανθρώπων. Η αποχώρησή τους από τις δομές φιλοξενίας τους καθιστά ακόμα πιο ευάλωτους στην εκμετάλλευση και στο ρίσκο να πέσουν και πάλι θύματα εμπορίας. Το Ευρωπαϊκό Δίκτυο Μετανάστευσης σε έρευνά του κατέληξε ότι τα έτη 2014 έως 2017, «περισσότερα από 30.000 παιδιά μεταναστών και προσφύγων εκτιμάται ότι έχουν εξαφανιστεί μετά την άφιξή τους στην Ευρώπη. Η πλειοψηφία εξαφανίστηκε πριν υποβάλει αίτηση ασύλου ή κατά τη διάρκεια της διαδικασίας ασύλου».²⁰

¹⁹ International Organization for Migration (IOM). (2015). *Addressing Human Trafficking and Exploitation in Times of Crisis: Evidence and Recommendations for Further Action to Protect Vulnerable and Mobile Populations*, διαθέσιμο στο [Addressing Human Trafficking and Exploitation in Times of Crisis- Evidence and Recommendations for Further Action to Protect Vulnerable and Mobile Populations | December 2015 | IOM Publications Platform](#)

²⁰ European Migration Network, *Approaches to Unaccompanied Minors Following Status Determination in the EU Plus Norway*, Synthesis report, Brussels: European Commission, 2018, σελ. 9. Να σημειωθεί ότι στα ποσοστά αυτά δεν έχουν συμπεριληφθεί δεδομένα από την Ελλάδα.

Παρά το γεγονός ότι η προστατευτική φύλαξη των ασυνόδευτων ανηλίκων, για απροσδιόριστο χρονικό διάστημα, σε κρατητήρια αστυνομικών τμημάτων και σε φυλακές, έχει καταργηθεί ως πρακτική και πλέον οι ασυνόδευτοι ανήλικοι τίθενται υπό την επιτροπεία του κατά τόπον αρμόδιου Εισαγγελέα Ανηλίκων και αντιστοίχως τοποθετούνται σε δομές φιλοξενίας κατάλληλες για ανηλίκους, ωστόσο υφίσταται κενό στην άμεση και αποτελεσματική προστασία αυτών, λαμβάνοντας υπόψιν την αρχή του βέλτιστου συμφέροντος. Τα τελευταία χρόνια και κυρίως μετά την επέλευση της πανδημίας Covid-19, το προφίλ των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων έχει αλλάξει, όπως επίσης και η διαδικασία στρατολόγησης αλλά και ο τρόπος εκμετάλλευσης των θυμάτων αυτών. Η ιστορική συζήτηση για την εμπορία ανθρώπων και το λαθρεμπόριο υπογραμμίζει τη σημασία των ορισμών, καθώς ο τρόπος με τον οποίο κατηγοριοποιούνται τα παιδιά -είτε ως θύματα εμπορίας ανθρώπων, παράνομοι μετανάστες ή πρόσφυγες- επηρεάζει σημαντικά τη νομική προστασία που τους παρέχεται και το είδος της βοήθειας που λαμβάνουν. Η εξελισσόμενη ορολογία, από τη «εμπορία λευκής σαρκώς» στη «σωματεμπορία», αντανakλά τις μεταβαλλόμενες κοινωνικές αντιλήψεις για το ζήτημα και τις επιπτώσεις του στους ανηλίκους.²¹ Η σύνδεση, στην κοινή γνώμη, του φαινομένου της εμπορίας ανθρώπων με την σεξουαλική εκμετάλλευση γυναικών και ανήλικων κοριτσιών, έχει δυσχεράνει την ανίχνευση θυμάτων εμπορίας ανθρώπων που είναι ασυνόδευτα αγόρια ή ενήλικες άντρες,²² οι οποίοι ως επί το πλείστον είναι θύματα σεξουαλικής εκμετάλλευσης ή καταναγκαστικής εργασίας σε αγροτικές δουλειές.²³ Ο χαρακτηρισμός συγκεκριμένης κατηγορίας ανθρώπων ως ευάλωτου πληθυσμού στο πλαίσιο της μετανάστευσης, αποδίδει σε αυτόν πολλά προνόμια, αφού σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο για τους πρόσφυγες, αποτελεί και τον βασικό παράγοντα κατά τον οποίο ένα άτομο θα προστατευθεί κατά προτεραιότητα.²⁴ Τα δύο κυριότερα προνόμια που αποδίδονται στον ευάλωτο πληθυσμό είναι αρχικά η απαγόρευση

²¹ Schrover, M. (2015), σελ 48

²² UNODC, Global Report on Trafficking in Persons 2022 (United Nations publication, Sales no.: E.23.IV.1), σελ XI

²³ Group of Experts on Action against Trafficking in Human Beings (GRETA). (2017). Report concerning the implementation of the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings by Greece: First evaluation round. Adopted on 7 July 2017, σελ 37

²⁴ Torres López, P. (2019). 'Vulnerability shopping' making migrants invisible: intersectional analysis on the impact of EU vulnerability identification policy on unaccompanied and separated girls in Greece (Doctoral dissertation), σελ. 33

επαναπροώθησής²⁵ τους και η εξασφάλιση πρόσβασης στην προστασία που χρειάζονται. Η ευαλωτότητα δεν αποτελεί απλώς έναν τυπικό χαρακτηρισμό αλλά είναι μια ιδιότητα που αποδίδεται σε μια συγκεκριμένη ομάδα, που εκτός των άλλων προνομίων που απολαμβάνουν, αντιμετωπίζεται ηπιότερα από την δικαιοσύνη, σε περίπτωση που τα θύματα εμπορίας κατηγορηθούν για τα αδικήματα που τυχόν διέπραξαν κατά τη διάρκεια της εμπορίας. Αυτός είναι και ο λόγος που, όπως έχει παρατηρηθεί,²⁶ ασυνόδευτοι ανήλικοι επιλέγονται από τους εμπόρους ανθρώπων ώστε να είναι αυτοί που θα οδηγήσουν τις λέμβους, μεταφέροντας ταυτόχρονα πλήθος παράτυπων μεταναστών, από την Τουρκία στην Ελλάδα, καθώς στην τυχόν κατηγορία τους για παράνομη είσοδο στη χώρα και τέλεση του αδικήματος παράνομης διακίνησης μεταναστών, θα αντιμετωπιστούν με επιοίκια και πιθανότατα θα αφεθούν ελεύθεροι με αναστολή και υπό αστυνομική επιτήρηση.

Η πολυπλοκότητα της εκμετάλλευσης και της εμπορίας ανηλίκων είναι εμφανής, επίσης, όταν λάβει κανείς υπόψιν ότι οι εν λόγω ανήλικοι μπορεί να υφίστανται καταστάσεις εκμετάλλευσης και εμπορίας και στις χώρες διέλευσης και όχι μόνο στη χώρα προορισμού, με την ιδιότητα του διακινητή και του εμπόρου να εναλλάσσεται συχνά καθ' όλη τη διάρκεια του ταξιδιού. Το 2016 η Επιτροπή του ΟΗΕ για την Προστασία των Δικαιωμάτων όλων των Μεταναστών Εργαζομένων και των Μελών των Οικογενειών τους, κατέληξε στην έρευνα που διεξήγαγε, ότι οι ανήλικοι ασυνόδευτοι ή και υπό την επίβλεψη των κηδεμόνων τους, κατά τη διάρκεια παραμονής τους στην Τουρκία, πέφτουν θύματα εκμετάλλευσης σε υποχρεωτική εργασία στην αγροτική οικονομία αλλά και στη βιομηχανία ρούχων, εργαζόμενοι σε καθεστώς αδήλωτης εργασίας και κάτω από άθλιες συνθήκες, χωρίς καμία νομική προστασία, με στόχο να συγκεντρώσουν χρήματα για τα προς το ζην και για να πληρώσουν τους διακινητές/εμπόρους ώστε να τους μεταφέρουν στην Ευρώπη.²⁷

²⁵ Σύμβαση περί του καθεστώτος των προσφύγων η οποία υπεγράφη στη Γενεύη στις 28 Ιουλίου 1951, άρθρ. 33 «Ουδεμία Συμβαλλομένη Χώρα θα απελαύνει ή θα επαναπροωθή, καθ' οιονδήποτε τρόπον, Πρόσφυγας, εις τα σύνορα εδαφών ένθα η ζωή ή ελευθερία αυτών απειλούνται δια λόγους φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, κοινωνικής τάξεως ή πολιτικών πεποιθήσεων»

²⁶ Group of Experts on Action against Trafficking in Human Beings (GRETA). (2023). Report concerning the implementation of the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings by Greece - Second Evaluation Round. Adopted 18 November 2022, σελ. 49

²⁷ UN Committee on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families (CMW) (2016) 'Concluding observations on the initial report of Turkey', διαθέσιμο στο: <https://www.refworld.org/publisher,CMW,,TUR,5863c1d04,0.html>

Κατά την άφιξή τους στην Ελλάδα, έχει διαπιστωθεί ότι πολλοί εκ των ανηλίκων, μετά από την πραγματοποίηση της, αμφιβόλου ποιότητας, διαδικασίας εξακρίβωσης της ανηλικότητας που πραγματοποιείται συνήθως ένα αγνοία τους, καταγράφονται σε μεγάλο ποσοστό ως ενήλικες, με αποτέλεσμα να μην μπορούν να λάβουν την προβλεπόμενη προστασία από τους μηχανισμούς που βρίσκονται σε ισχύ στην χώρα.²⁸ Αυτό με τη σειρά του, τους εκθέτει και πάλι σε κίνδυνο να πέσουν θύματα των εγκληματικών οργανώσεων εμπορίας ή παράνομης διακίνησης μεταναστών, αφού πλέον ως ενήλικες δεν θεωρούνται ευάλωτα άτομα και δεν τυγχάνουν της απαραίτητης προστασίας.

2. Διαδικασία στρατολόγησης, Μέσα ελέγχου και Είδος εκμετάλλευσης.

Όπως θα αναφερθεί εκτενώς στο κεφάλαιο δύο, για την τέλεση του αδικήματος, το συμπληρωματικό Πρωτόκολλο της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών κατά του Διεθνικού Οργανωμένου Εγκλήματος²⁹ (εφεξής «Σύμβαση του ΟΗΕ») «για την Πρόληψη, Καταστολή και Τιμωρία της Διακίνησης Προσώπων, Ιδιαίτερα Γυναικών και Παιδιών»³⁰ γνωστό και ως «Πρωτόκολλο του Παλέρμο» και επομένως και όλα τα νομοθετικά κείμενα που θεσπίστηκαν μεταγενέστερα και υιοθέτησαν τον ορισμό της εμπορίας όπως αυτός προβλέπεται στο Πρωτόκολλο, προϋποθέτει σωρευτικά την ύπαρξη τριών διακριτών σταδίων, ήτοι την πράξη (action/activities), τα μέσα (means) και τον σκοπό (purpose). Αναφορικά με τους ανηλίκους, όμως, προβλέπεται ότι ως εμπορία ανθρώπων θα θεωρείται και οποιαδήποτε πράξη έχει ως σκοπό την εκμετάλλευση χωρίς να υπάρχει το στοιχείο της βίας, της απάτης ή του εξαναγκασμού, καθιστώντας ευκολότερη την ποινικοποίηση των συγκεκριμένων πράξεων που τελούνται κατά ανηλίκων.³¹ Επιπλέον, το Πρωτόκολλο προβλέπει ότι οι ανήλικοι δεν έχουν την δικαιοπρακτική ικανότητα να δώσουν την συγκατάθεσή τους, επομένως ακόμα και στις περιπτώσεις που έχουν γνώση των πράξεών τους δεν θα

²⁸ Lucas, A., Ramsay, P., & Keen, L. (2019) 'No End in sight: the mistreatment of asylum seekers in Greece', σελ. 28 διαθέσιμο στο <http://www.statewatch.org/news/2019/aug/greece-No-End-In-Sight.pdf>

²⁹ UN Convention Against Transnational Organized Crime.

³⁰ Η ΕΕ έχει προσχωρήσει στην Σύμβαση του Παλέρμο με την Απόφαση 2004/579/ΕΚ του Συμβουλίου, της 29ης Απριλίου 2004 "για τη σύναψη, εξ ονόματος της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, της σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών κατά του διακρατικού οργανωμένου εγκλήματος. Επίσημη Εφημερίδα αριθ. L 261 της 06/08/2004 σελ. 0069 – 0069. Επομένως δεσμεύεται και η Ένωση από την εν λόγω Σύμβαση

³¹ Lelliott, J. (2017). Smuggled and trafficked unaccompanied minors: Towards a coherent, protection-based approach in international law. *International Journal of Refugee Law*, 29(2), 238-269, σελ. 243.

θεωρείται ότι έχει δοθεί συναίνεση από τον ανήλικο για την εκμετάλλευσή του.³² Έχει διαπιστωθεί επίσης ότι στις περιπτώσεις εμπορίας ανθρώπων ασυνόδευτων ανηλίκων, η στρατολόγηση αυτών αλλά και τα μέσα που χρησιμοποιούνται διαφέρουν με βάση το είδος της εκμετάλλευσης, ενώ διαφέρουν επίσης και από τις μεθόδους στρατολόγησης που χρησιμοποιούνται για τους ενήλικους.³³ Η υπόσχεση για μια καλύτερη ζωή, εργασία ή εκπαίδευση αποτελεί το κυρίαρχο μέσο προσέλκυσης, ενώ η ψευδαίσθηση και οι ψευδείς υποσχέσεις αποτελούν κοινά μέσα παγίδευσης των θυμάτων σε αυτή τη διαδικασία, ενώ είναι πλείστες οι περιπτώσεις που τα ανήλικα θύματα προσελκύονται από γνωστούς τους ή ακόμη και μέλη της οικογένειάς τους, υπογραμμίζοντας πώς οι προσωπικές σχέσεις και η εμπιστοσύνη γίνονται αντικείμενο εκμετάλλευσης συχνά για τον σκοπό αυτό.

Σχετικά με την πράξη, δηλαδή την στρατολόγηση, χρησιμοποιείται ένα ευρύ φάσμα εξαναγκαστικών τακτικών, μερικών εκ των οποίων είναι η απειλή της καταγγελίας στις αρχές, η υποδούλωση λόγω χρεών και πολύ συχνά η παραπληροφόρηση και παραπλάνηση σχετικά με την φύση της εργασίας και τις συνθήκες διαβίωσης στην χώρα προορισμού.³⁴ Σε ό,τι αφορά τα μέσα, μολονότι δεν είναι απαραίτητο στοιχείο της στοιχειοθέτησης του εγκλήματος, ωστόσο παίζουν σημαντικό ρόλο στο πόσο θα διαρκέσει η σχέση εκμετάλλευσης και στον βαθμό ελέγχου που ασκείται στα θύματα. Τα μέσα που χρησιμοποιούνται για την επίτευξη της παράτασης της εκμετάλλευσης και της εδραίωσης της σχέσης εκμετάλλευσης, είναι συνήθως η απειλή κατά της ζωής των ιδίων των θυμάτων ή των οικογενειών τους, η σωματική και ψυχολογική κακοποίηση, η παρακράτηση των νομιμοποιητικών τους εγγράφων και πολλά άλλα.³⁵ Ταυτόχρονα οι διακινητές ή έμποροι δημιουργούν μια σχέση εξάρτησης, από την οποία είναι υπέρτατα δύσκολο να ξεφύγουν τα

³² Goździak, E. M., & Vogel, K. M. (2020). Palermo at 20: A retrospective and prospective. *Journal of Human Trafficking*, 6(2), 109-118, σελ 110.

³³ Baird K., McDonald K. P., Connolly J. (2020). Sex trafficking of women and girls in a southern Ontario region: Police file review exploring victim characteristics, trafficking experiences, and the intersection with child welfare. *Canadian Journal of Behavioural Science/Revue canadienne des sciences du comportement*, 52(1), 8-17

³⁴ Digidiki, V., J. Bhabha, K. Connors, H. Cook, C. Galez-Davis, C. Hansen, M. Lane, S. Laursen and L. Wong. (2023). From Evidence to Action: Twenty years of IOM child trafficking data to inform policy and programming. FXB Center for Health and Human Rights at Harvard University, Boston and International Organization for Migration (IOM), Geneva, σελ. 17, διαθέσιμο στο [PUB2023-021-EL-From-Evidence-to-Action_0_0.pdf \(iom.int\)](#)

³⁵ Baird, σελ. 18

θύματα, εξαιτίας των υπέρογκων ποσών που χρεώνουν για τις υπηρεσίες τους, καθιστώντας την αποπληρωμή σχεδόν αδύνατη.

Τέλος, όπως προκύπτει από τον ορισμό της εμπορίας ανθρώπων του Πρωτοκόλλου του Παλέρμο, ο σκοπός της εμπορίας είναι η εκμετάλλευση. Στον όρο αυτό δεν έχει δοθεί συγκεκριμένος ορισμός και άρα υπόκειται σε ποικίλες ερμηνείες, καθώς στο Πρωτόκολλο αναφέρονται ενδεικτικά ορισμένες μόνο μορφές του (άρθρο 3(α)). Ως εκ τούτου, τα θύματα της εμπορίας ανθρώπων μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο εκμετάλλευσης με διάφορους τρόπους, μεταξύ των οποίων βιβλιογραφικά συναντάμε την καταναγκαστική εργασία, τις καταναγκαστικές εγκληματικές δραστηριότητες, τη σεξουαλική εκμετάλλευση, την αναγκαστική στρατιωτική θητεία, την αφαίρεση οργάνων και τον καταναγκαστικό γάμο, με κοινό στοιχείο των θυμάτων όλων των μορφών εκμετάλλευσης να είναι η εγγενής ευαλωτότητά τους.³⁶ Σύμφωνα με την Βάση Δεδομένων του ΔΟΜ για τα θύματα εμπορίας, το 43,4% των παιδιών θυμάτων διακινήθηκαν για καταναγκαστική εργασία, το 20,8 % διακινήθηκαν για σεξουαλική εκμετάλλευση και ένας μικρότερος αριθμός τόσο για καταναγκαστική εργασία όσο και για σεξουαλική εκμετάλλευση.³⁷

3. Διακίνηση (smuggling) και Εμπορία (trafficking) ανθρώπων: Εννοιολογικές οριοθετήσεις.

Οι προκλήσεις στην κατανόηση του ορισμού της εμπορίας και του τρόπου με τον οποίο αλληλοεπιδρούν οι συνιστώσες του στο πλαίσιο της μετανάστευσης, έχουν αντίκτυπο στο εάν τα θύματα ταυτοποιούνται, ποιες υποθέσεις διερευνώνται και δίδονται και ποιες ποινές επιβάλλονται. Η διασταλτική ερμηνεία του ορισμού μπορεί από τη μία πλευρά να συμπεριλάβει καταστάσεις που τελικώς μπορεί να μην αποτελούν εμπορία, ενώ οι υπερβολικά συσταλτικές ερμηνείες καταλήγουν να αρνούνται την προστασία και τη δικαιοσύνη σε θύματα που δεν αναγνωρίζονται ως τέτοια. Ακόμα μια πρόκληση σχετικά με την εμπορία σε συνδυασμό με τη μετανάστευση είναι η διάκριση μεταξύ παράνομης διακίνησης και εμπορίας ανθρώπων, δύο αδικημάτων που συγκρούονται με την εθνική κυριαρχία των κρατών.

³⁶ Interpol, Types of human trafficking, (ιστοσελίδα) [The issues \(interpol.int\)](https://www.interpol.int/en/what-we-do/our-work/human-trafficking/types-of-human-trafficking)

³⁷ <https://www.iom.int/news/iom-microsoft-release-first-public-dataset-victims-and-perpetrators-trafficking>

Ο διαχωρισμός αυτός δεν είναι εύκολη υπόθεση, καθώς είναι και οι δυο πτυχές του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος, που έχουν χαρακτηριστεί και ως η σκοτεινή πλευρά της οικονομικής παγκοσμιοποίησης, αφού η ανεμπόδιστη και εύκολη πρόσβαση στην αγορά φθηνών εργατικών χεριών και προϊόντων έχει ανοίξει τον δρόμο στους διακινητές να εκμεταλλευτούν την ζήτηση που υπάρχει στην αγορά και να επωφεληθούν από αυτή, διοχετεύοντας την τελευταία με άτομα που βρίσκονται σε ευάλωτη θέση.³⁸

Σημείο σταθμός υπήρξαν τα Συμπεράσματα του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου του Τάμπερε 1999, όπου υπογραμμίστηκε η ανάγκη υιοθέτησης κοινών πολιτικών στον τομέα του ασύλου και της μετανάστευσης, ώστε να παύσει η παράνομη μετανάστευση, δίνοντας έμφαση τόσο στον έλεγχο των εξωτερικών συνόρων όσο και στην καταπολέμηση στη χώρα καταγωγής, των αιτίων που αναγκάζουν αυτούς τους πληθυσμούς να μετακινηθούν.³⁹ Έχει υποστηριχτεί από τον ακαδημαϊκό κόσμο ότι η προσπάθεια των κυβερνήσεων να ελέγξουν τα σύνορά τους και την παράτυπη μετανάστευση, έχει συντελέσει σε μια συνεχόμενη αύξηση της πολυπλοκότητας των δικτύων του οργανωμένου εγκλήματος, εν μέρει και ως απάντηση στην αυστηροποίηση των μέτρων αυτών. Έτσι, όλο και περισσότεροι μετανάστες και αιτούντες άσυλο καταφεύγουν στους εμπόρους ανθρώπων ή στους διακινητές, ώστε να εξεύρουν έναν τρόπο να φτάσουν στη χώρα προορισμό.⁴⁰ Όπως έχει υποστηριχθεί και από την Ειδική Εισηγήτρια των Ηνωμένων Εθνών για τη Βία κατά των Γυναικών, η λήψη αυστηρών πολιτικών για την διαχείριση και τον περιορισμό της παράνομης μετανάστευσης, είχε ως αποτέλεσμα να αποκλειστούν οι νόμιμοι τρόποι μετανάστευσης και να περιοριστεί κατακόρυφα η πρόσβαση σε ασφαλείς και νόμιμες διαδικασίες, αυξάνοντας κατ' αυτόν τον τρόπο την δράση των εμπόρων και των διακινητών.⁴¹

³⁸ Morrison, J., Director, E., & Crosland, B. (2000). The trafficking and smuggling of refugees: the end game in European asylum policy? (p. 58). Geneva: UNHCR.

³⁹ Συμπεράσματα της Προεδρίας - Τάμπερε, 15 και 16 Οκτωβρίου 1999, διαθέσιμο στο <https://www.consilium.europa.eu/media/21052/91400.pdf>

⁴⁰ Obokata, T. (2005), σελ. 394

⁴¹ Report of the Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences, Ms. Radhika Coomaraswamy, on trafficking in women, -women's migration and violence against women, E/CN.4/2000/68, παρ. 46

Η χρήση των δύο αυτών όρων δεν ήταν πάντοτε διακριτή, με τους όρους «διακίνηση λαθρομεταναστών», «εμπορία αλλοδαπών», «λαθρεμπόριο μεταναστών», «εμπόριο λευκής σαρκός» και «εμπόριο ανθρώπων» να χρησιμοποιούνται εναλλακτικά μεταξύ τους.⁴² Με την υπογραφή των συμπληρωματικών Πρωτοκόλλων στη Σύμβαση του ΟΗΕ, πραγματοποιήθηκε η πρώτη προσπάθεια ορισμού και των δύο αυτών όρων.⁴³ Η διαφορά τους συνίσταται στο γεγονός ότι στην εμπορία ανθρώπων είναι απαραίτητη η χρήση εξαναγκαστικών και/ή απατηλών μέσων, ενώ στη διακίνηση ανθρώπων αυτό το χαρακτηριστικό δεν είναι απαραίτητο, υποδεικνύοντας ότι είναι πιθανόν η διακίνηση να γίνεται με τη θέληση των θυμάτων.⁴⁴ Επίσης, τα θύματα εμπορίας υπόκεινται και σε μεταγενέστερη εκμετάλλευση ενώ η διακίνηση ολοκληρώνεται με την είσοδο των διακινούμενων στη χώρα προορισμού. Τέλος, η διακίνηση απαιτεί την διασυνοριακή μετακίνηση ενώ η εμπορία ανθρώπων μπορεί να λάβει χώρα και εντός των συνόρων. Προκύπτει σαφώς από τα παραπάνω και από τον ορισμό, ότι στην παράνομη διακίνηση ανθρώπων, έχει αποδοθεί αποκλειστικά ποινική χροιά, χωρίς να προβλέπεται η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των θυμάτων και άρα τα κ-μ δύνανται να συλλαμβάνουν τους παρανόμως εισελθόντες, να επιβάλλουν στερητικές της ελευθερίας ποινές και να τους απελαύνουν.⁴⁵

Η αλληλοεπικάλυψη των δυο αυτών φαινομένων και η ρευστότητα που τα χαρακτηρίζει, καθιστά την αντιμετώπισή τους σχεδόν αδύνατη. Στο πλαίσιο του ποινικού δικαίου είναι απαραίτητο να προσδιοριστεί ποιος είναι το υποκείμενο ποινικών κυρώσεων και δίωξης και ποιος καθίσταται θύμα που χαίρει την προστασία του κράτους. Θύμα θεωρείται ένα άτομο που πάσχει, ως αποτέλεσμα της δράσης κάποιου άλλου. Στο μεταναστευτικό πλαίσιο, θύμα διακίνησης θεωρείται το άτομο που καρπώνεται την πράξη του άλλου (διακίνηση) και εισέρχεται στην επικράτεια

⁴² Salt, J. (2000). Trafficking and Human Smuggling: A European Perspective. *International Migration*, 38(3), 31–56, σελ. 33.

⁴³ "Smuggling of migrants" shall mean the procurement, in order to obtain, directly or indirectly, a financial or other material benefit, of the illegal entry of a person into a State Party of which the person is not a national or a permanent resident.

⁴⁴ Twomey, P. (2000). Europe's Other Market-Trafficking in People. *Eur. J. Migration & Law*, Vol 2, No 1, σελ. 7

⁴⁵ Gallagher, A. (2001). Human rights and the new UN protocols on trafficking and migrant smuggling: A preliminary analysis. *Hum. Rts. Q.*, 23, 975, σελ.1000

ενός τρίτου κράτους. Ωστόσο, στο πλαίσιο του ποινικού δικαίου το θύμα διακίνησης είναι καθόλα πιθανό να καταστεί αυτομάτως κατηγορούμενος, καθώς το άτομο αυτό θα χαρακτηριστεί ως δράστης ή ως συνεργός του, με αποτέλεσμα να αντιμετωπίζει την δίωξή του και την άμεση απέλασή του.⁴⁶ Η νομική φύση των αδικημάτων αυτών είναι επομένως διαφορετική, αφού η εμπορία ανθρώπων θεωρείται αδίκημα που στρέφεται εναντίον του θύματος, ενώ η παράνομη διακίνηση μεταναστών κατά της δημόσιας τάξης και του δημοσίου συμφέροντος της χώρας. Η δίωξη όμως τελικώς των παράνομων μεταναστών αδιακρίτως, χωρίς να υπάρχει μηχανισμός ελέγχου πιθανότητας εξαναγκασμού του θύματος, έρχεται σε αντίθεση με τα νομοθετικά κείμενα για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων, τα οποία για να καταστείλουν το φαινόμενο και να διωχθούν οι δράστες έχουν συμπεριλάβει διατάξεις και υιοθετούν πρακτικές που προωθούν την προστασία των θυμάτων από την κράτηση και την απέλαση, ώστε τα τελευταία να συνεργαστούν με τις αρχές και να καταθέσουν ως μάρτυρες κατά την ποινική διαδικασία και να μην αντιμετωπίζονται ως δράστες των αδικημάτων αυτών. Και τούτο διότι έχει παρατηρηθεί ότι μία εκ των βασικών δυσκολιών στην αποτελεσματική αντιμετώπιση των αδικημάτων αυτών είναι η έγκαιρη και επιτυχής ταυτοποίηση των θυμάτων και η συγκέντρωση αποδεικτικού υλικού, ενώ σημαντικό ρόλο στην δίωξη των δραστών κατέχουν και περιστατικά διαφθοράς των διωκτικών αρχών.⁴⁷

Παρά την διαφοροποίηση των δύο αδικημάτων που πραγματοποιήθηκε με την υιοθέτηση των αντίστοιχων ορισμών, ο διαχωρισμός τους στην πράξη είναι δύσκολος. Τούτο διότι, η διαδικασία της παράνομης διακίνησης ανθρώπων συμπεριλαμβάνει πολλά στάδια, κατά τα οποία εμπλέκονται θέματα καταπάτησης ανθρωπίνων δικαιωμάτων αλλά τελικώς και εξαναγκασμού και εμπορίας.⁴⁸ Πιο συγκεκριμένα, τα θύματα διακίνησης αναγκάζονται να χρεωθούν υπέρογκα ποσά για την χρήση των υπηρεσιών των διακινητών, που με τη σειρά του καθιστά τα θύματα ευάλωτα σε καταναγκαστική δουλεία και σε σκλαβιά.⁴⁹ Έχει παρατηρηθεί επίσης, ότι

⁴⁶ Guild, E. (2006), σελ. 3.

⁴⁷ Συμεωνίδου – Καστανίδου Ελ., Εμπορία ανθρώπων: Ειδικά μέτρα αντιμετώπισης και προβλήματα εφαρμογής τους, ΠοινΔικ2006, σελ. 234 επ.

⁴⁸ Obokata, T. (2005), σελ. 400

⁴⁹ Report of the Working Group on Contemporary Forms of Slavery, E/CN.4/Sub.2/2000/23

οι διακινούμενοι υφίστανται φυσική και σεξουαλική βία, απαγωγή, απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση, καθώς οι διακινητές είναι πιθανό να ζητήσουν μεγαλύτερη αμοιβή, καθιστώντας τα θύματα εγκλωβισμένα και υποχρεωμένα σε αυτούς, έως την αποπληρωμή τους.⁵⁰ Είναι αυταπόδεικτο επομένως, ότι η παράνομη διακίνηση ανθρώπων εκθέτει τα θύματα σε πλείστους κινδύνους, κακομεταχείριση και σοβαρές παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, τοποθετώντας τα θύματα σε μια θέση εξάρτησης και απώλειας της ελευθερίας επιλογής.⁵¹ Ως εκ τούτου, η παράνομη διακίνηση μπορεί πολύ εύκολα να μετατραπεί στην πορεία του ταξιδιού σε εμπορία ανθρώπων.

Η περίπτωση των ασυνόδευτων ανηλίκων είναι ακόμα πιο περίπλοκη και τα όρια της διακίνησης και της εμπορίας γίνονται πιο δυσδιάκριτα, καθώς η ήδη ευάλωτη θέση τους, τους καθιστά ακόμα πιο εξαρτημένους από τους διακινητές ή εμπόρους, οι οποίοι έχουν την δυνατότητα να τους εκθέσουν σε πολλά είδη κακοποίησης. Η διάκριση μεταξύ ενός ασυνόδευτου ανηλίκου που είναι θύμα εμπορίας και ενός ανηλίκου που είναι θύμα παράνομης διακίνησης μεταναστών εξαρτάται επίσης και από τη συμπεριφορά του διακινητή, ήτοι από τον σκοπό και την πρόθεσή του. Στην πράξη, όπως αναφέρθηκε και ανωτέρω, ο σκοπός του διακινητή μπορεί να είναι να αποκομίσει οικονομικό ή υλικό όφελος από την διακίνηση, ενώ ταυτόχρονα προτίθεται και να εκμεταλλευτεί το θύμα του είτε κατά τη μεταφορά ή στη χώρα προορισμό. Έτσι, ενώ υπάρχουν διακριτοί όροι για το κάθε αδίκημα, στην πραγματικότητα δεν είναι εύκολος ο διαχωρισμός, ο οποίος έχει διαφορετικές επιπτώσεις στο θύμα, καθώς στην περίπτωση της εμπορίας ανθρώπων τα νομοθετικά κείμενα αναφέρονται σε θύματα ενώ στην παράνομη διακίνηση μεταναστών δεν υπάρχει η ίδια αντιμετώπιση. Ο σκοπός των δύο αδικημάτων και το επίπεδο προστασίας που παρέχει το καθένα, έχει επίπτωση στους ασυνόδευτους ανηλίκους που βρίσκονται σε διαδικασία μετανάστευσης. Και τούτο διότι η κατηγοριοποίηση των θυμάτων με βάση τα δύο αδικήματα εξαρτάται από το πως θα χαρακτηριστεί ο

⁵⁰ Report of the Special Rapporteur on Migrants, E/CN.4/2001/83, παρ. 54.

⁵¹ Derluyn, I., Lippens, V., Verachtert, T., Bruggeman, W., & Broekaert, E. (2010). Minors travelling alone: a risk group for human trafficking?. *International migration*, 48(4), 164-185, σελ.165.

θύτης και όχι από τα πραγματικά περιστατικά της διακίνησης και της τυχόν εκμετάλλευσης που υπέστησαν τα θύματα.⁵²

4. Μέτρα δράσης της ΕΕ

Η ταυτοποίηση των θυμάτων της εμπορίας ανθρώπων είναι εξέχουσας σημασίας τόσο για τις ποινικές διαδικασίες κατά των δραστών όσο και για την προστασία των θυμάτων και των δικαιωμάτων τους. Για το λόγο αυτό έχουν ληφθεί συγκεκριμένα μέτρα και δράσεις στο πλαίσιο της ΕΕ, για την καταπολέμηση της εμπορίας και την προστασία των ανηλίκων από την εξαφάνιση.

Έτσι με την έκδοση της Στρατηγικής της ΕΕ για την εξάλειψη της εμπορίας ανθρώπων 2012-2016,⁵³ η Επιτροπή θέλησε να θέσει σε ισχύ και να υλοποιήσει τους στόχους της Οδηγίας 2011/36/ΕΕ. Για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων η Στρατηγική προσδιόρισε πέντε βασικές προτεραιότητες για την ΕΕ μαζί με προτεινόμενες δράσεις που θα ακολουθούσε η Επιτροπή. Έτσι, αρχικά δόθηκε βάση στην ταυτοποίηση των θυμάτων, στην προστασία τους και στην παροχή βοήθειας σε αυτά, με τη δημιουργία εθνικών και διακρατικών μηχανισμών παραπομπής, με έμφαση στην προστασία των ανηλίκων θυμάτων και την παροχή σε αυτά ενημέρωσης σχετικά με τα δικαιώματά τους. Επιπλέον, προτείνεται η επιτάχυνση της καταστολής της εμπορίας, αρχικά με την καταπολέμηση της ζήτησης στις χώρες προορισμό και την εμπλοκή του ιδιωτικού τομέα στη δράση αυτή, ενώ σημαντική είναι και η ευαισθητοποίηση του κοινού στην ΕΕ μέσω της προώθησης προγραμμάτων ευαισθητοποίησης. Ως τρίτη προτεραιότητα τέθηκε η δίωξη των δραστών, μέσω της ενίσχυσης της διασυνοριακής αστυνομικής και δικαστικής συνεργασίας και της ίδρυσης εθνικών διεπιστημονικών μονάδων επιβολής του νόμου. Σημαντική επίσης είναι η ενίσχυση του Δικτύου Εθνικών Εισηγητών της ΕΕ ή ισοδύναμων μηχανισμών και ο συντονισμός δραστηριοτήτων εξωτερικής πολιτικής της ΕΕ. Τέλος, η Στρατηγική προτείνει την ανάπτυξη ενός πανευρωπαϊκού συστήματος για τη συλλογή δεδομένων, από όπου θα προκύπτει και η διάσταση του φύλου της εμπορίας ανθρώπων και των ευάλωτων ομάδων. Πολλές από τις

⁵² Lelliot, σελ 246

⁵³ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, COM (2012) 0286 final, Η στρατηγική της ΕΕ για την εξάλειψη της εμπορίας ανθρώπων 2012–2016.

προκλήσεις που εντόπισε η Επιτροπή σχετικά με την πρόληψη της εμπορίας ανθρώπων και ιδιαίτερα παιδιών παραμένουν ακόμα και σήμερα σε ισχύ, κυρίως εξαιτίας της έξαρσης του προσφυγικού και αλλαγής του πλαισίου διακίνησης, γεγονός που απαιτεί περαιτέρω στοχευμένη δράση.

Η έτερη δράση στην προσπάθεια καταπολέμησης της εμπορίας ανθρώπων στο πλαίσιο της ΕΕ είναι ο Κύκλος Πολιτικής (Policy Cycle), μια μεθοδολογία που υιοθετήθηκε το 2010, με στόχο την επίτευξη συγκεκριμένων επιχειρησιακών δράσεων κατά του σοβαρού και οργανωμένου εγκλήματος, συντονίζοντας τη συνεργασία μεταξύ Ευρωπόλ, άλλων οργανισμών και θεσμικών οργάνων της ΕΕ και τρίτων για την καταπολέμηση του σοβαρού διεθνούς και οργανωμένου εγκλήματος.⁵⁴

Ακόμα και πριν την προσφυγική κρίση του 2015, η Επιτροπή πρότεινε ένα Σχέδιο Δράσης για τους ασυνόδευτους ανηλίκους, το οποίο συνδέει την μετανάστευση με την εμπορία παιδιών, καθώς οι ασυνόδευτοι ανήλικοι μετανάστες είναι πιο ευάλωτοι και διατρέχουν μεγαλύτερο ρίσκο να πέσουν θύματα εμπορίας.⁵⁵ Το Σχέδιο Δράσης τονίζει την ανάγκη αντιμετώπισης των γενεσιουργών αιτίων της εμπορίας ανθρώπων και στοχεύει στην βελτίωση των διαδικασιών υποδοχής και ταυτοποίησης, ούτως ώστε να καταπολεμηθεί η περαιτέρω θυματοποίηση των ανηλίκων.

Χρειάζεται, επίσης, να σημειωθεί ότι η Επιτροπή κατάφερε να δεσμεύσει σε ολόκληρη την ΕΕ τον ίδιο τριψήφιο αριθμό, ώστε να δημιουργηθεί μια ανοιχτή, επί 24ώρου, βάσεως γραμμή επικοινωνίας για παιδιά που βρίσκονται σε ανάγκη ή για εξαφανισμένα παιδιά, με στόχο να ειδοποιούνται άμεσα οι αρχές, να δίδονται οδηγίες στους κηδεμόνες των παιδιών και να υποστηρίζεται η έρευνα των αρχών.⁵⁶ Η πρωτοβουλία αυτή, εξαιτίας έλλειψης χρηματοδότησης δεν ακολουθήθηκε αρχικά

⁵⁴ [EU Policy Cycle - EMPACT | Europol \(europa.eu\)](#)

⁵⁵ Ευρωπαϊκή Επιτροπή COM(2010) 213 final, Action Plan on Unaccompanied Minors (2010 – 2014)

⁵⁶ Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2007/116/EC, Σχετικά με δέσμευση της εθνικής περιοχής αριθμοδότησης που αρχίζει με «116» για εναρμονισμένους αριθμούς που αφορούν εναρμονισμένες υπηρεσίες κοινωνικού ενδιαφέροντος

από πολλά κ-μ, εντούτοις σήμερα μετά από πίεση πολλών οργανώσεων όλα τα κ-μ διαθέτουν αυτήν την γραμμή επικοινωνίας.

Κεφάλαιο δεύτερο

Κανονιστικό πλαίσιο διεθνών συμβάσεων και νομικών πράξεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

1. Η Σύμβαση του ΟΗΕ για το διεθνικό και οργανωμένο έγκλημα και τα συναφή Πρωτόκολλα

Η πολυσχιδής διάσταση του εγκληματικού φαινομένου της εμπορίας ανθρώπων και η συνεχής μετάλλαξή του, καθώς επίσης και η σύνδεσή του με άλλες μορφές οργανωμένου εγκλήματος, όπως είδαμε ανωτέρω, μεταξύ άλλων η παράνομη διακίνηση μεταναστών, η τρομοκρατία, η διαφθορά, η διακίνηση ναρκωτικών, συνδυαστικά με τη διασυννοριακή συγκρότηση των εγκληματικών οργανώσεων που εμπλέκονται στην ανάπτυξή του, καθιστούν την επιτυχή αντιμετώπισή του ένα δύσκολο εγχείρημα. Στη δυσκολία αντιμετώπισης του φαινομένου έχει συμβάλει και το γεγονός ότι ούτε σε διεθνές, ούτε σε ευρωπαϊκό αλλά ούτε και σε τοπικό επίπεδο υπήρχε μέχρι προσφάτως ένας κοινά αποδεκτός ορισμός του. Η μέχρι πρότινος σύνδεση της εμπορίας ανθρώπων με την παράτυπη μετανάστευση και την παράνομη διακίνηση μεταναστών, όπως επίσης και η ανυπαρξία ενός κοινώς αποδεκτού ορισμού, δημιουργούσε μια ασάφεια σχετικά με την ποινική αντιμετώπιση του εγκλήματος και μια αντίστοιχη ανικανότητα για διασυννοριακή συνεργασία των κρατών, δεδομένου ότι δεν ήταν δυνατή μια εναρμονισμένη και κοινή θέσπιση ποινικών διατάξεων στα κ-μ», γεγονός που οδηγούσε πολλές φορές σε υιοθέτηση αντιφατικών μεταξύ των διατάξεων.⁵⁷

Ενδεικτικά, η εμπορία ανθρώπων απαντάται ως έννοια και σκιαγραφούνται τα όρια του εγκλήματος με περιγραφικό τρόπο, αρχικά στη Σύμβαση για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Ένωσης⁵⁸ το 1995, όπου ο όρος αναφέρεται σε έναν διευρυμένο σκοπό της

⁵⁷ Gallagher, A., & Holmes, P. (2008). *Developing an Effective Criminal Justice Response to Human Trafficking*. *International Criminal Justice Review*, 18(3), 318–343, 319

⁵⁸ ΠΡΑΞΗ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 26ης Ιουλίου 1995 για την κατάρτιση της σύμβασης για την ίδρυση Ευρωπαϊκής Αστυνομικής Υπηρεσίας (σύμβαση Europol) δυνάμει του άρθρου Κ.3 της συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση (95/C 316/01), όπου προβλέπει ως εμπορία ανθρώπων, την υπαγωγή ενός προσώπου στην πραγματική και παράνομη εξουσία άλλων προσώπων διά χρήσεως βίας, απειλών ή διά της εκμεταλλεύσεως σχέσεως εξαρτήσεως ή διά τεχνασμάτων, με σκοπό ιδίως την εκμετάλλευση

εμπορίας χωρίς να το συνδέει με την σεξουαλική εκμετάλλευση ή την παράνομη μετανάστευση. Το 1996 με ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου προβλέπεται διαφορετικός ορισμός της έννοιας,⁵⁹ ο οποίος συνδέει την εμπορία με τη μετανάστευση χωρίς ωστόσο να αναφέρει περιοριστικά υπό ποιες μορφές εκμετάλλευσης μπορεί να πραγματοποιηθεί. Τέλος, στην Κοινή Δράση του Συμβουλίου της Ευρώπης του 1997⁶⁰, περιορίζει την εμπορία ανθρώπων στην κερδοσκοπία με στόχο την σεξουαλική εκμετάλλευση.⁶¹

Η έννοια της εμπορίας ανθρώπων, επομένως, περιελάμβανε ανά τους αιώνες την καταστολή του εμπορίου λευκών γυναικών και κοριτσιών για σεξουαλική εκμετάλλευση, η εμπορία γυναικών και παιδιών και τη δουλεία και πρακτικές παρόμοιες με αυτήν, καθώς και την εμπορία και την εκμετάλλευση που περιλαμβάνει την πορνεία άλλων.⁶² Ωστόσο, μόλις τον Νοέμβριο του 2000 εγκρίνεται και υπογράφεται με διεθνή δεσμευτική ισχύ, η Σύμβαση του ΟΗΕ και τα τρία συμπληρωματικά πρωτόκολλα αυτής.⁶³ Στο συμπληρωματικό Πρωτόκολλο «για την Πρόληψη, Καταστολή και Τιμωρία της Διακίνησης Προσώπων, Ιδιαίτερα Γυναικών και Παιδιών» γνωστό και ως «Πρωτόκολλο του Παλέρμο», το οποίο τέθηκε σε ισχύ το 2003, καθιερώθηκε ο πλέον κοινά αποδεκτός ορισμός της έννοιας της εμπορίας ανθρώπων, αναγνωρίζοντας ταυτόχρονα και τον διασυνοριακό της χαρακτήρα.⁶⁴ Στο

της πορνείας άλλων, την εκμετάλλευση και άσκηση σεξουαλικής βίας κατά ανηλίκων ή τη διενέργεια εμπορίου, συνδεδεμένου προς εγκατάλειψη τέκνου.

⁵⁹ «η παράνομη πράξη, με την οποία κάποιος, κατά τρόπο άμεσο ή έμμεσο, ενθαρρύνει την είσοδο ή διαμονή πολίτη που προέρχεται από τρίτο κράτος, με στόχο την εκμετάλλευσή του, χρησιμοποιώντας δόλο ή κάθε άλλη μορφή εξαναγκασμού ή εκμεταλλευόμενος την ευάλωτη κατάσταση αυτού του ατόμου ή του διοικητικού του καθεστώτος»

⁶⁰ Κοινή Δράση της 24ης Φεβρουαρίου 1997, (97/154/ΔΕΥ) L 63/2.

⁶¹ «κάθε συμπεριφορά που διευκολύνει την είσοδο, διέλευση, διαμονή ή έξοδο από την επικράτεια κράτους μέλους α) (για trafficking προσώπων πλην παιδιών) για λόγους κερδοσκοπίας και με την προοπτική της σεξουαλικής εκμετάλλευσης β) (για trafficking παιδιών) με σκοπό τη σεξουαλική εκμετάλλευση ή κακοποίησης τους

⁶² League of Nations 1933.

⁶³ 1) The Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, especially Women and Children, 2) The Protocol against the Smuggling of Migrants by Land, Sea and Air, και 3) The Protocol against the Illicit Manufacturing of and Trafficking in Firearms, their Parts and Components and Ammunition, UN Doc. A/45/49 (Vol. I) (2001).

⁶⁴ « "Trafficking in persons" shall mean the recruitment, transportation, transfer, harbouring or receipt of persons, by means of the threat or use of force or other forms of coercion, of abduction, of fraud, of deception, of the abuse of power or of a position of vulnerability or of the giving or receiving of payments or benefits to achieve the consent of a person having control over another person, for the purpose of exploitation. Exploitation shall include, at a minimum, the exploitation of the prostitution

σημείο αυτό είναι απαραίτητο να επισημανθούν συγκεκριμένες διατάξεις της Σύμβασης του ΟΗΕ, καθώς επέφεραν σημαντικές αλλαγές από πλευράς ποινικού δικαίου στα συμβαλλόμενα κράτη. Τα άρθρα 5-9 και το άρθρο 23 της Σύμβασης ρυθμίζουν ζητήματα ουσιαστικού ποινικού δικαίου, ενώ τα άρθρα 10-15, 20, 24-26 αφορούν διατάξεις της ποινικής δικονομίας και τέλος στα άρθρα 16, 18, 19 και 27 προβλέπεται η συνεργασία σε διεθνές επίπεδο, μεταξύ άλλων και η έκδοση και η αμοιβαία νομική συνδρομή.⁶⁵ Η δεσμευτικότητα των διατάξεων, όλων των κειμένων, προκύπτει από τη διατύπωση του κάθε άρθρου, τα οποία ενδέχεται να προβλέπουν υποχρεωτικές διατάξεις αλλά αντίστοιχα και προαιρετικές, δίνοντας οι τελευταίες την διακριτική ευχέρεια στα κράτη να επιλέξουν με ποιον τρόπο θα εφαρμόσουν την εκάστοτε διάταξη.

Η θέσπιση του Πρωτοκόλλου του Παλέρμο, αποτελεί για τον ΟΗΕ την πιο σοβαρή και εμπεριστατωμένη νομοθετική κίνηση για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων και δη των ευάλωτων πληθυσμών, ήτοι των γυναικών και των παιδιών. Το άρθρο 2 θέτει τους στόχους του Πρωτοκόλλου, που δεν είναι άλλοι από την προστασία των θυμάτων του αδικήματος αυτού, με ταυτόχρονο σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων τους, την πρόληψη και καταπολέμηση της διακίνησης ανθρώπων και ιδιαίτερα των ευάλωτων ομάδων όπως οι γυναίκες και τα παιδιά και τέλος την προώθηση της συνεργασίας μεταξύ των συμβαλλόμενων μερών, για την επίτευξη των στόχων. Στο άρθρο 3 αυτού προβλέπεται η ύπαρξη σωρευτικά τριών επιμέρους στοιχείων για την τέλεση του αδικήματος της εμπορίας ανθρώπων, ήτοι η πράξη (στρατολόγηση, μεταφορά, φύλαξη ατόμων), τα μέσα (απειλή ή χρήση βίας, εξαναγκασμό, απαγωγή κ.α.) και ο σκοπός (εκμετάλλευση), η οποία δεν είναι απαραίτητο να πραγματοποιηθεί.⁶⁶ Εφόσον διαπιστωθεί ότι υπάρχουν τα στοιχεία της εξαπάτησης, του εξαναγκασμού, της βίας ή άλλων απαγορευμένων μέσων, τότε θα στοιχειοθετείται η τέλεση του αδικήματος ακόμα και αν έχει δοθεί συναίνεση από την πλευρά του θύματος, αφού αυτή θεωρείται ότι πάσχει και ακυρώνεται εξαιτίας

of others or other forms of sexual exploitation, forced labour or services, slavery or practices similar to slavery, servitude or the removal of organs;...»

⁶⁵ Κυριαζή, Τ. (2010). Εμπορία Ανθρώπων, Διεθνές και Ευρωπαϊκό Δίκαιο Προστασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου., σελ. 32

⁶⁶ Άρθρ. 3 της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών κατά του Διεθνικού Οργανωμένου Εγκλήματος.

των παρανόμων μέσων, εξαιτίας των οποίων αυτή αποσπάστηκε.⁶⁷ Επομένως, η συναίνεση θα ληφθεί υπόψιν, μόνον όταν το θύμα γνωρίζει όλα τα πραγματικά περιστατικά και έχει την δυνατότητα να επιλέξει ελεύθερα, ενώ θα πρέπει να υπάρχει σε όλα τα στάδια της εκμετάλλευσης. Ήδη από το Προοίμιο του Πρωτοκόλλου υπογραμμίζεται η σημασία που δίνεται στη λήψη μέτρων για μια ολοκληρωμένη παροχή προστασίας στα παιδιά θύματα εμπορίας ανθρώπων. Στην παράγραφο γ και δ του άρθρου 3 προβλέπεται ότι όταν το θύμα είναι ανήλικος, τότε κάθε περίπτωση στρατολόγησης, μεταφοράς και μετακίνησής του, με σκοπό την εκμετάλλευσή του, θα θεωρείται ότι πληροί την αντικειμενική υπόσταση του αδικήματος, ακόμα και αν εκλείπει η χρήση καταναγκαστικού ή παραπλανητικού μέσου και δεν θα λαμβάνεται υπόψιν τυχόν δοθείσα συναίνεση από την πλευρά του ανηλίκου. Για να στοιχειοθετηθεί η εμπορία παιδιού δεν είναι απαραίτητο να πραγματοποιηθεί αγοραπωλησία αυτού, ούτε να υπάρξει κάποια συναλλαγή ή αμοιβή του δράστη μετά την μεταφορά του θύματος.⁶⁸

Από τον εν λόγω ορισμό σε συνδυασμό με τις αποφάσεις του ΕΔΔΑ προκύπτει ότι η εμπορία ανθρώπων είναι η στρατολόγηση, η μετακίνηση ενός ατόμου υπό συνθήκες εξαναγκασμού ή εξαπάτησης με σκοπό την εκμετάλλευση, η οποία συνδέεται με το δικαίωμα της ιδιοκτησίας, με το θύμα να αντιμετωπίζεται ως ένα εμπόρευμα.⁶⁹ Επομένως, το βασικό στοιχείο του αδικήματος της εμπορίας ανθρώπων είναι η επίτευξη του σκοπού του, ήτοι της εκμετάλλευσης. Είναι σαφές ότι η εμπορία ανθρώπων όπως έχει εξελιχθεί χαρακτηρίζεται ως μοντέρνα μορφή δουλείας, από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (εφεξής «ΕΔΔΑ») και ως η μεγαλύτερη καταπάτηση των θεμελιωδών δικαιωμάτων του ανθρώπου,⁷⁰ με την διαφορά ότι η δουλεία δεν βασίζεται πλέον σε τίτλο ιδιοκτησίας

⁶⁷ UNODC, Part two, Legislative Guide for the implementation of the Protocol to prevent, suppress and punish trafficking in persons, especially women and children, supplementing the United Nations Convention against Transnational Organised Crime, σελ. 269 επ. Διαθέσιμο στο [04-50413 pre_pr \(unodc.org\)](https://www.unodc.org/pre_pr)

⁶⁸ Unicef Innocenti Research Centre, Handbook on the optional protocol on the sale of children, child prostitution and child pornography, february 2009, σελ. 10, διαθέσιμο στο http://www.unicef-irc.org/publications/pdf/optional_protocol_eng.pdf

⁶⁹ ΕΔΔΑ, Rantsev v. Cyprus and Russia, απόφαση της 7 ης Ιανουαρίου 2010, αρ. 25965/04, §281

⁷⁰ ΕΔΔΑ, Rantsev v. Cyprus and Russia, απόφαση της 7ης Ιανουαρίου 2010, αρ. 25965/04, §281, S. M. v. Croatia, αποφάσεις της 19ης Ιουλίου 2018 (First Section) και της 25ης Ιουνίου 2020 (Grand Chamber), αρ. 60561/14, §56

όπως παλιότερα γινόταν στο εμπόριο σκλάβων αλλά στον εξαναγκασμό ή τη χρήση βίας, ώστε να διατηρηθεί η εξουσία επί του θύματος.⁷¹ Ως σύγχρονη μορφή δουλείας θεωρούνται επίσης η καταναγκαστική εργασία και οι καταναγκαστικοί γάμοι. Σύμφωνα με το άρθρ. 20 της Σύμβασης Καταναγκαστικής Εργασίας του Διεθνή Οργανισμού Εργασίας (ILO) 1930⁷², η καταναγκαστική εργασία αφορά «όλες τις εργασίες ή υπηρεσίες που απαιτούνται από οποιοδήποτε άτομο υπό την απειλή οποιασδήποτε ποινής και για τις οποίες το εν λόγω άτομο δεν έχει προσφερθεί οικειοθελώς». Ο υποχρεωτικός γάμος αφορά γάμους χωρίς τη συναίνεση του προσώπου και λαμβάνει χώρα υπό την πίεση απειλών οικονομικής φύσης και φυσικής και ψυχολογικής βίας, ενώ μπορεί να περικλείει και άλλες μορφές εκμετάλλευσης όπως η εμπορία ανθρώπων και η καταναγκαστική εργασία.⁷³

Ωστόσο, όπως αναφέρει στην έρευνά του το Γραφείο των Ηνωμένων Εθνών για τον Έλεγχο των Ναρκωτικών και την Πρόληψη του Εγκλήματος (εφεξής «UNODC»),⁷⁴ η αδυναμία καταγραφής των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων και η μη επαρκής αναγνώρισή τους από τις αρμόδιες αρχές των κρατών, οδηγεί στην ελλιπή ύπαρξη αξιόπιστων και ενημερωμένων δεδομένων, τα οποία με τη σειρά τους αποτελούν εμπόδιο για μια ολοκληρωμένη αντιμετώπιση του φαινομένου μέσω της λήψης κατάλληλων και ανάλογων μέτρων. Ενδεικτικά, την περίοδο 2019-2020, καταγράφηκαν στην ΕΕ 14.311 θύματα εμπορίας ανθρώπων, ενώ πιθανόν ο αριθμός αυτός να είναι σημαντικά υψηλότερος, καθώς συνήθως τα θύματα εμπορίας ανθρώπων είναι άτομα που βρίσκονται παράνομα σε μια χώρα και τελούν υπό τον

⁷¹ Sampani, K. (2010). Human Trafficking (Sexual Slavery): Does the international legislation give a sufficient answer to a globally committed crime? Τιμητικός τόμος Καλλιόπης Σπινέλη, Σάκκουλας 2010, σελ. 342

⁷² ILO, Forced Labour Convention, 1930 (No. 29)

⁷³ Το Γραφείο της Υπατης Αρμοστείας για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα σημείωσε, «Γυναίκες και κορίτσια σε καταστάσεις παιδικού και αναγκαστικού γάμου μπορεί να βιώσουν συνθήκες μέσα σε έναν γάμο που πληρούν τους «διεθνείς νομικούς ορισμούς της δουλείας και των πρακτικών που μοιάζουν με τη δουλεία», όπως ο δουλοπρεπής γάμος, η σεξουαλική δουλεία. υποτέλεια παιδιών, εμπορία παιδιών και καταναγκαστική εργασία...» UN General Assembly, Resolution 26/22, Preventing and Eliminating Child, Early and Forced Marriage, Report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, A/HRC/26/22 (2014)

⁷⁴ United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC) & UN Global Initiative to Fight Human Trafficking (UN.GIFT). (2009). Global Report on Trafficking in Persons, διαθέσιμο στο http://www.unodc.org/documents/Global_Report_on_TIP.pdf

έλεγχο και τον φόβο των διακινητών, με αποτέλεσμα να καθίσταται αδύνατη η καταγραφή τους ως τέτοια.⁷⁵

Οι δράστες της εμπορίας ανθρώπων, από την εμφάνιση του φαινομένου έως και σήμερα, εκμεταλλευόμενοι αυτά τα κενά στις εθνικές νομοθεσίες των κρατών και την έλλειψη διεθνούς συνεργασίας, αποκομίζουν τεράστια κέρδη. Έτσι, η διεθνής κοινότητα, αντιλαμβανόμενη την ύπαρξη νομοθετικού κενού και την ανάγκη για μια συντονισμένη δράση για την αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων, με το Πρωτόκολλο του Παλέρμο, συμφώνησε σε έναν διεθνώς δεσμευτικό ορισμό της εμπορίας ανθρώπων. Ωστόσο, ο ορισμός που δόθηκε ήταν αποτέλεσμα συμβιβασμού σε διεθνές επίπεδο, καθώς κυρίαρχος σκοπός του Πρωτοκόλλου ήταν η ενιαία αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων από όλα τα συμβαλλόμενα κράτη, ούτως ώστε να τεθούν οι ελάχιστες προδιαγραφές και τα κράτη να υποχρεωθούν να ποινικοποιήσουν τις πράξεις εκείνες, που στην αντικειμενική και υποκειμενική τους υπόσταση, εμπίπτουν στην τυπολογία του εγκλήματος της εμπορίας ανθρώπων.⁷⁶ Έχει υποστηριχθεί ότι αποτέλεσμα του συμβιβασμού, ήταν ο ορισμός να περιέχει όρους που δεν είναι σαφώς προσδιορισμένοι και πιο συγκεκριμένα αυτόν της “εκμετάλλευσης”, αφήνοντας χώρο για διαφορετικές ερμηνείες, καθιστώντας ακόμα μια φορά αδύνατη την εναρμόνιση των νομοθεσιών των συμβαλλόμενων κρατών, με τα κράτη να υιοθετούν διάφορες προσεγγίσεις στο εσωτερικό τους δίκαιο, είτε συμπεριλαμβάνοντας τον ίδιο κατάλογο παραδειγμάτων εκμετάλλευσης από το Πρωτόκολλο, είτε παραλείποντας ορισμένα παραδείγματα και προσθέτοντας άλλα.⁷⁷ Στον αντίποδα βρίσκεται ο ισχυρισμός ότι εκ προθέσεως δεν απαριθμούνται περιοριστικά ποιες πράξεις εμπίπτουν στον όρο «εκμετάλλευση», ούτως ώστε να αποφευχθεί ο περιορισμός του πεδίου εφαρμογής του Πρωτοκόλλου.⁷⁸ Έτσι, το

⁷⁵ ΈΚΘΕΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟ, ΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ, ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΩΝ, Έκθεση σχετικά με την πρόοδο που σημειώνεται στις ενέργειες για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων (τέταρτη έκδοση, COM/2022/736 final

⁷⁶ Legislative Guide for the implementation of the Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, σελ. 268, διαθέσιμο στο https://childhub.org/sites/default/files/library/attachments/414_46_EN_original.pdf

⁷⁷ Rijken, C. (2009). A human rights based approach to trafficking in human beings. Security and Human Rights, 20(3), 212-222, σελ. 213.

⁷⁸ Αναλυτικότερα οι λόγοι που οδήγησαν στον ορισμό της εμπορίας ανθρώπων στο Πρωτόκολλο του Παλέρμο βλ. UNODC, Part two, Legislative Guide for the implementation of the Protocol to prevent, suppress and punish trafficking in persons, especially women and children, supplementing the United

Πρωτόκολλο δεν ορίζει την εκμετάλλευση αλλά προσφέρει έναν μη εξαντλητικό κατάλογο παραδειγμάτων και συγκεκριμένα ως μορφή εκμετάλλευσης θεωρεί την «εκμετάλλευση της πορνείας άλλων ή άλλες μορφές σεξουαλικής εκμετάλλευσης, καταναγκαστικής εργασίας ή υπηρεσιών, δουλεία ή πρακτικές παρόμοιες με τη δουλεία, την σκλαβιά ή την αφαίρεση οργάνων». Κάποια από τα αναφερόμενα παραδείγματα ορίζονται στο διεθνές δίκαιο (π.χ. δουλεία, πρακτικές παρόμοιες με τη δουλεία και καταναγκαστική εργασία) ενώ άλλα δεν ορίζονται στο διεθνές δίκαιο (π.χ. σεξουαλική εκμετάλλευση). Η εκμετάλλευση πρέπει να είναι σημαντικής βαρύτητας για να φτάσει στο όριο της εμπορίας ανθρώπων ως σοβαρού εγκλήματος, όμως στην πράξη μπορεί να είναι δύσκολο να γίνει διάκριση μεταξύ ενός θύματος και ιδιαίτερα στις περιπτώσεις μεταναστών, που υφίσταται συνθήκες εκμετάλλευσης και ενός θύματος/μετανάστη που έχει πέσει θύματα καταναγκαστικής εργασίας, ιδιαίτερα όταν η εκμετάλλευση δεν έχει ακόμη πραγματοποιηθεί.⁷⁹

Έτσι, από την επισκόπηση των άρθρων 2 και 5 του Πρωτοκόλλου προκύπτει, επομένως, ότι τιμωρείται όποιος από πρόθεση αποπειράται ή τελεί το αδίκημα της εμπορίας, καθώς επίσης και όποιος συμμετέχει, οργανώνει ή καθοδηγεί άλλον στην τέλεση αυτού. Ωστόσο, στο άρθρο 4 προβλέπεται ότι διώκεται η τέλεση του αδικήματος αυτού όταν η εμπορία τελείται σε διασυνοριακό επίπεδο και από οργανωμένη εγκληματική ομάδα, αποκλείοντας από την δίωξη την τέλεση του αδικήματος όταν αυτό λαμβάνει χώρα εντός συνόρων και οι δράστες ενεργούν ατομικά ή τουλάχιστον όχι υπό τη μορφή οργανωμένου εγκλήματος.

Παρά την προσπάθεια των συμβαλλόμενων μερών να ακολουθήσουν μια πιο θυματοκεντρική προσέγγιση, θέτοντας την προστασία των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων και την προάσπιση των δικαιωμάτων τους στο επίκεντρο, το Πρωτόκολλο του Παλέρμο εστίασε στην καταστολή του φαινομένου, επιδιώκοντας κυρίως τον εντοπισμό, την τιμωρία και τη δίωξη των δραστών της εμπορίας ανθρώπων. Αν και

Nations Convention against Transnational Organised Crime, παρ. 35, σελ. 269. Πηγή: http://www.unodc.org/pdf/crime/legislative_guides/03%20Legislative%20guide_Trafficking%20in%20Persons%20Protocol.pdf.

⁷⁹ Bauloz, C., McAdam, M., & Teye, J. (2022). Human trafficking in migration pathways: trends, challenges and new forms of cooperation. In M. McAuliffe & A. Triandafyllidou (Eds.), *World Migration Report 2022* (pp. 1-20). International Organization for Migration (IOM) διαθέσιμο στο [10 Human Trafficking in Migration Pathways: Trends, Challenges and New Forms of Cooperation \(wiley.com\)](https://www.wiley.com)

κατά τη διάρκεια της σύνταξης του κειμένου τέθηκε ως ζήτημα η στροφή σε μια προσέγγιση πιο φιλική προς τα ανθρώπινα δικαιώματα, τελικώς οι διατάξεις που προβλέπουν την προστασία και την συνδρομή των θυμάτων δεν κατέστησαν υποχρεωτικές.⁸⁰ Η προτεραιότητα που δόθηκε στην ποινικοποίηση και δίωξη της εμπορίας και στην πρόληψη κατά του φαινομένου, δικαιολογούνται στο βαθμό που το Πρωτόκολλο αποτελεί ένα συμπληρωματικό κείμενο στην Σύμβαση κατά του Διεθνικού Οργανωμένου Εγκλήματος,⁸¹ όπως προκύπτει και από την διάταξη του άρθρου 37 της Σύμβασης του ΟΗΕ, η οποία προβλέπει ότι προϋπόθεση για την υπογραφή του Πρωτοκόλλου είναι πρώτα η υπογραφή της Σύμβασης και κατά συνέπεια οι διατάξεις των πρόσθετων Πρωτοκόλλων ερμηνεύονται με βάση τις διατάξεις της Σύμβασης στο πλαίσιο για την καταπολέμηση του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος.

Τέλος, το Πρωτόκολλο του Παλέρμο, σε συνδυασμό με το δεύτερο συμπληρωματικό Πρωτόκολλο κατά της Λαθραίας Μεταφοράς Μεταναστών διά ξηράς, θαλάσσης ή αέρος της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών, εισήγαγαν για πρώτη φορά την διαφορά μεταξύ των θυμάτων που θεωρούνται αθώα και των θυμάτων που θεωρούνται συνεργοί των δραστών των αντίστοιχων αδικημάτων.⁸² Πρέπει να τονιστεί ότι η διαφορά μεταξύ των αδικημάτων της εμπορίας ανθρώπων (THB) και της παράνομης διακίνησης μεταναστών (smuggling), για μεγάλο χρονικό διάστημα δεν ήταν σαφής, καθώς οι όροι αυτοί χρησιμοποιούνταν εναλλακτικά και χωρίς διάκριση μεταξύ τους.⁸³ Μολονότι και τα δύο Πρωτόκολλα παρείχαν συγκεκριμένους ορισμούς για την διαπίστωση των αδικημάτων, ωστόσο η διάκρισή τους εξακολούθησε να είναι ασαφής, γεγονός που συγκαταλέγεται στις αστοχίες των

⁸⁰ Gaspari, L. (2019). The International and European legal framework on human trafficking: an overall view. DEP, 40, 47-67, σελ. 54

⁸¹ Gauci, Jean-Pierre. 2022. Protecting Trafficked Persons through Refugee Protection. Social Sciences 11: 294, 2.

⁸² A. Gallagher (2006), Recent Legal Developments in the Field of Human Trafficking: A Critical Review of the 2005 European Convention and Related Instruments, European Journal of Migration and Law, σελ 166

⁸³ Obokata, T. (2005). Smuggling of human beings from a human rights perspective: obligations of non-state and state actors under international human rights law. International Journal of Refugee Law, 17(2), 394-415, σελ. 396

Πρωτοκόλλων, καθιστώντας και πιο δυσχαιρή την ταυτοποίηση και άρα την αντιμετώπιση των φαινομένων αυτών.

2. Το Προαιρετικό Πρωτόκολλο σχετικά με την εμπορία παιδιών, την παιδική πορνεία και παιδική πορνογραφία

Η διεθνής κοινότητα παρατήρησε ότι η διεθνής διακίνηση παιδιών, με σκοπό την εμπορία, την παιδική πορνεία και την παιδική πορνογραφία, λαμβάνει συνεχώς αυξανόμενες διαστάσεις.⁸⁴ Ήδη σε πολλά διεθνή και ευρωπαϊκά νομοθετήματα, η προστασία των ανηλίκων από κάθε μορφή βίας και εκμετάλλευσης αποτελεί βασική αρχή. Με το Προαιρετικό Πρωτόκολλο⁸⁵ που είναι συμπληρωματικό της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού (εφεξής «CRC») και υιοθετήθηκε από τη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ το έτος 2000, στόχος του οποίου ήταν η πραγμάτωση ορισμένων άρθρων της CRC, προβλέπεται ότι τα κράτη θα πρέπει να λάβουν «τα κατάλληλα μέτρα» για την προστασία των δικαιωμάτων των ανηλίκων. Η CRC είναι η πρώτη σύμβαση που έχει γίνει δεκτή παγκοσμίως, εκτός από τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής και τη Σομαλία, οι οποίες την έχουν μόνο προσυπογράψει, και δεσμεύει τα συμβαλλόμενα κράτη στην παροχή προστασίας των παιδιών και των δικαιωμάτων τους. Η Σύμβαση καταδικάζει τις πρακτικές που θέτουν σε κίνδυνο την ευημερία και τα ανθρωπίνια δικαιώματα των παιδιών, ενώ παράλληλα τονίζει την ανάγκη λήψης προληπτικών μέτρων για την καταπολέμηση των φαινομένων αυτών.⁸⁶ Στο άρθρο 34 προβλέπεται η υποχρέωση των κρατών μερών στη λήψη μέτρων ώστε να αποτρέψουν τον εξαναγκασμό των παιδιών σε οποιαδήποτε παράνομη σεξουαλική δραστηριότητα, την εκμετάλλευσή τους για πορνεία ή την χρησιμοποίησή τους σε άλλες πορνογραφικές παραστάσεις.

Το Πρωτόκολλο, το οποίο υιοθετήθηκε για την περαιτέρω ενίσχυση του ήδη ισχυρού κανονιστικού πλαισίου της Σύμβασης, υπογραμμίζει την ανάγκη για λήψη συγκεκριμένων μέτρων για την αντιμετώπιση της πώλησης παιδιών, της παιδικής πορνείας και της παιδικής πορνογραφίας. Αναγνωρίζει ότι αυτά τα εγκλήματα

⁸⁴ Προοίμιο Προαιρετικού Πρωτοκόλλου

⁸⁵ Προαιρετικό Πρωτόκολλο στη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού σχετικά με την εμπορία παιδιών, την παιδική πορνεία και παιδική πορνογραφία

⁸⁶ Pais, M. S. (2010). The protection of children from sexual exploitation Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the Sale of Children, Child Prostitution and Child Pornography. *The International Journal of Children's Rights*, 18(4), 551-566, σελ. 554

επηρεάζουν δυσανάλογα τα παιδιά, τα οποία θεωρούνται τα πλέον ευάλωτα και απαιτούν εστιασμένη προσοχή και μέτρα προστασίας. Το Προαιρετικό Πρωτόκολλο αντιπροσωπεύει μια σημαντική διεθνή δέσμευση για την προστασία των παιδιών από την εκμετάλλευση και την κακοποίηση, προτρέποντας τα κράτη να προχωρήσουν σε αναθεωρήσεις των εθνικών τους νομοθεσιών. Για την επιτυχή καταπολέμηση των αδικημάτων αυτών το Πρωτόκολλο προωθεί την αμοιβαία δικαστική συνδρομή μεταξύ των κρατών και την συνεργασία των διωκτικών αρχών, δίνοντας, επίσης, έμφαση και στα μέτρα πρόληψης. Ποινικοποιώντας συγκεκριμένα αδικήματα και θεσπίζοντας μέτρα για την πρόληψη και την υποστήριξη των θυμάτων, το Πρωτόκολλο συμβάλλει στις ευρύτερες παγκόσμιες προσπάθειες για τη διασφάλιση της ευημερίας και των δικαιωμάτων των παιδιών.

3. Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων

Τα τρωτά σημεία του Πρωτοκόλλου του Παλέρμο ήρθε να διορθώσει η Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Καταπολέμηση της Εμπορίας Ανθρώπων (εφεξής «Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης»).⁸⁷ Στηριζόμενη στον ορισμό της εμπορίας ανθρώπων και στον σκοπό του Πρωτοκόλλου του Παλέρμο, η Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης⁸⁸ στοχεύει στην «βελτίωση» και στην «ανάπτυξη» των προδιαγραφών που έχουν ήδη τεθεί από αυτό, σχετικά με την προάσπιση των δικαιωμάτων των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων.⁸⁹ Αυτή η οπτική διαφαίνεται ήδη από τα πρώτα άρθρα και ειδικότερα στο άρθρο 2, όπου προβλέπει την διεύρυνση των προϋποθέσεων που είχαν τεθεί στο Πρωτόκολλο του Παλέρμο, με το οποίο ορίζει ότι *«Η παρούσα Σύμβαση ισχύει για όλες τις μορφές εμπορίας ανθρώπων, είτε εθνικής είτε διεθνικής, είτε σχετίζεται με οργανωμένο έγκλημα είτε όχι.»*. Με την διάταξη αυτή, η Σύμβαση κατάφερε να απαγκιστρώσει την τέλεση της εμπορίας ανθρώπων από την προϋπόθεση το αδίκημα να έχει τελεστεί εκτός

⁸⁷ Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings and its Explanatory Report, Council of Europe Treaty Series, No. 197, 16.V.2005

⁸⁸ Άρθρ. 39 της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης, το οποίο αναφέρει την συμπληρωματικότητα των διατάξεών της σε σχέση με τις διατάξεις του Πρωτοκόλλου του Παλέρμο.

⁸⁹ Παρ. 12 του Προοιμίου της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης.

συνόρων και από εγκληματική οργάνωση, σε αντίθεση με τα προβλεπόμενα στο Πρωτόκολλο.

Στο Προοίμιο της Σύμβασης στην παράγραφο 3 δίνεται έμφαση στην προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των θυμάτων στο πλαίσιο της δίωξης των δραστών, αναγνωρίζοντας πρώτη φορά ότι η εμπορία ανθρώπων αποτελεί προσβολή της αξιοπρέπειας και της ακεραιότητας του ανθρώπου. Έτσι, η Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης έχει διττό σκοπό, να δημιουργήσει ένα ενιαίο πλαίσιο στα κράτη μέλη του Συμβουλίου, αφενός από άποψη ποινικού δικαίου και αφετέρου από άποψη υπεράσπισης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ώστε να καθίσταται απαραίτητη η λήψη μέτρων για την προάσπιση των δικαιωμάτων των θυμάτων σε δράσεις που σχετίζονται με τη δίωξη, την πρόληψη και την προστασία.⁹⁰ Έτι περαιτέρω, στο πλαίσιο της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων των θυμάτων, η Σύμβαση επικεντρώνεται στο πρόβλημα της ταυτοποίησης των θυμάτων.⁹¹ Προβλέπει την εν τοις πράγμασι παροχή βοήθειας στα θύματα της εμπορίας ανθρώπων, μεταξύ άλλων με την παροχή ψυχοκοινωνικής υποστήριξης, ασφάλη και νόμιμη διαμονή, με την έκδοση της αντίστοιχης άδειας διαμονής και πρόσβαση σε υγειονομική περίθαλψη, παροχές που δεν θα εξαρτώνται από την συνεργασία των θυμάτων με τις Αρχές, ενώ τέλος προβλέπει και την αποχή από τη δίωξη των θυμάτων. Η μη ενοχοποίηση των θυμάτων αποτελεί σημαντική εξέλιξη σχετικά με τα ανθρώπινα δικαιώματα, καθώς σε πολλές περιπτώσεις τα θύματα της εμπορίας ανθρώπων έχουν διωχθεί και φυλακιστεί, κυρίως λόγω της έλλειψης νομιμοποιητικών εγγράφων.⁹² Μία ακόμα καινοτομία της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης, σε σχέση με οποιοδήποτε άλλη διεθνή σύμβαση, ήταν η σύσταση, σύμφωνα με τα άρθρα 36-38, ενός μηχανισμού, αποτελούμενου από μια ομάδα εμπειρογνομόνων, για τη δράση κατά της εμπορίας ανθρώπων (Group of Experts against trafficking in human beings-GRETA), ο οποίος θα είναι υπεύθυνος για την

⁹⁰ Jordana Santiago, M. E: "The European Union Fight against Trafficking of Human Beings: Challenges of the Victim's Statute", *Paix et Sécurité Internationales*, num. 8, 2020, pp. 467-493, σελ. 472.

⁹¹ Raffaelli, R. (2009). The european approach to the protection of trafficking victims: the Council of Europe Convention, the EU Directive, and the Italian Experience. *German Law Journal*, 10(3), 205-222, σελ. 210.

⁹² A. Gallagher (2006), σελ. 178

παρακολούθηση και την αξιολόγηση της εφαρμογής της Σύμβασης από τα συμβαλλόμενα μέρη.⁹³

Τέλος, από πλευράς ποινικού δικαίου, οι διατάξεις της Σύμβασης στοχεύουν στην επίτευξη αποτελεσματικής έρευνας και δίωξης των δραστών, στην εναρμόνιση των ποινών και στην ενίσχυση της συνεργασίας των κρατών.⁹⁴ Ομοίως με το Πρωτόκολλο του Παλέρμο, έτσι και η εν λόγω Σύμβαση περιέχει διατάξεις που αφορούν το ουσιαστικό ποινικό δίκαιο των συμβαλλόμενων μερών,⁹⁵ με στόχο την εναρμόνιση του εσωτερικού δικαίου των τελευταίων, ώστε να αποφευχθεί από πλευράς δραστών η αναζήτηση χώρας, στην οποία είναι πιθανότερο να λάβουν ευνοϊκότερη μεταχείριση ("forum-shopping").⁹⁶ Στο άρθρο 18 προβλέπεται η ποινικοποίηση της συμπεριφοράς που εντάσσεται στην εμπορία ανθρώπων, ενώ για την πλήρωση της υποκειμενικής και της αντικειμενικής υπόστασης του εγκλήματος δεν απαιτείται η πραγμάτωση της εκμετάλλευσης αλλά αρκεί και ο σκοπός, δηλαδή η χρησιμοποίηση των μέσων, όπως μεταξύ άλλων η απειλή ή άσκηση βίας ή άλλων μορφών εξαναγκασμού. Τέλος, το άρθρο 22 καλεί τα κράτη να λάβουν μέτρα και ποινικές κυρώσεις που είναι «αποτελεσματικές, ανάλογες και αποτρεπτικές», προβλέποντας ταυτόχρονα και την επιβολή στερητικών της ελευθερίας ποινών.

Αξίζει να σημειωθεί ότι σε αντίθεση με το Πρωτόκολλο του Παλέρμο, η Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης, περιέχει ειδικές διατάξεις για τα παιδιά θύματα εμπορίας ανθρώπων, στο άρθρο 10 που αφορά την ταυτοποίηση των θυμάτων εν γένει. Ειδικότερα, στην παράγραφο 3 και εξής, προβλέπονται όλα τα μέτρα εκείνα που είναι απαραίτητα για την εξακρίβωση ηλικίας του θύματος και την ανάλογη αντιμετώπισή του. Προβλέπει επίσης τον διορισμό επιτρόπου στις περιπτώσεις ασυνόδευτων ανηλίκων, ο οποίος θα πρέπει να λάβει για λογαριασμό του όλες τις αποφάσεις με βάση το βέλτιστο συμφέρον του ανηλίκου. Τέλος υποχρεώνει τα συμβαλλόμενα κράτη στην παροχή ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης,

⁹³ Raffaelli, R. (2009), σελ 211

⁹⁴ A. Gallagher (2006), σελ 175

⁹⁵ Άρθρα 18-26 της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης

⁹⁶ Αιτιολογική Έκθεση της Σύμβασης, Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings - Explanatory Report, σημείο 216

διαμονής και πρόσβασης στην εκπαίδευση, καθώς επίσης και την έκδοση της αντίστοιχης άδειας διαμονής.

Ωστόσο, μολονότι η Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης είναι το πρώτο κείμενο διεθνούς εμβέλειας που επικεντρώνεται περισσότερο στην προστασία των θυμάτων και όχι τόσο στην δίωξη των δραστών, οι διατάξεις της που αφορούν τη λήψη μέτρων με μια προσέγγιση βασισμένη στα ανθρώπινα δικαιώματα, παρέμειναν προαιρετικές. Ενώ η πρόθεση του Συμβουλίου κατά τις διαπραγματεύσεις ήταν να δημιουργηθεί ένα ευρύ σύστημα προάσπισης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και προστασίας των θυμάτων, εντούτοις αφήνεται στην διακριτική ευχέρεια των συμβαλλόμενων μερών η επιλογή του τρόπου εφαρμογής των διατάξεων της Σύμβασης.⁹⁷

4. Νομικές Πράξεις της Ένωσης

Η επανεμφάνιση του φαινομένου της σύγχρονης μορφής δουλείας, όπως ανωτέρω ελέγχθη, συνέβη μετά τη λήξη του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου και την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης και την αντίστοιχη έξαρση του φαινομένου του «εμπορίου λευκής σαρκός». ⁹⁸ Συνδυαστικά με τα ανωτέρω γεγονότα, ολοκληρωνόταν και η ένταξη στην ΕΕ συγκεκριμένων χωρών που θεωρούνταν ως χώρες προορισμού μεταναστών, που είχαν ως στόχο την είσοδό τους σε αυτήν. Ήδη υπήρχε μεγάλη ανησυχία από τα υπάρχοντα κ-μ σχετικά με τα φαινόμενα οργανωμένου εγκλήματος και την σύνδεση των χωρών αυτών με φαινόμενα διακίνησης και εμπορίας ανθρώπων. Κατέστη ιδιαίτερα σημαντικό για την επιτυχή αντιμετώπιση αυτών των φαινομένων, να βρεθεί η πηγή των αιτίων που έχει οδηγήσει στην έξαρσή τους. Οι αιτιακοί παράγοντες εκδήλωσης της εμπορίας ανθρώπων που εντοπίζονται στις χώρες προέλευσης των θυμάτων είναι η φτώχεια και το αντίστοιχο αυξανόμενο χάσμα μεταξύ φτωχών και πλούσιων χωρών, η ανεργία, η οικονομική και κοινωνική ανισότητα, η ανισότητα των φύλων, η έξαρση των συγκρούσεων και των πολέμων, η κλιματική αλλαγή και οι επιγενόμενες φυσικές

⁹⁷ Raffaelli, R. (2009), σελ. 213

⁹⁸ Ο όρος χρησιμοποιείται εκ νέου ενώ είχε πρωτοεμφανιστεί στη Διεθνή Συμφωνία για την Καταπολέμηση της Εμπορίας Λευκής Σαρκός που υπογράφηκε στο Παρίσι το 1904, για να καταπολεμηθεί το φαινόμενο εμπορίας βρετανών γυναικών με σκοπό τη σεξουαλική τους εκμετάλλευση σε οίκους ανοχής της ΕΕ και ευρωπαϊών γυναικών στις Η.Π.Α.

καταστροφές.⁹⁹ Εξαιτίας των συνθηκών αυτών, τα άτομα που διαβούν σε κοινωνίες με αυτά τα χαρακτηριστικά καθίστανται ιδιαιτέρως ευάλωτα. Παρ' όλα αυτά, η εμπορία ανθρώπων δεν οφείλεται μόνο στις δυσμενείς συνθήκες που υπάρχουν στις χώρες προέλευσης, αλλά και στην αντίστοιχη ζήτηση των υπηρεσιών στις χώρες προορισμού, είτε αυτές αφορούν στην εκμετάλλευση των θυμάτων σε εξαναγκαστική εργασία με ελάχιστο κόστος, είτε σεξουαλική εκμετάλλευση των θυμάτων.¹⁰⁰ Παράλληλα, η απότομη και μη αναμενόμενη εμφάνιση της προσφυγικής κρίσης του 2015, όπως χαρακτηρίστηκε, έφερε την Ευρώπη και το σύστημα προάσπισης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων αντιμέτωπα με μία μεγάλη απειλή. Η έξαρση αυτή του προσφυγικού και μεταναστευτικού κινήματος την τελευταία δεκαετία, έχει οδηγήσει πολλές χιλιάδες ανθρώπων σε απόγνωση και στην αναγκαστική προσφυγή τους στις εγκληματικές οργανώσεις, οι οποίες αναπτύχθηκαν με γοργούς ρυθμούς, εκμεταλλευόμενες την απότομη μεγέθυνση της ΕΕ και του επακόλουθου καθεστώτος νομικής ασυνέπειας και του κενού στη δικαστική συνεργασία των κ-μ σε ποινικές υποθέσεις.¹⁰¹

Λόγω των ανωτέρω, τις τελευταίες δεκαετίες, προτεραιότητα του νομοθέτη της ΕΕ είναι η αποτελεσματική αντιμετώπιση του εγκλήματος της εμπορίας ανθρώπων, στο ευρύτερο πλαίσιο της καταπολέμησης του οργανωμένου εγκλήματος. Η σύνδεση της παράνομης διακίνησης και της εμπορίας ανθρώπων με την πορνεία και τη «σκλαβιά» σε ορισμένα κ-μ της ΕΕ ήταν ιδιαίτερα ισχυρή, ενώ ορισμένα από αυτά ήδη αντιμετώπιζαν στην εσωτερική τους νομοθεσία το ζήτημα μόνο από αυτή την προοπτική.¹⁰² Σύμφωνα με την έκθεση της Ευρωπόλ, η εμπορία ανθρώπων είναι ένα από τα πιο σοβαρά εγκλήματα εις βάρος του ανθρώπου, βλάπτοντας την ανθρώπινη αξιοπρέπεια και την ψυχολογική και σωματική ακεραιότητα του ανθρώπου και αποφέρει στους διακινητές κέρδη δισεκατομμυρίων

⁹⁹ Κυριαζή Τ., Εμπορία ανθρώπων – Διεθνές και Ευρωπαϊκό Δίκαιο Προστασίας των Δικαιωμάτων του ανθρώπου, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2010, σελ. 87

¹⁰⁰ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟ ΚΑΙ ΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ, Έκθεση σχετικά με τη συνέχεια που δόθηκε στη στρατηγική της ΕΕ για την εξάλειψη της εμπορίας ανθρώπων και για τον καθορισμό περαιτέρω συγκεκριμένων δράσεων (τέταρτη έκδοση, COM/2017/728 final

¹⁰¹ Balan-Rusu, M. I., & Coman, V. L. (2013). Protecting Children Victims of Crimes of Human Trafficking in the EU. *Journal of Danubian Studies and Research*, Vol. 3, no. 2, pp. 58-64, σελ. 58

¹⁰² Guild, E. (2006). "Immigration and Criminal Law in the European Union: the Legal Measures and Social Consequences of Criminal Law in Member States on Trafficking and Smuggling in Human Beings". In *Immigration and Criminal Law in the European Union*. Leiden, The Netherlands: Brill, σελ. 1

ευρώ τον χρόνο.¹⁰³ Απότοκο της σύγχρονης μορφής παγκοσμιοποίησης, η παράνομη εμπορία και διακίνηση ανθρώπων θεωρείται ως το τρίτο, σε σειρά, μεγαλύτερο έγκλημα στον κόσμο, μετά το εμπόριο όπλων και ναρκωτικών, με τα εκτιμώμενα συνολικά ετήσια κέρδη να ανέρχονται σε 29,4 δισ. EUR.¹⁰⁴

Το ΕΔΔΑ ¹⁰⁵ με τις αποφάσεις του υπογράμμισε ότι η εμπορία ανθρώπων δεν μπορεί να θεωρηθεί σύμφωνη με το διεθνές δίκαιο για τα ανθρώπινα δικαιώματα ή με μια δημοκρατική κοινωνία. Η έξαρση του φαινομένου και τα δραματικά αποτελέσματα που επιφέρει η τέλεση του εγκλήματος αυτού όχι μόνο στο θύμα αλλά και στην κοινωνία εν συνόλω, ώθησε τους νομοθέτες να ακολουθήσουν μια πιο ολοκληρωμένη πολιτική καταπολέμησης του εγκλήματος, θεσπίζοντας ένα πιο συνεκτικό νομικό πλαίσιο, υιοθετώντας παράλληλα μια θυματοκεντρική προσέγγιση με προτεραιότητα στην προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Ωστόσο, παρά το γεγονός ότι η εμπορία ανθρώπων έχει θεωρηθεί ως ένα από τα οξύτερα προβλήματα της εποχής μας και έχουν καταβληθεί προσπάθειες περιορισμού του φαινομένου και ποινικοποίησης του εγκλήματος, η δίωξη των εγκληματιών και οι καταδίκες για την τέλεση του εγκλήματος βρίσκονται ακόμα σε χαμηλά ποσοστά, καθιστώντας το ως το τέλειο έγκλημα.¹⁰⁶

4.1. Προκαταρκτικές επισημάνσεις

4.2. Κοινή Δράση 97/154/ΔΕΥ και Απόφαση-Πλαίσιο 2002/629/ΔΕΥ

Η διεύρυνση της ΕΕ και η πορεία προς την ολοκλήρωση της ενοποιητικής διαδικασίας, οδήγησε στη δημιουργία ενός χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης (ΧΕΑΔ), που όμως η αναποτελεσματική διακυβερνητική συνεργασία σε σχέση με ποινικά ζητήματα άφηne κενά στην δικαστική συνεργασία, με αποτέλεσμα το οργανωμένο έγκλημα να βρει χώρο να αναπτυχθεί και να επεκτείνει τις ενέργειές

¹⁰³ Europol, (2016), Situation Report Trafficking in human beings in the EU, DOCUMENT REF No: 765175, διαθέσιμο στο

https://www.europol.europa.eu/sites/default/files/documents/thb_situational_report_-_europol.pdf

¹⁰⁴ Ευρωπόλ (2015) The THB financial business model (Το οικονομικό επιχειρηματικό μοντέλο της εμπορίας ανθρώπων), Χάγη. <https://www.europol.europa.eu/publications-documents/trafficking-in-human-beings-financial-business-model>

¹⁰⁵ ΕΔΔΑ, Siliadin v. France, απόφαση της 26 Ιουλίου 2005 (αρ.73316/01), ΕΔΔΑ, Rantsev v. Cyprus and Russia, απόφαση της 7 ης Ιανουαρίου 2010, αρ. 25965/04

¹⁰⁶ A. Gallagher (2006),: σελ. 163

του σε διεθνικό επίπεδο.¹⁰⁷ Έτσι, για να υπάρξει αποτελεσματική καταπολέμηση του εγκλήματος της εμπορίας ανθρώπων, ήταν απαραίτητη η λήψη κοινών νομικά δεσμευτικών κειμένων, με απώτερο σκοπό τη δικαστική συνεργασία μεταξύ των κ-μ σε ποινικές υποθέσεις. Νομική βάση των νομοθετικών κειμένων που αφορούν την καταπολέμηση του οργανωμένου εγκλήματος είναι η Συνθήκη της Ίδρυσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπως αυτή τροποποιήθηκε με τη Συνθήκη του Άμστερνταμ.¹⁰⁸ Το άρθρο Κ.1 της Συνθήκης του Άμστερνταμ προβλέπει ότι θα πρέπει να αναπτυχθεί «από κοινού δράση μεταξύ των κρατών μελών στον τομέα της αστυνομικής και δικαστικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις, και με την πρόληψη και την καταπολέμηση του ρατσισμού και της ξενοφοβίας». Δεδομένης της πίεσης των μεταναστευτικών ροών, η ΕΕ έκανε βήματα προς την υιοθέτηση κοινής μεταναστευτικής πολιτικής, με ορόσημο τα «Συμπεράσματα Τάμπερε»,¹⁰⁹ της Συνόδου του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου στο Τάμπερε της Φιλανδίας, όπου διαπιστώθηκε η ανάγκη δημιουργίας μιας ουσιαστικότερης και βαθύτερης συνεργασίας των κ-μ. στο πλαίσιο πολιτικής της μετανάστευσης και του ασύλου, όπως επίσης έγιναν συστάσεις και σε ζητήματα αναφορικά με την ενίσχυση της δικαστικής συνεργασίας και δίωξης των διασυνοριακών εγκλημάτων.

Προς αυτήν την κατεύθυνση, η ΕΕ υιοθέτησε την Κοινή Δράση 97/154/ΔΕΥ¹¹⁰ σχετικά με την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων και της σεξουαλικής εκμετάλλευσης παιδιών, η οποία αποτέλεσε την βάση ώστε να αναπτυχθεί μια συντονισμένη και συνολική προσέγγιση για την αντιμετώπιση αυτών των εγκλημάτων, θέτοντας στο επίκεντρο την ανταλλαγή πληροφοριών, τον συντονισμό των προσπάθειών επιβολής του νόμου και την εφαρμογή κοινών στρατηγικών για την καταπολέμησή τους.

¹⁰⁷ Καλαβρός, Γ., & Γεωργόπουλος, Θ. (2013). Το Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Ουσιαστικό Δίκαιο τ. ΙΙ, 2^η Έκδοση, σελ.72

¹⁰⁸ Συνθήκη Άμστερνταμ για την Ίδρυση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 97/C340/02

¹⁰⁹ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΠΡΟΕΔΡΙΑΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΟΥ ΤΑΜΠΕΡΕ 15 ΚΑΙ 16 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1999. Διαθέσιμο στο <https://migration.gov.gr/wp-content/uploads/2020/06/1.-%CE%A0%CF%81%CF%8C%CE%B3%CF%81%CE%B1%CE%BC%CE%BC%CE%B1-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%A4%CE%AC%CE%BC%CF%80%CE%B5%CF%81%CE%B5-1999-el.pdf>

¹¹⁰ Κοινή Δράση της 24ης Φεβρουαρίου 1997, (97/154/ΔΕΥ) L 63/2.

Η ανωτέρω Κοινή Δράση αντικαταστάθηκε, από την Απόφαση-Πλαίσιο 2002/629/ΔΕΥ του Συμβουλίου για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων.¹¹¹ Ο κύριος στόχος των Αποφάσεων-Πλαίσιο ήταν η εναρμόνιση των εσωτερικών νομοθεσιών των κ-μ, αφήνοντας στην διακριτική ευχέρεια του εκάστοτε κ-μ την επιλογή του τρόπου και των μέσων με τα οποία θα επιτευχθεί αυτός ο σκοπός. Παρά το γεγονός ότι οι Αποφάσεις-Πλαίσιο δεν είχαν άμεσο αποτέλεσμα, το ΔΕΚ με την απόφαση Pupino¹¹² έκρινε ότι η ερμηνεία των εθνικών δικαστηρίων θα πρέπει να είναι σύμφωνη με το περιεχόμενο της Απόφασης-Πλαίσιο, ακόμα και στην περίπτωση που αυτή δεν έχει ενσωματωθεί στο εσωτερικό δίκαιο ή έχει ενσωματωθεί πλημμελώς.¹¹³

Κατέστη σαφές, λοιπόν, ότι για να υπάρξει αποτελεσματική αντιμετώπισή του προβλήματος, θα πρέπει τα κ-μ να εναρμονίσουν την εσωτερική τους νομοθεσία και να επιβάλλουν κοινές ποινές με παράλληλη δικαστική συνεργασία μεταξύ τους, κάτι που ξεκίνησε με την θέσπιση του Πρωτοκόλλου του Παλέρμο και σε ευρωπαϊκό επίπεδο μέσω της υπογραφής της εν λόγω Απόφασης-Πλαίσιο. Στα νομοθετικά κείμενα τόσο τα διεθνή όσο και σε αυτά που θέσπισε η ΕΕ, διαφαίνεται η άποψη ότι η αντιμετώπιση του φαινομένου της εμπορίας ανθρώπων, θα επιτευχθεί κυρίως μέσω της δίωξης των δραστών και άρα θέσπισης κοινών κανόνων ποινικού δικαίου.¹¹⁴

Η εμπορία ανθρώπων όπως ορίστηκε στο Πρωτόκολλο του Παλέρμο αποτέλεσε τον “ορισμό αναφορά” για σχεδόν όλα τα νομοθετικά κείμενα που θεσπίστηκαν έκτοτε. Στο άρθρ. 5 παρ.3 του Χάρτη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων¹¹⁵ προβλέπεται η απαγόρευση της εμπορίας ανθρώπινων όντων, ως σοβαρή παραβίαση των θεμελιωδών δικαιωμάτων, ενώ όπως ανωτέρω αναφέρθηκε, η

¹¹¹ ΑΠΟΦΑΣΗ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 19ης Ιουλίου 2002 για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων (2002/629/ΔΕΥ) <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32002F0629>

¹¹² ΔΕΚ C-105/03, Maria Pupino, 16 Ιουνίου 2005.

¹¹³ Οπ.π., παρ.33-34,41-43.

¹¹⁴ D. B. Jansson (2019), *Modern Slavery: A Comparative Study of the Definition of Trafficking in Persons, The role of the Palermo Documents* (Chapter 4), *International Studies in Human Rights*, Leiden-Boston: Brill- Nijhoff, 110, σελ. 5.

¹¹⁵ Άρθρο 5 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης C 364, 18.12.2000, άρθρο 79 της ΣΛΕΕ και άρθρο 83 της ΣΛΕΕ.

Απόφαση-Πλαίσιο για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων, βασιζόμενη στο Πρωτόκολλο του Παλέρμο, θέσπισε ένα κοινό νομικό πλαίσιο επιδιώκοντας να πετύχει την εναρμόνιση της εσωτερικής νομοθεσίας των κ-μ, να ενισχύσει τη συνεργασία μεταξύ τους και να εξασφαλίσει μια πιο συνεπή προσέγγιση για την αντιμετώπιση αυτού του σοβαρού εγκλήματος. Αρχικά, η αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων από πλευράς ΕΕ επικεντρώθηκε σε παρεμβάσεις σχετικά με την ποινικοποίηση του εν λόγω εγκλήματος, θέτοντας αυστηρότερες ποινές στους δράστες της εμπορίας ανθρώπων. Πιο συγκεκριμένα ακολουθήθηκε μια πιο κατασταλτική προσέγγιση, δηλαδή δόθηκε έμφαση στην ποινική δίωξη των δραστών της εμπορίας ανθρώπων και την αντιμετώπιση του αδικήματος στο πλαίσιο του οργανωμένου εγκλήματος σε συνδυασμό με την διαχείριση των μεταναστευτικών ροών.

Η εν λόγω Απόφαση-Πλαίσιο, βασίστηκε στον ορισμό της εμπορίας ανθρώπων όπως αυτός καθορίστηκε από το Πρωτόκολλο του Παλέρμο, αλλά εστίασε περισσότερο στην θέσπιση ουσιαστικών ποινικών διατάξεων για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων. Σκοπός της απόφασης-πλαίσιο ήταν τυποποίηση των ορισμών της εμπορίας ανθρώπων και των σχετικών κυρώσεων στα κ-μ, ούτως ώστε με την επίτευξη της εναρμόνισης να διευκολυνθεί αποτελεσματικότερη διασυνοριακή συνεργασία, εκσυγχρονίζοντας τις δικαστικές διαδικασίες και διευκολύνοντας την έκδοση των δραστών. Ένα ακόμα θετικό στοιχείο αυτού του νομοθετικού κειμένου είναι ότι προωθεί την αποτελεσματική δικαστική συνεργασία όχι μόνο εντός των συνόρων της ΕΕ αλλά και μεταξύ της ΕΕ και τρίτων χωρών.¹¹⁶ Η επικέντρωση του νομοθετικού αυτού κειμένου στην ποινικοποίηση της εμπορίας είναι εμφανής και στο άρθρο 2, το οποίο προβλέπει ότι τα κράτη-μέλη υποχρεούνται να ποινικοποιήσουν την απόπειρα, συμμετοχή και ηθική αυτουργία στο εν λόγω αδίκημα. Αξίζει επίσης να σημειωθεί ότι στο άρθρ. 7 παρ. 2 και 3 αναφέρεται η ευαλωτότητα των παιδιών θυμάτων της εμπορίας, ενώ γίνεται λόγος για το καθεστώς τους κατά την ποινική διαδικασία. Ωστόσο, αφήνεται, για άλλη μια φορά, στην διακριτική ευχέρεια των κ-μ η λήψη των κατάλληλων μέτρων για την προστασία των ανηλίκων. Επιπλέον, η Απόφαση-Πλαίσιο έχει επικριθεί, γιατί παρά τις προθέσεις της,

¹¹⁶ A. Gallagher (2006), σελ. 167

τελικώς δεν επέτυχε την πλήρη εναρμόνιση των νομικών ορισμών και των κυρώσεων. Ενώ αναφορικά με την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και τις στρατηγικές πρόληψης του φαινομένου, δεν έκανε σημαντικά βήματα προόδου. Τέλος, η Απόφαση-Πλαίσιο ακολουθεί μια πιο συστατική προσέγγιση της εμπορίας ανθρώπων, αναφερόμενη μόνο σε συγκεκριμένες μορφές εκμετάλλευσης, ήτοι στη σεξουαλική ή εργασιακή εκμετάλλευση, τις ποινικές κυρώσεις που πρέπει να επιβληθούν και τις κυρώσεις των νομικών προσώπων, χωρίς τελικώς να προσφέρει την αναμενόμενη υποστήριξη στα θύματα της εμπορίας ανθρώπων.

Το κενό που άφησε η Απόφαση-Πλαίσιο σχετικά με τα δικαιώματα των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων, η ΕΕ είχε ως στόχο να καλύψει με την υιοθέτηση της Οδηγίας 2004/81/ΕΚ,¹¹⁷ με την οποία θέλησε συμπληρωματικά να αντιμετωπίσει την ανάγκη παροχής προστασίας στα θύματα αυτά, αποδίδοντας σε ορισμένες κατηγορίες εξ αυτών το δικαίωμα της προσωρινής νόμιμης διαμονής στο κράτος προορισμού.¹¹⁸ Η Οδηγία προβλέπει την έκδοση προσωρινής άδειας διαμονής στα θύματα εκείνα που συνεργάζονται με τις διωκτικές αρχές της χώρας, αποσκοπώντας στην καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων και της παράνομης μετανάστευσης, με την παροχή κινήτρων σε αυτά, ώστε να συνεργαστούν με τις αρχές και να βοηθήσουν στην δίωξη των εγκληματιών, αφού συνήθως η δίωξη των τελευταίων βασίζεται αποκλειστικά σε μαρτυρικές καταθέσεις. Τα κίνητρα αυτά, ωστόσο, αφορούν ελάχιστες παροχές στα θύματα και μόνο για όσο διαρκεί η εν λόγω άδεια και πιο συγκεκριμένα, τους δίνεται δικαίωμα ελεύθερης πρόσβασης σε ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, σε ψυχοκοινωνική υποστήριξη, σε πρόσβαση στην εκπαίδευση καθώς και σε στέγαση. Προβλέπεται επίσης στο άρθρ. 6 η χορήγηση «προθεσμίας περίσκεψης», κατά την οποία τα θύματα προστατεύονται από την απέλαση, ούτως ώστε να καταφέρουν να αποκοπούν από τα δεσμά των δραστών και να αποφασίσουν αν θα προσχωρήσουν στην συνεργασία τους με τις Αρχές. Αξίζει να σημειωθεί ότι η Οδηγία δίνει την επιλογή επίσης, σε όποιο κ-μ το επιθυμεί, να προσφέρει τις ίδιες

¹¹⁷ Οδηγία 2004/81/ΕΚ της 29ης Απριλίου 2004, ΕΕ L 261 της 6.8.2004 «σχετικά με τον τίτλο παραμονής που χορηγείται στους υπηκόους τρίτων χωρών θύματα εμπορίας ανθρώπων ή συνέργειας στη λαθρομετανάστευση, οι οποίοι συνεργάζονται με τις αρμόδιες αρχές»

¹¹⁸ Askola, H. (2007). Violence against women, trafficking, and migration in the European Union. *European Law Journal*, 13(2), 204-217, σελ 209

παροχές και σε θύματα παράνομης διακίνησης ανθρώπων.¹¹⁹ Παρά το γεγονός ότι πρώτη φορά προβλέπονται τέτοια μέτρα προστασίας για τα θύματα, εντούτοις η Οδηγία απέτυχε στο να λάβει υπόψιν την πιθανή παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των θυμάτων που με την ολοκλήρωση της ποινικής διαδικασίας, δεν προστατεύονται πλέον από την υποχρεωτική επιστροφή τους στη χώρα καταγωγής. Στα ευρήματα της EUROSTAT¹²⁰ επιβεβαιώνεται επίσης η διστακτικότητα των θυμάτων να επιλέξουν την συνεργασία με τις διωκτικές αρχές, με σκοπό την έκδοση άδειας διαμονής, δείχνοντας την προτίμησή τους στα δικαιώματα και στην προοπτική μιας πιο μόνιμης λύσης σχετικά με τα νομιμοποιητικά έγγραφα, που τους παρέχει μια αίτηση ασύλου, σύμφωνα με τη Σύμβαση για τους Πρόσφυγες του 1951.

4.3 Η Οδηγία 2011/36/ΕΕ

Τον Μάρτιο του 2009 Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή πρότεινε την κατάργηση της ανωτέρω αναφερθείσας Απόφασης-Πλαισίου και την αντικατάσταση αυτής με την υιοθέτηση νέας Απόφασης-Πλαισίου για την πρόληψη και καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων,¹²¹ με σκοπό την περαιτέρω ενδυνάμωση της ΕΕ με ισχυρότερα εργαλεία για την πρόληψη του εγκλήματος της εμπορίας, την πιο αποτελεσματική δίωξη των δραστών και την προστασία των θυμάτων. Στην Πρόταση τονίζεται η ανάγκη για αφενός μεν μιας πιο ολιστικής προσέγγισης του φαινομένου και αφετέρου της σύνδεσης της ακολουθούμενης πολιτικής σχετικά με την εμπορία ανθρώπων με την πολιτική στον τομέα της μετανάστευσης και του σεβασμού των δικαιωμάτων των παιδιών.¹²² Η υπογραφή της Συνθήκης της Λισαβώνας ωστόσο, επέφερε σημαντικές αλλαγές και μεταρρυθμίσεις στο θεσμικό πλαίσιο της Ένωσης, που είχαν ως απώτερο σκοπό την εμβάθυνση της ευρωπαϊκής ενοποιητικής διαδικασίας, με την κατάργηση της αρχικής οργάνωσης των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων σε τρεις πυλώνες και την συμπερίληψη αυτών στην αρμοδιότητα μιας νέας νομικής

¹¹⁹ Οδηγία 2004/81/ΕΚ, αρθρ. 3.

¹²⁰ EUROSTAT, Trafficking in Human Beings. Statistical working papers. Publications Office of the European Union, 2015, σελ.45.

¹²¹ Πρόταση ΑΠΟΦΑΣΗ-ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ για την πρόληψη και την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων, καθώς και για την προστασία των θυμάτων, με την οποία καταργείται η απόφαση - πλαίσιο 2002/629/ΔΕΥ, COM(2009) 136 τελικό

¹²² Όπ.π. 61 σελ 5, διαθέσιμο στο <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52009PC0136&from=EN>

οντότητας, αυτή της ΕΕ.¹²³ Έτσι, με τον ανασχηματισμό της Συνθήκης, καταργούνται μαζί με τον τρίτο πυλώνα και οι Αποφάσεις-Πλαίσιο και πλέον η νέα νομική βάση για τη δράση της Επιτροπής αποτελούν τα άρθρα 79, 82 και 83 της ΣΛΕΕ σχετικά με τη συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις σύμφωνα με τη συνήθη νομοθετική διαδικασία.

Η πορεία της ΕΕ μέσω των σημαντικών Συνθηκών που έχει υιοθετήσει, καταδεικνύει την τάση της διαχρονικά προς την διεύρυνση των αρμοδιοτήτων της. Έτσι, με τη συνθήκη της Λισσαβόνας επιβεβαιώνεται μεν το τεκμήριο αρμοδιότητας των κ-μ, όμως αναγνωρίζεται και η αρχή της δοτής αρμοδιότητας και των αρχών της επικουρικότητας και αναλογικότητας, κατά τις οποίες η ΕΕ «...ενεργεί *μόνον εντός των ορίων των αρμοδιοτήτων που της απονέμουν τα κράτη μέλη...*»,¹²⁴ ενώ «*στους τομείς οι οποίοι δεν υπάγονται στην αποκλειστική της αρμοδιότητα, η Ένωση παρεμβαίνει μόνο εφόσον και κατά τον βαθμό που οι στόχοι της προβλεπόμενης δράσης δεν μπορούν να επιτευχθούν επαρκώς από τα κράτη μέλη...μπορούν όμως...να επιτευχθούν καλύτερα στο επίπεδο της Ένωσης*».¹²⁵ Μια επιπλέον θετική εξέλιξη στη νομοθετική διαδικασία είναι ότι η Συνθήκη της Λισσαβόνας επιτρέπει, με τις αλλαγές που επέφερε, την ευκολότερη λήψη απόφασης, αφού πλέον καταργείται η ομοφωνία και οι αποφάσεις λαμβάνονται με ειδική πλειοψηφία στο Συμβούλιο της Ευρώπης.¹²⁶ Είναι εμφανές ήδη από το Προοίμιο της Οδηγίας, ότι η καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων αποτελεί κυρίαρχο μέλημα της ΕΕ, διαπιστώνοντας ότι η επίτευξη του στόχου αυτού μπορεί να επέλθει μέσω της διεθνούς συνεργασίας. Στις σκέψεις του Προοιμίου γίνονται σαφείς αναφορές μεταξύ άλλων στην Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης, στο Πρωτόκολλο του Παλέρμο, όπως επίσης και στους στρατηγικούς στόχους του Προγράμματος της Στοκχόλμης,¹²⁷ που αποσκοπεί στην παροχή ενός «χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης για τους πολίτες της Ευρώπης». Γίνεται λόγος επίσης για την ανάγκη διασυνοριακής δικαστικής συνεργασίας,

¹²³ Καλαβρός, Γ., & Γεωργόπουλος, Θ. (2013). Το Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τ. II, 2¹ έκδοση, σελ.61

¹²⁴ Άρθρ. 5 ΣΕΕ

¹²⁵ Άρθρ. 5 παρ.3 εδ. α ΣΛΕΕ

¹²⁶ Άρθρο 16 παρ. 3 ΣΕΕ

¹²⁷ ΕΕ C 115 της 4.5.2010, σ. 1, [The Stockholm Programme — An open and secure Europe serving and protecting citizens \(europa.eu\)](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A60800X198901000001-0001-1)

ανταλλαγής πληροφοριών καθώς επίσης και συντονισμός των ερευνών και των διώξεων, μέσω της στενής συνεργασίας με την Ευρωπόλ και τη Eurojust.¹²⁸

Έτσι, με τη θέση σε ισχύ της Συμφωνίας της Λισσαβόνας, θεσπίστηκε η Οδηγία 2011/36/ΕΕ,¹²⁹ έχοντας ως νομική βάση το άρθρο 82 παρ. 1 και το 83 παρ. 2 ΣΛΕΕ. Η εν λόγω Οδηγία, υιοθετήθηκε για να προωθήσει μια ενιαία προσπάθεια των κ-μ να αντιμετωπίσουν την εμπορία ανθρώπων, καθώς είχε ήδη αναγνωριστεί από την ΕΕ ότι δεν είναι δυνατή η επιτυχής αντιμετώπιση σοβαρών διεθνικών εγκλημάτων με μεμονωμένες κινήσεις των κ-μ, στο εσωτερικό τους δίκαιο.¹³⁰ Με το άρθρο 83 ΣΛΕΕ, επομένως, η εμπορία ανθρώπων συμπεριλήφθηκε στα εγκλήματα που λόγω της σοβαρότητας και του διασυνοριακού χαρακτήρα τους συνεπάγονται «την ανάγκη καταπολέμησής τους με κοινά κριτήρια». Συνεπώς, καθίσταται σαφές ότι η αρμοδιότητα της ΕΕ σχετικά με τη λήψη ελαχίστων μέτρων για την ποινικοποίηση και καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων, προκύπτει σαφώς από τις διατάξεις. Επιπλέον, η νέα νομική βάση έχει τη δυνατότητα να ενισχύσει τους μηχανισμούς επιβολής που θεσπίζονται στην Οδηγία και τούτο γιατί οι διατάξεις της Οδηγίας μπορούν να έχουν άμεσο αποτέλεσμα ακόμα και αν δεν έχουν μεταφερθεί εμπροθέσμως ή έχουν μεταφερθεί πλημμελώς στο εσωτερικό δίκαιο,¹³¹ αποδίδοντας δικαιώματα στους ιδιώτες αφού μπορούν να τις επικαλούνται έναντι του κράτους ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, ενώ επίσης το ΔΕΕ έχει αρμοδιότητα να ελέγξει και την ερμηνεία των εθνικών δικαστηρίων. Το άρθρο 82 ΣΛΕΕ, παρέχει λοιπόν στην ΕΕ την δυνατότητα λήψης κανόνων δικονομικού ποινικού δικαίου, ενώ το άρθρο 83 ΣΛΕΕ ουσιαστικού ποινικού δικαίου. Έτσι, με τη θέσπιση της Οδηγίας, η ΕΕ είχε ως στόχο να πετύχει την θέσπιση ελάχιστων κανόνων σχετικά με τα ποινικά αδικήματα,

¹²⁸ Προοίμιο σ.5

¹²⁹ ΟΔΗΓΙΑ 2011/36/ΕΕ ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 5ης Απριλίου 2011 για την πρόληψη και την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων και για την προστασία των θυμάτων της, καθώς και για την αντικατάσταση της απόφασης-πλαίσιο 2002/629/ΔΕΥ του Συμβουλίου

¹³⁰ Obokata, T., & Payne, B. (2012). Obokata, Tom and Payne, Brian (2012) Implementing Action against Trafficking of Human Beings under the TFEU: A Preliminary Analysis. *New Journal of European Criminal Law*, 298-320

¹³¹ Εφόσον είναι απαλλαγμένες αιρέσεων και αρκούντος ακριβείς, βλ. απόφαση του ΔΕΕ της 12ης Δεκεμβρίου 2013, C-425/12, *Portgás Sociedade de Produção e Distribuição de Gás*

την δίωξη των δραστών και τις επιβαλλόμενες κυρώσεις καθώς επίσης και την πρόληψη κατά της εμπορίας ανθρώπων.¹³²

Η Οδηγία εισφέρει καινοτόμα μέτρα στον γενικότερο διάλογο περί καταστολής της εμπορίας ανθρώπων αλλά και της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Ο ορισμός που προβλέπεται στην Οδηγία για την εμπορία ανθρώπων είναι σχεδόν πιστή αντιγραφή του ορισμού του Πρωτοκόλλου του Παλέρμο, με τη θετική εξέλιξη της προσθήκης στην παράγραφο 3 του άρθρου 2, της υπαγωγής στην εμπορία ανθρώπων νέων μορφών εκμετάλλευσης, όπως η επαιτεία ως μορφή καταναγκαστικής εργασίας ή υπηρεσιών και η εκμετάλλευση εγκληματικών δραστηριοτήτων και ποινικοποίησης αυτού.¹³³ Ο ορισμός αυτός σε συνδυασμό και με την υπ' αριθμ. 11 αιτιολογική σκέψη της Οδηγίας, συμπεριλαμβάνει στην εμπορία ανθρώπων την παράνομη υιοθεσία και τους αναγκαστικούς γάμους, στον βαθμό που πληρούται η αντικειμενική και υποκειμενική υπόσταση του εν λόγω εγκλήματος. Ιδιαίτερα σημαντική είναι και η προσθήκη της παρ. 2 του ίδιου άρθρου, η οποία εισάγει τον όρο της ευαλωτότητας ως «*η κατάσταση στην οποία το σχετικό πρόσωπο δεν έχει άλλη πραγματική ή παραδεκτή επιλογή από το να υποστεί τη συγκεκριμένη κατάχρηση*». Η Οδηγία δεν κατάφερε να εισάγει και έναν ενιαίο ορισμό σχετικά με τον όρο «θύμα», όπως είχε προτείνει η ομάδα εμπειρογνομόνων στις προτάσεις τους για τις αλλαγές στην Απόφαση-Πλαίσιο.¹³⁴ Ωστόσο, σε ό,τι αφορά στα τελευταία, αναγνωρίζεται στο Προοίμιο η ιδιαιτερότητα κάθε φύλου καθώς επίσης και οι διαφορετικοί παράγοντες «ώθησης» και «έλξης», με στόχο την υιοθέτηση ειδικής τακτικής και παροχής εξατομικευμένης προστασίας λαμβάνοντας υπόψιν τις ιδιαίτερες ανάγκες των θυμάτων που διαφέρουν ανάλογα με τον σκοπό για τον οποίο διακινούνται.¹³⁵ Και τούτο διότι το προφίλ των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων έχει αλλάξει κατά κόρον. Ειδικότερα, ενώ ιστορικά η συντριπτική πλειοψηφία των θυμάτων ήταν ευάλωτες γυναίκες και παιδιά που προορίζονταν για την βιομηχανία

¹³² Gromek-Broc, K. (2011). EU Directive on preventing and combating trafficking in human beings and protecting victims: Will it be effective?. *Nova et Vetera*, 20(64), 227-238.

¹³³ Bosma, A. & Rijken, C. (2016). Key Challenges in the Combat of Human Trafficking, Evaluating the EU Trafficking Strategy and EU Directive. *New Journal of European Criminal Law*, 7(3), p. 315-330, σελ. 319

¹³⁴ The Authors. 2009. "Opinion of the Experts Group on Trafficking in Human Beings of the European Commission. On the revision of the Council Framework Decision of 19 July 2002 on combating trafficking in human beings." *International Journal of Refugee Law* 21(3): 508-15, σελ 513.

¹³⁵ Προοίμιο Οδηγίας σ.3

του σεξ, πλέον αν και οι γυναίκες και τα ανήλικα κορίτσια εξακολουθούν να συνιστούν την πλειοψηφία των θυμάτων εμπορίας, οι άντρες και τα ανήλικα αγόρια (20% και 15% αντίστοιχα) έχουν ταυτοποιηθεί ως θύματα εμπορίας, με στόχο την εκμετάλλευσή τους σε καταναγκαστική εργασία.¹³⁶

Ένα ακόμα κρίσιμο σημείο της Οδηγίας σχετικά με την ποινική προστασία των θυμάτων εμπορίας είναι το άρθρο 8 αυτής, όπου ακολουθώντας την Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης, προβλέπει την ρήτρα μη-δίωξης αλλά εισάγει επιπλέον και την αρχή της μη επιβολής ποινικών κυρώσεων στα θύματα. Η αρχή της μη επιβολής ποινών, όπως προβλέπεται στη διάταξη, ισχύει για μια σειρά από εγκληματικές δραστηριότητες που τα θύματα έχουν υποχρεωθεί να διαπράξουν και οι οποίες περιέχονται σε μια μη περιοριστική λίστα, όπως λόγου χάρη η παράνομη διακίνηση ανθρώπων και η πορνεία, πρακτική η οποία οδηγεί σε μια πιο ευρεία προστασία των θυμάτων. Ωστόσο, πουθενά στο άρθρο αυτό δεν γίνεται λόγος για την αποφυγή της κράτησης των θυμάτων. Επιπλέον, παρά το γεγονός ότι η διάταξη αυτή στοχεύει στην προστασία των θυμάτων από την περαιτέρω θυματοποίησή τους, δίνοντάς τους το έναυσμα ώστε να συνεργαστούν με τις διωκτικές αρχές, πρακτική που έχει θεωρηθεί πολύτιμη για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων,¹³⁷ για ακόμα μια φορά, εντούτοις, η διάταξη αυτή είναι προαιρετική αφήνοντας και πάλι το περιθώριο στα κ-μ να επιλέξουν τον τρόπο με τον οποίο θα την εφαρμόσουν, καθιστώντας την διάταξη σχετικά ανίσχυρη.

Αξίζει να σημειωθεί ότι, η Οδηγία με την παράγραφο 5 παρέχει προστασία στην ευάλωτη κατηγορία των παιδιών, προβλέποντας ότι θα θεωρείται ποινικό αδίκημα οποιαδήποτε πράξη εμπορίας ακόμα και εάν δεν έχουν χρησιμοποιηθεί τα μέσα που προβλέπονται για την τέλεση του αδικήματος αυτού. Πολύ σημαντική συνεισφορά επίσης, στον τομέα της παιδικής προστασίας κατά τη διάρκεια της ποινικής διαδικασίας, είναι το άρθρο 15 της Οδηγίας, σύμφωνα με το οποίο θα πρέπει να παρέχεται στα ανήλικα θύματα εμπορίας ανθρώπων αντιπρόσωπος και να έχουν πρόσβαση σε δωρεάν νομική συνδρομή προκειμένου να τους γνωστοποιηθούν

¹³⁶ United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC). (2021). *Global Report on Trafficking in Persons 2020*. Vienna σελ. 31-36

¹³⁷ Report of the EU Parliament, Committee on Civil Liberties, Justice and Home Affairs Committee on Women's Rights and Gender Equality, Νοεμβρίου 2010, PE442.887v02-00, σελ.11

τα δικαιώματά τους και να αναζητήσουν αποζημίωση. Επίσης, με το άρθρο 3 της Οδηγίας προβλέπεται ότι η υποκίνηση, η βοήθεια ή η απόπειρα διάπραξης του αδικήματος της εμπορίας ανθρώπων, είναι αξιόποινες πράξεις. Τέλος, προβλέπεται ειδική διάταξη για τους ασυνόδευτους ανηλίκους, στους οποίους το κράτος υποχρεούται να διορίσει επίτροπο, ώστε να διασφαλιστεί το βέλτιστο συμφέρον τους. Αναφορικά με τις προβλεπόμενες ποινές, η Οδηγία επιβάλλει την στερητική της ελευθερίας ποινή ως ανώτατο όριο αυτής τουλάχιστον τα 5 έτη, ενώ ορίζει την ποινή στα 10 έτη για τις περιπτώσεις υπό επιβαρυντικές περιστάσεις, μία εκ των οποίων είναι όταν το αδίκημα διαπράττεται εις βάρος θύματος που ανήκει σε ιδιαίτερα ευάλωτη ομάδα. Ο προσδιορισμός, εντούτοις, της ιδιαίτερα ευάλωτης ομάδας ως της ομάδας εκείνης που «περιλαμβάνει τουλάχιστον θύματα παιδικής ηλικίας», αφήνει μεγάλο εύρος διακριτικής ευχέρειας στα κ-μ, αναφορικά με την ερμηνεία που τα τελευταία θα ακολουθήσουν ώστε να συμπεριλάβουν και άλλες κατηγορίες, αφήνοντας ένα κενό στην προστασία τους.

4.4. Η Οδηγία 2012/29/EU

Η Οδηγία 2012/29/ΕΕ,¹³⁸ που εκδόθηκε στις 25 Οκτωβρίου 2012, αποτελεί σημαντικό ορόσημο στη δέσμευση της ΕΕ να αναγνωρίσει και να διαφυλάξει τα δικαιώματα των θυμάτων εγκληματικών πράξεων, μεταξύ των οποίων και η εμπορία ανθρώπων, χαράσσοντας τις ελάχιστες εγγυήσεις για την προστασία τους. Η Οδηγία θεσπίζει ελάχιστα κοινά πρότυπα σχετικά με τα δικαιώματα, την υποστήριξη και την προστασία των θυμάτων εγκληματικών πράξεων, με στόχο να διασφαλίσει μια συνεπή και συνολική προσέγγιση στα κ-μ. Οι βασικές διατάξεις περιλαμβάνουν το δικαίωμα στην ενημέρωση, τις υπηρεσίες υποστήριξης, νομικής συνδρομής, τα μέτρα προστασίας και το δικαίωμα συμμετοχής σε ποινικές διαδικασίες.¹³⁹ Στις διατάξεις της Οδηγίας περιλαμβάνεται και ειδική πρόβλεψη για τα ευάλωτα θύματα, που υφίστανται σε μεγάλο βαθμό δευτερογενή και επαναλαμβανόμενη θυματοποίηση, ώστε να τους παρασχεθεί ειδική υποστήριξη και νομική προστασία.¹⁴⁰ Στα θύματα

¹³⁸ Οδηγία 2012/29/EU του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για την καθιέρωση των ελάχιστων εγγυήσεων για τα δικαιώματα, την υποστήριξη και την προστασία θυμάτων εγκληματικών πράξεων. Διαθέσιμο στο <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32012L0029>

¹³⁹ Άρθρα 4, 6.

¹⁴⁰ Προοίμιο σ.38

αυτά συμπεριλαμβάνονται και τα θύματα εμπορίας ανθρώπων και τα παιδιά θύματα.¹⁴¹ Στο άρθρο 23 της Οδηγίας γίνεται ειδική μνεία στην προστασία που θα πρέπει να παρέχεται στα ανήλικα θύματα κατά τη διάρκεια της ποινικής διαδικασίας και τα ειδικά μέτρα που πρέπει να λαμβάνονται για αυτά, ενώ επίσης στην παρ. β προβλέπεται ο διορισμός επιτρόπου για την περίπτωση των ασυνόδευτων ανηλίκων.

Παρά τους στόχους της, εντούτοις, εξακολουθούν να υπάρχουν προκλήσεις για την αποτελεσματική εφαρμογή της εν λόγω Οδηγίας. Οι διαφορές στα νομικά συστήματα, οι πολιτισμικές διαφορές και οι ανισότητες πόρων μεταξύ των κρατών μελών θέτουν εμπόδια για την επίτευξη ομοιομορφίας στην πρακτική εφαρμογή των δικαιωμάτων των θυμάτων. Μία από τις κρίσιμες πτυχές της Οδηγίας είναι ο αντίκτυπός της στη βελτίωση της πρόσβασης των θυμάτων στη δικαιοσύνη. Με την εγγύηση δικαιωμάτων, όπως το δικαίωμα στην ενημέρωση και το δικαίωμα συμμετοχής σε ποινικές διαδικασίες, η οδηγία επιδιώκει να ενδυναμώσει τα θύματα και να διασφαλίσει ότι η φωνή τους θα ακούγεται στο πλαίσιο της ποινικής δικαιοσύνης. Ωστόσο, ο βαθμός στον οποίο πραγματοποιούνται αυτά τα δικαιώματα μπορεί να ποικίλλει, κάτι που απαιτεί συνεχή έλεγχο και αξιολόγηση.

Κεφάλαιο τρίτο

Ελληνικό νομοθετικό πλαίσιο

1. Προκαταρκτικές παρατηρήσεις

Η Ελλάδα, παρά το γεγονός ότι αποτελεί χώρα προορισμού ή χώρα διέλευσης θυμάτων εμπορίας ανθρώπων εδώ και πολλές δεκαετίες, με τις χώρες καταγωγής να αλλάζουν ανά δεκαετία αναλόγως με τις τάσεις της αγοράς, όπως για παράδειγμα την δεκαετία του 1980 οι χώρες καταγωγής των θυμάτων ήταν οι Φιλιππίνες και η Ταϊλάνδη ενώ την δεκαετία του 1990 η Ανατολική Ευρώπη,¹⁴² εντούτοις άργησε σημαντικά στην θέσπιση νομοθεσίας για την δίωξη και καταστολή της εμπορίας. Όπως αναλύθηκε ανωτέρω σε διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο θεσπίστηκαν πολλά νομοθετικά κείμενα για την αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων και την

¹⁴¹ Προοίμιο σ.57

¹⁴² Emke-Poulopoulos, I. (2001). Trafficking in women and children: Greece, a country of destination and transit, σελ. 15

δημιουργία ενός ποινικού πλαισίου για τη δίωξη των δραστών και την παράλληλη προάσπιση των δικαιωμάτων των θυμάτων.

Μεγάλη αλλαγή στο νομοθετικό πλαίσιο της Ελλάδας επήλθε με την θέσπιση του Ν. 3064/2002. Ωστόσο, και πριν την θέσπιση του εν λόγω νόμου, υπήρχε πρόβλεψη στην εσωτερική έννομη τάξη για αδικήματα σχετικά με την εμπορία ανθρώπων. Το αδίκημα της εμπορίας ανθρώπων το συναντάμε αρχικά στο άρθρο 53 παρ. 5 του Ν. 2910/2001,¹⁴³ οι διατάξεις του οποίου ρυθμίζουν την είσοδο και παραμονή αλλοδαπών στην ελληνική επικράτεια, επιβεβαιώνοντας την άρρηκτη σύνδεση της εμπορίας ανθρώπων με την μετανάστευση. Επίσης, στον Ποινικό Κώδικα (εφεξής «ΠΚ») σύμφωνα με το άρθρο 322 ΠΚ διώκεται *«όποιος με εξαπάτηση, βία ή απειλή βίας συλλαμβάνει, απάγει ή παράνομα κατακρατεί άλλον και ιδίως όποιος περιάγει άλλον σε ομηρία ή σε άλλη παρόμοια κατάσταση στέρησης της ελευθερίας...να εξαναγκαστεί ο παθών σε πράξη, παράλειψη...»*¹⁴⁴ και το άρθρο 323 ΠΚ, σύμφωνα με το οποίο διώκεται *«όποιος ενήργησε εμπόριο δούλων»*. Ωστόσο, τα άρθρα αυτά δεν μπορούσαν να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά το συνεχώς εξελισσόμενο φαινόμενο της εμπορίας ανθρώπων, καθώς οι διατάξεις τους ήταν πολύ περιοριστικές. Με τον Ν. 4619/2019 και ακολουθώντας τις συστάσεις της πρώτης έκθεσης της GRETA¹⁴⁵ καταργήθηκε το άρθρο 323 ΠΚ, το οποίο προέβλεπε την υποδούλωση του θύματος καθ' όλη τη διάρκεια της πράξης που αφορούσε το αδίκημα αυτό, με αποτέλεσμα πολλές περιπτώσεις εμπορίας να μην εμπίπτουν στην δουλεία.

Σε ό,τι αφορά αδικήματα που έχουν ως στόχο την σεξουαλική εκμετάλλευση, ο ΠΚ περιείχε και πριν τον Ν. 3064/2002 πληθώρα διατάξεων σχετικών με το έγκλημα της εμπορίας ανθρώπων, στο κεφάλαιο των εγκλημάτων κατά της γενετήσιας

¹⁴³ ΦΕΚ 91/Α/2-5-2001, Είσοδος και παραμονή Αλλοδαπών στην Ελληνική Επικράτεια, κτήση της Ελληνικής Ιθαγένειας με πολιτογράφηση και άλλες διατάξεις. Το άρθρο 53 παρ. 5 προβλέπει ότι *«Όταν η παραβίαση των διατάξεων του παρόντος νόμου γίνεται με σκοπό την προαγωγή αλλοδαπών σε πορνεία τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον δύο ετών και χρηματική ποινή τουλάχιστον δύο εκατομμυρίων δραχμών. Σε περίπτωση που το θύμα είναι ανήλικος ή ανήλικη, τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον τριών ετών και χρηματική ποινή τουλάχιστον πέντε εκατομμυρίων δραχμών...»*

¹⁴⁴ Τα δικαστήρια φαίνεται να μην χρησιμοποιούν την διάταξη αυτή παρά μόνο στις περιπτώσεις κατά τις οποίες υπάρχει αποδεδειγμένα ομηρία του θύματος. Βλ. ΣυμβΠλημΚαλαμάτας 56/2011, ΠοινΔικ 2012, σελ. 490 επ.

¹⁴⁵ GRETA2017, σελ 19.

ελευθερίας και πιο συγκεκριμένα, το αδίκημα του βιασμού όπως προβλέπεται στο άρθρο 336 ΠΚ, το αδίκημα της μαστροπείας του άρθρου 349 παρ. 3 ΠΚ και της σωματεμπορίας στο άρθρο 351 παρ. 1 β και γ ΠΚ. Στα αδικήματα που στρέφονται κατά ανηλίκων και είναι συναφή με την εμπορία ανθρώπων συμπεριλαμβάνεται η κατ' άρθρον 328 ΠΚ απαγωγή ή κατακράτηση ανήλικης γυναίκας με τη θέλησή της με σκοπό ακολασίας, η αποπλάνηση παιδιών όπως περιγραφόταν στο 339 ΠΚ, η κατάχρηση ανηλίκων σε ασέλγεια σύμφωνα με το άρθρο 342 ΠΚ και τέλος η κατ' άρθρον 347 ΠΚ παρά φύση ασέλγεια με ανήλικο μέχρι 17 ετών. Εντούτοις, όλες οι ανωτέρω διατάξεις δεν ήταν ικανές να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά την εμπορία ανθρώπων, καθώς ο τρόπος δράσης των διακινητών/εμπόρων μεταλλάσσεται διαρκώς, επιτάσσοντας συνάμα και την αλλαγή του νομοθετικού πλαισίου.

2. Οι διατάξεις του Ν. 3064/2002

Το πρώτο σημαντικό νομοθετικό κείμενο που θεσπίστηκε σύμφωνα με τις επιταγές της Απόφασης-Πλαίσιο,¹⁴⁶ ήταν ο νόμος 3064/2002 «για την Καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων, των εγκλημάτων κατά της γενετήσιας ελευθερίας, της πορνογραφίας ανηλίκων και γενικότερα της οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής και αρωγή στα θύματα των πράξεων αυτών».¹⁴⁷ Με στόχο, λοιπόν, την εναρμόνιση του εσωτερικού δικαίου με την ευρωπαϊκή νομοθεσία, ο εν λόγω νόμος εισήγαγε σημαντικές αλλαγές τόσο στο ουσιαστικό όσο και στο δικονομικό ποινικό δίκαιο. Με το άρθρο 1 του νόμου προστέθηκε στον ΠΚ και στο κεφάλαιο των εγκλημάτων κατά της προσωπικής ελευθερίας το άρθρο 323Α, με το οποίο τυποποιείται το αδίκημα της εμπορίας ανθρώπων, συμπεριλαμβάνοντας για πρώτη φορά ως σκοπό της εμπορίας ανθρώπων την αφαίρεση οργάνων, την αναγκαστική εργασία και την στρατολόγηση ανηλίκου με σκοπό τη χρησιμοποίησή του σε ένοπλες συγκρούσεις. Με το άρθρο 8 του ίδιου νόμου τροποποιήθηκε το αδίκημα της σωματεμπορίας του άρθρου 351, επήλθε η αυστηροποίηση της ποινής και πλέον η τέλεση της πράξης θεωρείται κακουργηματική, προσθέτοντας ταυτόχρονα στην

¹⁴⁶ 2002/629/ΔΕΥ. Σύμφωνα με το άρθρο 10 παρ.1 τέθηκε ως προθεσμία συμμόρφωσης των κ-μ η 1η Αυγούστου 2004.

¹⁴⁷ ΦΕΚ Α' 248/15.10.2002

εμπορία ανθρώπων και την τέλεση του αδικήματος με στόχο την σεξουαλική εκμετάλλευση του θύματος.

Επίσης δόθηκε έμφαση στην προστασία των ανήλικων θυμάτων με την εισαγωγή του νέου άρθρου 348Α ΠΚ σχετικά με την πορνογραφία ανηλίκων και του άρθρου 351Α ΠΚ, με το οποίο διώκεται η ασελγής πράξη με ανήλικο που τελείται από ενήλικο με αμοιβή. Ποινικοποιήθηκε, επιπλέον και η εκμετάλλευση της γενετήσιας ελευθερίας των θυμάτων ενώ οι δράστες τελούν σε γνώση της ευάλωτης θέσης τους. Τέλος, είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι με το άρθρο 11 του νόμου, τα εγκλήματα των άρθρων 323Α ΠΚ και 351 ΠΚ, ήτοι της εμπορίας και της σωματεμπορίας αντίστοιχα, προστέθηκαν στον κατάλογο του άρθρου 8 ΠΚ στην αρχή της παγκόσμιας δικαιοσύνης, υποδηλώνοντας το μέγεθος της απαξίας που τους αποδίδει ο εθνικός νομοθέτης, σε συνδυασμό με τον διασυννοριακό χαρακτήρα των εν λόγω αδικημάτων.¹⁴⁸ Έτσι, τα ελληνικά δικαστήρια καθίστανται αρμόδια για την εκδίκαση των εν λόγω αδικημάτων που τελούνται στην αλλοδαπή ασχέτως με την απαξία που προβλέπει για αυτά η χώρα στην οποία τελέστηκαν.¹⁴⁹

Εκ των ανωτέρω συνάγεται το συμπέρασμα πως η πρώτη αυτή προσέγγιση στο αδίκημα της εμπορίας, ακολουθεί την διεθνή τάση αναφορικά με τον κατασταλτικό χαρακτήρα των μέτρων για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων, αφήνοντας κενά σχετικά με την παροχή αρωγής και προστασίας των θυμάτων της εμπορίας. Τα κενά αυτά προσπάθησε να καλύψει ο νομοθέτης με σειρά νομοθετημάτων εκ των οποίων σημαντικότερα είναι, αρχικά η θέσπιση του Π.Δ. 233/2003,¹⁵⁰ στο άρθρο 7 του οποίου προβλέπεται η δωρεάν πρόσβαση σε ιατροφαρμακευτική και νοσοκομειακή περίθαλψη των θυμάτων των εν λόγω εγκλημάτων. Ακολούθως, με τον Ν. 3226/2004,¹⁵¹ προβλέπεται η δωρεάν νομική συνδρομή στα θύματα από δικηγόρο που θα παρασταθεί αρχικά ενώπιον του Εισαγγελέα για την καταγγελία των εν λόγω εγκλημάτων και για την υποστήριξη της

¹⁴⁸ Κωστάρας, Α. (2019). Ποινικό Δίκαιο - Έννοιες και Θεσμοί του Γενικού Μέρους (3η έκδοση). Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 136

¹⁴⁹ Μυλωνόπουλος. Χ. (2020) Ποινικό Δίκαιο - Γενικό μέρος (2η έκδοση), Π. Ν. Σάκκουλας, σελ. 1.056.

¹⁵⁰ ΦΕΚ Α' 204/28-8-2003, Προστασία και αρωγή στα θύματα των εγκλημάτων των άρθρων 323, 323Α, 349, 351 και 351 Α του Ποινικού Κώδικα, κατά το άρθρο 12 του Ν. 3064/2002.

¹⁵¹ ΦΕΚ Α' 24/04-02-2004, Παροχή νομικής βοήθειας σε πολίτες χαμηλού εισοδήματος και άλλες διατάξεις.

κατηγορίας στην ακροαματική διαδικασία. Τέλος με τον Ν. 3386/2005,¹⁵² προβλέφθηκε η χορήγηση άδειας διαμονής για ανθρωπιστικούς λόγους στα θύματα εμπορίας ανθρώπων, τα οποία λάμβαναν τον εν λόγω χαρακτηρισμό με πράξη του Εισαγγελέα, με την υποχρέωση όμως από την πλευρά των θυμάτων για τη συνεργασία τους με τις αρχές. Στα θύματα αυτά δίνεται και το περιθώριο των τριάντα ημερών για περίσκεψη, αναστέλλοντας και τις διαδικασίες απέλασής τους.

3. Οι διατάξεις του Ν.3625/2007

Η χώρα μας με τον Ν. 3625/2007¹⁵³ κύρωσε το Προαιρετικό Πρωτόκολλο της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού, επιφέροντας μεγάλες αλλαγές στον ΠΚ αλλά και στην προάσπιση των δικαιωμάτων των παιδιών. Σχετικά με την προστασία των δικαιωμάτων των παιδιών, μεταξύ άλλων προβλέπει την υποχρέωση ενημέρωσης των ανηλίκων σχετικά με τα δικαιώματά τους και με τις διαδικασίες που θα ακολουθηθούν, καθώς επίσης αναγνωρίζει την ευάλωτη θέση τους, η οποία πρέπει να ληφθεί υπόψιν και στην μεταχείρισή τους ως μάρτυρες. Ενσωματώνοντας το Προαιρετικό Πρωτόκολλο, η Ελλάδα ανέλαβε ως κ-μ την υποχρέωση να ενισχύσει την διεθνική συνεργασία με στόχο την εξάλειψη των γενεσιουργών αιτίων που συμβάλλουν στην εκμετάλλευση των παιδιών.

Άλλη μια σημαντική αλλαγή που επέφερε ο Ν. 3625/2007, είναι η τροποποίηση του άρθρου 323Α ΠΚ, στο οποίο προστέθηκε η παράγραφος 6, με την οποία ο νομοθέτης επέλυσε το πρόβλημα που υπήρχε σχετικά με την επέλευση θανάτου από αμέλεια στο πλαίσιο της εμπορίας, η οποία λόγω της μη πρόβλεψής της στις διατάξεις του ΠΚ, αντιμετωπιζόταν με τους κανόνες της συρροής, με προβλεπόμενη ποινή τα 5 έως 13 έτη, ποινή πολύ μικρότερη από αυτή που επέσυρε η πρόκληση βαριάς σωματικής βλάβης. Έτσι, πλέον το έγκλημα της εμπορίας ανθρώπων με σκοπό την αφαίρεση οργάνων του σώματος ή την εργασιακή εκμετάλλευση ή την στρατολόγηση ανηλίκων για τη χρησιμοποίησή τους σε ένοπλες συγκρούσεις με αποτέλεσμα την επέλευση θανάτου, τυποποιείται ως εκ του αποτελέσματος διακρινόμενο έγκλημα. Ακόμα μία προσθήκη του εν λόγω νόμου

¹⁵² ΦΕΚ Α' 212/23-8-2005, Είσοδος, διαμονή και κοινωνική ένταξη υπηκόων τρίτων χωρών στην Ελληνική Επικράτεια.

¹⁵³ ΦΕΚ Α' 290/24-12-2007

είναι το άρθρο 323B, σύμφωνα με το οποίο ο σεξουαλικός τουρισμός θεωρείται κακούργημα. Επομένως και με βάση την αρχή της νομιμότητας, δεδομένου ότι δεν ισχύει η αρχή του διπλού αξιοποιήσιμου για τα εν λόγω αδικήματα καθώς ισχύει για αυτά η αρχή της παγκόσμιας δικαιοσύνης, θα πρέπει οι ελληνικές αρχές να διερευνούν την τέλεση αδικημάτων, εν προκειμένω του σεξουαλικού τουρισμού με θύματα ανηλίκους, και σε χώρες που πιθανόν να μην είναι αξιόποινη η τέλεση της εν λόγω πράξης.¹⁵⁴ Τέλος, σημαντική αλλαγή επήλθε και στον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας με την προσθήκη του άρθρου 226Α, το οποίο εισήγαγε ειδικές ρυθμίσεις για την προστασία των ανηλίκων κατά τη διαδικασία εξέτασής τους ως μάρτυρες, προβλέποντας την παροχή ψυχολογικής υποστήριξης και την προστασία τους από την δια ζώσης κατάθεσης στο ακροατήριο.

4. Οι διατάξεις του Ν. 3875/2010

Το εν λόγω νομοθετικό κείμενο ενέταξε στην εσωτερική έννομη τάξη τη Σύμβαση του ΟΗΕ και τα τρία πρόσθετα Πρωτόκολλα αυτής.¹⁵⁵ Με την θέσπιση του εν λόγω νόμου, ο νομοθέτης θέλησε ακολουθώντας τις διεθνείς εξελίξεις να δώσει μια πιο ανθρωποκεντρική διάσταση στην καταστολή του φαινομένου της εμπορίας ανθρώπων. Για τον λόγο αυτό οι τροποποιήσεις που πραγματοποιήθηκαν, είχαν στόχο την διασφάλιση των δικαιωμάτων των θυμάτων και την απόδοση σε αυτά παροχών. Αρχικά, τροποποιήθηκε εκ νέου το άρθρο 323Α ΠΚ και εντάχθηκε στην εμπορία ανθρώπων η εμπορία ιστών και η εκμετάλλευση προσώπων με τον εξαναγκασμό τους σε επαιτεία. Σημαντική αλλαγή αναφορικά με τα δικαιώματα των θυμάτων είναι ότι αποσυνδέθηκε η χορήγηση άδειας διαμονής για ανθρωπιστικούς λόγους από την συνεργασία τους με τις διωκτικές αρχές, καθώς και η αύξηση της περιόδου περίσκεψης στους τρεις μήνες. Επιπλέον σημαντική προσθήκη είναι και η παροχή αρωγής στα θύματα ασχέτως από την διάθεσή τους να συνεργαστούν με τις αρχές. Τέλος, σε περίπτωση που προκύπτει αμφιβολία σχετικά με την ηλικία του θύματος, τότε τεκμαίρεται ότι είναι ανήλικος και θα απολάβει όλες τις προβλεπόμενες παροχές.

¹⁵⁴ Συμεωνίδου-Καστανίδου Ε. Εμπορία ανθρώπων: Ειδικά μέτρα αντιμετώπισης και προβλήματα εφαρμογής τους. ΠοινΔικ 2/2006, σελ. 235

¹⁵⁵ ΦΕΚ Α 158/20.9.2010

5. Οι διατάξεις του Ν. 4198/2013

Με τον Ν. 4198/2013¹⁵⁶ μεταφέρθηκε στο εσωτερικό δίκαιο η Οδηγία 2011/36/ΕΕ, ο οποίος επέφερε και πάλι τροποποιήσεις στον ΠΚ σχετικά με το άρθρο 323Α ΠΚ, της εμπορίας ανθρώπων. Πιο συγκεκριμένα, μετατράπηκε η απειλή σε απειλή βίας, ενώ προστέθηκε και ως μέσον τέλεσης του αδικήματος η απαγωγή, παρά το γεγονός ότι και στην προηγούμενη μορφή του το άρθρο προέβλεπε τη μεταφορά προσώπου με χρήση βίας και επομένως έχει θεωρηθεί ως περιττή η εν λόγω αλλαγή.¹⁵⁷ Επιπλέον, συμπεριλήφθηκε η επιβαρυντική περίπτωση στην παράγραφο 4 του άρθρου, με την οποία τιμωρείται η εμπορία που έχει ως *«αποτέλεσμα την ιδιαίτερα σοβαρή βλάβη της υγείας του παθόντος ή εξέθεσε τη ζωή αυτού σε σοβαρό κίνδυνο»*, προστατεύοντας έτσι τόσο τη σωματική όσο και την ψυχική υγεία των θυμάτων εμπορίας. Τέλος, μια πολύ σημαντική συνεισφορά στην προσπάθεια πρόληψης και καταστολής του φαινομένου της εμπορίας ανθρώπων ήταν και η σύσταση του Γραφείου Εθνικού Εισηγητή για την Καταπολέμηση της Εμπορίας Ανθρώπων με το άρθρο 6 του εν λόγω νόμου, με στόχο μεταξύ άλλων την σύσταση Εθνικού Μηχανισμού αναφοράς και παραπομπής θυμάτων και πιθανών θυμάτων εμπορίας ανθρώπων, δια του οποίου οι συνεργαζόμενοι φορείς θα βοηθάνε στην αναγνώριση των θυμάτων και την παροχής αρωγής και προστασίας στα εν λόγω θύματα. Επιπλέον θα προωθεί την πραγματοποίηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων στους επαγγελματίες που έρχονται σε επαφή με θύματα εμπορίας, ενώ τέλος θα οργανώνει και εκστρατείες ευαισθητοποίησης της κοινωνίας των πολιτών, με σκοπό να σταματήσει η σύνδεση της εμπορίας με τη ζήτηση τέτοιου είδους υπηρεσιών στις χώρες προορισμού.

6. Η αναδιαμόρφωση μετά τον Ν. 4619/2019

Με τον Ν. 4619/2019¹⁵⁸ καταργήθηκε ο προϊσχύσας Ποινικός Κώδικας που ίσχυε από την 1η Ιανουαρίου 1951 καθώς και όλες οι τροποποιήσεις του, σε μια προσπάθεια εκσυγχρονισμού και εξορθολογισμού του συστήματος ποινικών κυρώσεων όπως αναφέρεται στην Αιτιολογική Έκθεση του σχεδίου νόμου, καθώς οι

¹⁵⁶ ΦΕΚ Α' 215/11-10-2013, Πρόληψη και καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων και προστασία των θυμάτων αυτής και άλλες διατάξεις.

¹⁵⁷ Μαργαρίτη Μιχ., (2014) Ποινικός Κώδικας Ερμηνεία – Εφαρμογή, σελ. 969, Εκδόσεις Π.Ν.Σάκκουλα

¹⁵⁸ ΦΕΚ Α' 95/11.06.2019

εξελίξεις στην κοινωνία και την τεχνολογία είχαν καταστήσει ορισμένες διατάξεις του ΠΚ παρωχημένες, με αποτέλεσμα να έχουν χάσει τη ρυθμιστική τους εμβέλεια.¹⁵⁹ Με τον Ν. 4619/2019 καταργήθηκαν συγκεκριμένες διατάξεις σχετικές με τα εγκλήματα κατά της γενετήσιας ελευθερίας και τα εγκλήματα οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής. Ειδικότερα, καταργήθηκε το άρθρο 341 ΠΚ, το οποίο προέβλεπε το αδίκημα της απατηλής επίτευξης συνουσίας, το άρθρο 348 ΠΚ, με το οποίο ποινικοποιούνταν η διευκόλυνση ακολασίας άλλων, το άρθρο 350 ΠΚ το αδίκημα της εκμετάλλευσης πόρνης και τέλος το άρθρο 351 ΠΚ, το οποίο ποινικοποιούσε τη σωματεμπορία, ως αυτοτελές αδίκημα και πλέον υπάγεται ως περίπτωση στην εμπορία ανθρώπων του άρθρου 323Α ΠΚ.

Όπως προκύπτει από την αιτιολογική έκθεση, καταργείται το άρθρο 351 ΠΚ, οι διατάξεις του οποίου τυποποιούσαν το αδίκημα της σωματεμπορίας, δεν καταργείται όμως ως αξιόποινη πράξη αλλά ενσωματώνεται στο άρθρο 323Α ΠΚ στο αδίκημα της εμπορίας ανθρώπων. Είχε παρατηρηθεί ότι οι διατάξεις του άρθρου 351 ΠΚ ήταν σχεδόν όμοιες με τις διατάξεις του άρθρου 323Α, καθώς το καταργηθέν άρθρο 351 ΠΚ αποτελούσε ειδικότερη μορφή εμπορίας ανθρώπων, με μόνη διαφορά των δύο άρθρων τον σκοπό εκμετάλλευσης.¹⁶⁰ Δεδομένης αυτής της ομοιότητας και της ίδιας αντικειμενικής υπόστασης, τα δικαστήρια έκαναν δεκτό ότι τα δύο αυτά αδικήματα τελούσαν σε φαινομενική κατ' ιδέα συρροή. Έτσι, στις περιπτώσεις που ο σκοπός της τέλεσης του αδικήματος ήταν η εκμετάλλευση της γενετήσιας ζωής, εφαρμόζονταν το άρθρο 351 ΠΚ.¹⁶¹ Επομένως, με την ενσωμάτωση του άρθρου αυτού στο 323Α ΠΚ, ο νομοθέτης υποχρεούμενος να ακολουθήσει τις διεθνείς συμβάσεις και τα ευρωπαϊκά κείμενα που η Ελλάδα έχει υπογράψει, θέλησε να αντιμετωπίσει νομοθετικά όλες τις μορφές της εμπορίας ανθρώπων. Για τον λόγο αυτό, με τη νέα διάταξη του άρθρου 323Α ΠΚ διευρύνεται το περιεχόμενο της εμπορίας, αφού αυτό πλέον περιλαμβάνει συγκεκριμένους τρόπους εκμετάλλευσης του θύματος από το

¹⁵⁹ Αιτιολογική Έκθεση στο σχέδιο νόμου «Κύρωση του Ποινικού Κώδικα», σελ. 2 διαθέσιμο στο <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/2f026f42-950c-4efc-b950-340c4fb76a24/k-poinkod-eis-NEO.pdf>

¹⁶⁰ Μαργαρίτης Λ. Σχέδιο νόμου «για την καταπολέμηση την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων και την αρωγή στα θύματα των εγκλημάτων οικονομικής εκμετάλλευσης και γενετήσιας ζωής». Εύστοχες ρυθμίσεις ή άστοχες παρεμβάσεις; ΠοινΔικ 2002, 181 επ.

¹⁶¹ ΣυμβΠλημΚαλαμ 68/2011 ΠοινΔικ 2011, ΣυμβΠλημΚαλαμ 56/2011 ΠοινΔικ 2012.

οποίο ο δράστης πορίζεται οικονομικό όφελος. Πιο συγκεκριμένα, η παράγραφος 5 ορίζει εξαντλητικώς τον όρο εκμετάλλευση, περιλαμβάνοντας το πορισμό παράνομου περιουσιακού οφέλους από α. την υπαγωγή του θύματος σε καθεστώς δουλείας ή σε παρεμφερείς προς τη δουλεία πρακτικές, β. την υπαγωγή του σε καθεστώς ειλωτείας, γ. εργασιακή του εκμετάλλευση, δ. την τέλεση εγκληματικών πράξεων από αυτό, ε. την αφαίρεση κυττάρων, ιστών ή οργάνων του σώματος του, στ. την γενετήσια εκμετάλλευση του και τέλος ζ. τον εξαναγκασμό του σε τέλεση γάμου.

Καθίσταται σαφές ότι το αδίκημα όπως τυποποιείται πλέον με τον καινούργιο ΠΚ, προσβάλει το έννομο αγαθό της προσωπικής ελευθερίας και όχι της γενετήσιας ελευθερίας και της προστασίας της γενετήσιας ζωής από την οικονομική εκμετάλλευση του άρθρου 351 ΠΚ, καθώς η προσωπική ελευθερία ορίζεται ως η ιδιότητα του ατόμου να κινείται ελεύθερα στον εξωτερικό χώρο, να προσδιορίζει τον εαυτό του αυτοβούλως και να τον διαθέτει με τον ίδιο τρόπο,¹⁶² ενώ η γενετήσια ελευθερία θεωρείται επιμέρους στοιχείο της προσωπικής ελευθερίας και άρα η ένταξη του αδικήματος της σωματεμπορίας στο αδίκημα της εμπορίας ανθρώπων με σκοπό τη γενετήσια εκμετάλλευση κρίνεται ορθή. Πράγματι, η πράξη της εμπορίας ανθρώπου με σκοπό τη σεξουαλική και εργασιακή εκμετάλλευση αποτελεί μία σύγχρονη μορφή δουλείας, η οποία απειλεί την ανθρώπινη αξιοπρέπεια, μετατρέποντας τον άνθρωπο σε εμπορεύσιμο είδος, προσβάλλοντας την ίδια του την υπόσταση, εμπίπτοντας στο άρθρο 4 της ΕΣΔΑ. Η εμπορία ανθρώπων καταπατά τις θεμελιώδεις ελευθερίες του ανθρώπου, όπως αυτές κατοχυρώνονται στο άρθρο 2 παρ. 1 του Συντάγματος,¹⁶³ καθώς ο δράστης ασκεί τέτοια επιρροή στο θύμα του και το εξουσιάζει σε τέτοιο βαθμό που το τελευταίο είναι πιθανόν να μην γνωρίζει που βρίσκεται, συνθήκες που προσομοιάζουν σε δουλεία. Συμπερασματικά, το προστατευόμενο έννομο αγαθό είναι πρωτίστως η προσωπική ελευθερία και ακολούθως και η γενετήσια ελευθερία ή η σεξουαλική αυτοδιάθεση του θύματος, στις περιπτώσεις που σκοπός είναι η γενετήσια εκμετάλλευση.

¹⁶² Μανωλεδάκης Ι., (1998) Το έννομο αγαθό ως βασική έννοια του Ποινικού Δικαίου, Εκδ. Σάκκουλα, σελ.260-261

¹⁶³ Ταμιχτσή Ι., Το έγκλημα της παράνομης διακίνησης και εκμετάλλευσης ανθρώπων, ΠοινΔικ 2008, 1236 επ., ιδίως 1247

6.1. Τα στοιχεία της ειδικής υπόστασης του εγκλήματος της εμπορίας ανθρώπων

Αντικειμενική υπόσταση

Στην παράγραφο 1 του άρθρου προβλέπεται ότι τιμωρείται «Όποιος με τη χρήση βίας, απειλής βίας ή άλλων εξαναγκαστικών μέσων ή με επιβολή ή κατάχρηση εξουσίας, στρατολογεί, απάγει, μεταφέρει, κατακρατεί παράνομα, υποθάλπει, παραδίδει ή παραλαμβάνει άλλον με σκοπό την εκμετάλλευσή του». Στην παράγραφο αυτή καθώς επίσης και στην επόμενη παράγραφο του άρθρου, περιγράφονται οι βασικές μορφές του αδικήματος, καθιστώντας το υπαλλακτικώς μικτό έγκλημα, άλλως γνήσιο πολύτροπο, καθώς με οποιονδήποτε τρόπο ή συνδυασμό τρόπων τέλεσης πραγματωθεί, θα στοιχειοθετηθεί ένα έγκλημα εφόσον το θύμα είναι ένα, ενώ στην παράγραφο 3 περιγράφεται η διακεκριμένη μορφή του αδικήματος. Σύμφωνα με την Αιτιολογική Έκθεση, εξέχουσας σημασίας στοιχείο του αδικήματος θεωρείται ο πορισμός παράνομου περιουσιακού οφέλους από την εκμετάλλευση του σώματος ενός άλλου ανθρώπου. Σε ότι αφορά στο ενεργητικό υποκείμενο, το αδίκημα χαρακτηρίζεται ως κοινό, αφού δράστης μπορεί να είναι οποιοσδήποτε, εκτός από τον δράστη της παραγράφου 3, ο οποίος πρέπει να είναι υπάλληλος.¹⁶⁴ Σχετικά με το αντικείμενο του εγκλήματος, δύναται να είναι και πάλι οποιοδήποτε φυσικό πρόσωπο.

Όπως ήδη αναφέρθηκε, στην παράγραφο 1 τυποποιούνται περιοριστικά οι τρόποι πραγμάτωσης του εγκλήματος της εμπορίας ανθρώπων, ωστόσο για την πλήρωση της αντικειμενικής υπόστασης του εν λόγω εγκλήματος, ο νομοθέτης απαιτεί σε συνδυασμό με την τέλεση της πράξης που προσβάλει την ελευθερία του θύματος, αυτή να πραγματωθεί με τη χρήση των συγκεκριμένων εξαναγκαστικών μέσων, που προβλέπονται στη διάταξη, ήτοι τη χρήση βίας, απειλής βίας, άλλων εξαναγκαστικών μέσων, επιβολή ή κατάχρηση εξουσίας. Από τα ανωτέρω προκύπτει ότι το έγκλημα όπως τυποποιείται στην διάταξη αυτή είναι τυπικό, πραγματώνεται δηλαδή με την επέλευση των ανωτέρω πράξεων χωρίς να απαιτείται η επέλευση του αποτελέσματος, ήτοι της εκμετάλλευσης. Απαιτείται ωστόσο, η πράξη του δράστη να

¹⁶⁴ Συμεωνίδου Καστανίδου Ε.(2020) Εγκλήματα κατά προσωπικών αγαθών, 4^η Έκδοση, σελ. 196

είναι αντικειμενικά πρόσφορη για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού, στις περιπτώσεις που προβλέπεται ότι πρέπει να τελείται «με σκοπό εκμετάλλευσης».¹⁶⁵

Τρόποι τέλεσης

Αναφορικά με τους τρόπους τέλεσης, όπως ανωτέρω ελέχθη ο νομοθέτης τα παραθέτει εξαντλητικά στην παράγραφο ένα, αξίζει να αναλυθούν εν συντομία, ώστε να διασαφηνιστεί το περιεχόμενό τους. Έτσι, ως πρώτος τρόπος τέλεσης προβλέπεται η στρατολόγηση, η οποία εισήχθη το πρώτον με την τροποποίηση του άρθρου, καθώς στον προϋσχύσαντα ΠΚ, περιλαμβανόταν μόνο η στρατολόγηση ανηλίκων. Ο νομοθέτης δεν εξειδικεύει την εν λόγω έννοια περαιτέρω, οδηγώντας μας στο συμπέρασμα ότι προέβη στην αυτούσια υιοθέτηση του ορισμού από το Πρωτόκολλο του Παλέρμο. Η στρατολόγηση μπορεί να πραγματοποιηθεί στην χώρα προέλευσης από ομοεθνείς του θύματος, καταλήγοντας σε συμφωνία για τον τρόπο παροχής της υπηρεσίας, συνήθως αποκρύπτοντας το ζήτημα της εκμετάλλευσης.¹⁶⁶ Επόμενος τρόπος τέλεσης προβλέπεται η απαγωγή, η οποία είχε εισαχθεί στο άρθρο 323Α ΠΚ με την τροποποίηση που επέφερε ο Ν. 4198/2013, καθώς στον προϋσχύσαντα ΠΚ η απαγωγή δεν προβλεπόταν ως τρόπος τέλεσης αδικήματος αλλά ως μέσο εξαναγκασμού τρίτου προσώπου.¹⁶⁷ Από πάγια νομολογία¹⁶⁸ και από τη θεωρία προκύπτει ότι η απαγωγή θεωρείται η απομάκρυνση κάποιου προσώπου αντίθετα στη θέλησή του από τον συνήθη τόπο διαμονής και η θέση αυτού υπό την απόλυτη εξουσία του κρατούντος, με ταυτόχρονη στέρηση της ελευθερίας του. Με τον όρο μεταφορά νοείται η μετακίνηση του θύματος από το ένα μέρος στο άλλο είτε από τον δράστη αυτοπροσώπως είτε από τους «βοηθούς κατοχής», εφόσον ο δράστης διατηρεί την οργάνωση της μετακινήσεως.¹⁶⁹ Με τον όρο μεταφορά ο νομοθέτης θέλησε να συμπεριλάβει πιθανόν και την διακίνηση, ούτως ώστε να μην υπάρχει διαχωρισμός μεταξύ των θυμάτων εμπορίας και των παρανόμως διακινούμενων

¹⁶⁵ Δημήτριντας Γ., (2003), Η καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων μετά το ν. 3064/2002 (Δογματικές και ερμηνευτικές επισημάνσεις), σε: Εταιρία Νομικών Βορείου Ελλάδος, Ο νέος νόμος 3064/2002 για την εμπορία ανθρώπων, Εκδόσεις Σάκκουλα., σελ 116

¹⁶⁶ ΣυμβΠλημΑρτ 73/15 ΠοινΔικ 2015, σελ.920

¹⁶⁷ Χαραλαμπίκης Α. (2020) Ποινικός Κώδικας, Ερμηνεία κατ' άρθρο, Τόμος Δεύτερος, Νομική Βιβλιοθήκη., σελ 2.392

¹⁶⁸ ΑΠ 1722/2007, ΠοινΔικ 2008, σελ. 532 επ., ΑΠ 111/2005, ΠοινΛογ 2005, σελ. 192 ε π.

¹⁶⁹ Συμεωνίδου Καστανίδου Ε.(2020), σελ 197

μεταναστών και οι τελευταίοι να μπορούν να λάβουν την προστασία που προβλέπεται εφόσον αναγνωριστούν ως θύματα εμπορίας. Ως τέταρτος τρόπος τέλεσης προβλέπεται η παράνομη παρακράτηση, η οποία ως ξεχωριστό αδίκημα τυποποιείται στο άρθρο 325 ΠΚ και περιλαμβάνει τις περιπτώσεις που δεν εμπίπτουν στα άρθρα 322 και 323Α ΠΚ. Σημαίνει την παρεμπόδιση της ελεύθερης μετακίνησης του ατόμου από το σημείο που κρατείται. Νομολογιακά προκύπτει ωστόσο ότι δεν απαιτείται φυσική στέρηση της ελευθερίας του θύματος αλλά συμπεριλαμβάνεται και η δέσμευση του παθόντος, ώστε να μην μπορεί να διαφύγει από την εξουσία του κρατούντος, με την παρακράτηση επί παραδείγματι των νομιμοποιητικών του εγγράφων.¹⁷⁰ Ο Έλληνας νομοθέτης και στην περίπτωση της έννοιας της υπόθαλψης φαίνεται να έχει εισάγει αυτούσιο τον όρο από τα διεθνή κείμενα, γεγονός που δημιουργεί ασάφεια στο πλαίσιο του εγκλήματος της εμπορίας ανθρώπων. Πιθανώς μπορεί να υποστηριχθεί ότι η παροχή καταλύματος και ρουχισμού να συντελούν στην υπόθαλψη του θύματος.¹⁷¹ Τέλος, με τους όρους παράδοση και παραλαβή του θύματος, ο νομοθέτης θέλησε να αποδώσει με διαφορετικό τρόπο από αυτόν που προβλέπει η Οδηγία (exchange or transfer of control over a person), την ανταλλαγή της εξουσίας του θύματος, ώστε να καταδείξει την υποβίβαση του ανθρώπου σε εμπορεύσιμο είδος, καταστρατηγώντας κάθε έννοια της ανθρώπινης αξίας.¹⁷²

Μέσα τέλεσης

Ο νομοθέτης στην παράγραφο 1 προβλέπει τα μέσα με τα οποία είναι απαραίτητο ναπραγματωθεί η πράξη που τυποποιεί η διάταξη, ώστε να πληρωθεί η αντικειμενική υπόσταση του εγκλήματος, χωρίς να τον ενδιαφέρει η πραγμάτωση του σκοπού της εκμετάλλευσης. Τα μέσα διαχωρίζονται σε αυτά που ο δράστης χρησιμοποιεί για να εξαναγκάσει το θύμα, ώστε να κάμψει την βούλησή του και περιγράφονται στην παράγραφο 1 και σε αυτά που ο δράστης χρησιμοποιεί ώστε να υφαρπάξει την σύμφωνη γνώμη του θύματος με απατηλό τρόπο και περιγράφονται στην παράγραφο 2 του άρθρου.

¹⁷⁰ ΣυμβΠλημΧαν 48/2008, ΠοινΔικ 2010, 415, ΣυμβΠλημΧαν139/2007, ΠοινΔικ 2007, 539

¹⁷¹ ΣυμβΠλημΧαν 139/2007

¹⁷² Συμεωνίδου Καστανίδου Ε.(2020), σελ 198.

Αρχικά, προβλέπεται η χρήση βίας, η οποία ως έννοια συναντάται στο άρθρο 13 παρ.δ ΠΚ, αλλά και σε άλλα στον ΠΚ, όπως στο άρθρο 330 παράνομη βία. Σύμφωνα με τον Κωστάρα, η βία είναι «κάθε συμπεριφορά, η οποία αντικειμενικά, έτσι όπως γίνεται, μπορεί να εξαναγκάσει έναν άνθρωπο σε μια πράξη, παράλειψη ή ανοχή για τις οποίες ο άνθρωπος αυτός δεν έχει υποχρέωση».¹⁷³ Η βία περαιτέρω χωρίζεται σε δύο κατηγορίες, ήτοι την βία για την οποία δεν επιτρέπει τον σχηματισμό οποιασδήποτε βούλησης γνωστή ως ακαταμάχητη σωματική βία (*vis absoluta*), ενώ στον αντίποδα υπάρχει η ψυχολογική βία (*vis compulsiva*), κατά την οποία το θύμα εξαναγκάζεται σε τέτοιο βαθμό που κάμπτεται η βούλησή του.¹⁷⁴ Στην προκειμένη περίπτωση ο νομοθέτης δεν προβαίνει σε οποιαδήποτε σχετική διάκριση, επομένως μπορούμε να ισχυριστούμε ότι η άσκηση βίας που προβλέπεται στο εν λόγω άρθρο, εμπεριέχει όλα τα ήδη βίας,¹⁷⁵ η οποία μπορεί να ασκείται και σε τρίτον, ήτοι την οικογένεια του θύματος κάμπτοντας την βούληση του τελευταίου.¹⁷⁶

Η προϊσχύσασα μορφή του άρθρου 323Α πριν την τροποποίηση του ΠΚ, περιείχε ως μέσον την «χρήση απειλής», η οποία μετατράπηκε σε «απειλή βίας». Ως απειλή νοείται η εξαγγελία για την επέλευση ενός μελλοντικού κακού που θα υποστεί το θύμα, αν δεν συμμορφωθεί ή δεν υπακούσει στις εντολές του δράστη. Με την απλή απειλή, προεξαγγέλλεται στο θύμα η επέλευση κακού χωρίς όμως να ασκηθεί βία επάνω του, ενώ στην απειλή βίας το θύμα θα υποστεί κάποιας μορφής βίας εάν δεν συμμορφωθεί.¹⁷⁷ Στην προκειμένη περίπτωση, στο πλαίσιο της εμπορίας ανθρώπων, τα θύματα είναι πιθανό να εξαναγκαστούν να λάβουν μια απόφαση υπό την εξαγγελόμενη απειλή βίας.

Ο όρος «άλλα εξαναγκαστικά μέσα» πάσχει από ασάφεια καθώς δεν συναντάται πουθενά αλλού στον ΠΚ. Ο νομοθέτης θέλησε να συμπεριλάβει σε αυτά, οποιαδήποτε ενέργεια του δράστη επενεργεί με τέτοιο τρόπο, ούτως ώστε να κάμπτεται η βούληση του θύματος. Τέλος, και οι όροι «επιβολή» και «κατάχρηση

¹⁷³ Κωστάρας, Α. (2020). Ποινικό Δίκαιο – Επιλογές Ειδικού Μέρους (4η έκδοση). Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, σελ.392

¹⁷⁴ Μυλωνόπουλος. Χ. (2020), σελ. 142

¹⁷⁵ ΣυμβΠλημΑθ 2648/2008,ΠοινΧρ 2009, σελ.59

¹⁷⁶ Συμεωνίδου Καστανίδου Ε.(2020), σελ 198.

¹⁷⁷ Κωστάρας, Α. (2020).σελ 20-21

εξουσίας» θεωρούνται ότι πάσχουν αοριστίας, ωστόσο στον μεν πρώτο μπορούν να συμπεριληφθούν συμπεριφορές του δράστη που είτε λόγω της εξάρτησης που υφίσταται μεταξύ του θύματος και του δράστη, είτε λόγω της εξουσίασης και παρακράτησης των νομιμοποιητικών εγγράφων του θύματος, τελικώς κάμπει τη βούλησή του, ενώ στην κατάχρηση εξουσίας εμπίπτουν συνήθως οικείοι του θύματος, στο οποίο έχουν υποχρέωση ή το εμπιστεύονται.

Στην παράγραφο 2 του άρθρου, εισάγονται άλλες δύο μορφές απόσπασης της συναίνεσης του θύματος και αυτό είναι είτε με τη χρήση απατηλών μέσων είτε με παράσυρση του θύματος με εκμετάλλευση της ευάλωτης θέσης του. Στον ΠΚ η συναίνεση προβλέπεται ως λόγος άρσης του αδίκου στο έγκλημα της απλής σωματικής βλάβης, ωστόσο δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι συμβαίνει το ίδιο κατ' αναλογία και σε άλλα εγκλήματα, ιδιαίτερα αυτά που προσβάλλουν το έννομο αγαθό της ανθρώπινης αξιοπρέπειας. Στην περίπτωση της εμπορίας ανθρώπων, η συναίνεση του θύματος αποτελεί την λανθασμένη βούλησή του, η οποία διαμορφώθηκε κατόπιν χρήσης απατηλών μέσων από τον δράστη. Πιο συγκεκριμένα, στο πλαίσιο της εμπορίας, ο δράστης συνήθως κατά την στρατολόγηση του θύματος, παρουσιάζει μια αλλοιωμένη πραγματικότητα στο θύμα, ώστε να το πείσει να συναινέσει στην μεταφορά του, συμφωνώντας σε όρους που δεν γνωρίζει εκ των προτέρων.

Σχετικά με την εκμετάλλευση της ευάλωτης θέσης του θύματος, προκύπτει σαφώς ότι αποτελεί άλλον έναν όρο που έχει εισάγει αυτούσιο ο Έλληνας νομοθέτης από το Πρωτόκολλο του Πατέρμο, όπως επίσης και η Οδηγία¹⁷⁸ και ο οποίος χαρακτηρίζεται ως ασαφής. Έχει γίνει μια πρώτη ανάλυση και ερμηνεία της εν λόγω έννοιας στην Οδηγία, η οποία όπως ήδη αναφέρθηκε στην οικεία παράγραφο ανωτέρω, εννοεί ως ευάλωτη θέση αυτήν που το θύμα, επιλέγει να θέσει εαυτόν και άρα και την προσωπική του ελευθερία στην εξουσία του δράστη, καθώς δεν έχει άλλη ελεύθερη επιλογή. Η αλλαγή που επήλθε στη συγκεκριμένη παράγραφο με την αλλαγή του ΠΚ, είναι σημαντική καθώς στην προηγούμενη μορφή της η διάταξη περιείχε πιο περιγραφικούς και επεξηγηματικούς όρους, ήτοι προσδιόριζε τον τρόπο

¹⁷⁸ 2011/36/ΕΕ

παροχής συναίνεσης «με υποσχέσεις, δώρα, πληρωμές ή παροχή άλλων ωφελημάτων». Ο όρος ευάλωτη θέση, ήδη από την Έκθεση στο σχέδιο Νόμου 3064/2002 έχει υποστηριχτεί ότι θα δημιουργήσει ερμηνευτικά προβλήματα, καθώς το περιεχόμενό του είναι αφηρημένο και περιέχει αξιολογικά χαρακτηριστικά. Υποστηρίζεται ότι η εκμετάλλευση της ευάλωτης θέσης του θύματος, ενέχει γνώση από την πλευρά του τελευταίου σχετικά με την σεξουαλική ή οποιαδήποτε εκμετάλλευση που θα υποστεί και συναινεί, καθώς η ευάλωτη θέση στην οποία βρίσκεται δεν του επιτρέπει καμία άλλη επιλογή. Σχετικά με τον όρο παρασύρει, ο νομοθέτης θέλησε να αναφερθεί σε όλες τις ενέργειες που έχουν ως στόχο να καταπείσουν το θύμα, ώστε τελικώς να το παγιδεύσουν σε επιλογές που διαφορετικά δεν θα έκανε. Η νομολογία έχει δεχτεί ότι *«παρασύρει σημαίνει ενεργείας που αποσκοπούν να πείσουν ένα πρόσωπο να επιδοθεί εις την πορνεία, που πιθανότατα δεν θα προέβαινε άνευ των ενεργειών αυτών»*.¹⁷⁹ Επομένως, ο δράστης θα πρέπει να εκμεταλλευτεί την ευάλωτη θέση του θύματος, η οποία νομολογιακά έχει κριθεί ότι θα θεωρούνται τα άτομα που βρίσκονται για μακρό χρονικό διάστημα σε κατάσταση αστεγίας και αντιμετωπίζουν τεράστια οικονομικά προβλήματα και ως τέτοια συνήθως χαρακτηρίζονται τα άτομα που βρίσκονται παρανόμως σε μια χώρα με σκοπό τον βιοπορισμό τους.¹⁸⁰

Υποκειμενική υπόσταση

Η διατάξεις των παραγράφων 1 και 2 του άρθρου 323Α ΠΚ, τυποποιούν ένα αδίκημα υπερχειλούς υποκειμενικής υπόστασης, που σημαίνει ότι για την τυπική πραγμάτωση του εγκλήματος της εμπορίας, απαιτείται αυτή να τελείται με σκοπό την εκμετάλλευση (με τους τρόπους που αναφέρονται στην παράγραφο 5), ακόμα και αν αυτή δεν πραγματοποιηθεί. Ο δόλος που απαιτεί επομένως η αντικειμενική υπόσταση των παραγράφων 1 και 2 είναι ο δόλος κάθε βαθμού που περιλαμβάνει τη γνώση και βούληση της πραγματώσεως των περιστατικών που συνθέτουν την αντικειμενική υπόσταση. Σε ό,τι αφορά στην παράγραφο 6, ο δόλος που απαιτείται είναι

¹⁷⁹ ΣυμβΕφα01578/2005, ΠΧρ2007, σελ. 165

¹⁸⁰ ΑΠ 326/2007, ΠΧρ2008, σελ.46

τουλάχιστον ο αναγκαίος δόλος, καθώς ο νομοθέτης απαιτεί την «εν γνώσει» τέλεση της πράξης.

6.2. Η Προστασία της ανηλικότητας

Στην παράγραφο 4 προβλέπεται η ποινικοποίηση των πράξεων που περιγράφονται στην παράγραφο 1 του άρθρου 323Α ΠΚ, όταν οι πράξεις αυτές στρέφονται κατά ανηλίκου. Το περιεχόμενο της διάταξης περιγράφει ένα ιδιώνυμο έγκλημα, καθώς για την επέλευσή του δεν απαιτείται η συνδρομή όλων των στοιχείων της βασικής πράξης, επομένως δεν θεωρείται παραλλαγή του βασικού εγκλήματος.¹⁸¹ Ο νομοθέτης εισήγαγε την διάταξη αυτή, ακολουθώντας τις επιταγές του Πρωτοκόλλου και των Οδηγιών, καθώς δεν απαιτείται ο δράστης να μετέλθει των μέσων που τυποποιούνται στις παραγράφους 1 και 2, καθώς ο ανήλικος θεωρείται ότι δεν έχει την δικαιοπρακτική ικανότητα να συναινέσει, σε οποιαδήποτε πράξη πόσο μάλλον όταν αυτή αφορά την προσβολή της αξιοπρέπειάς του. Με τον τρόπο αυτό η στοιχειοθέτηση του εγκλήματος της εμπορίας κατά ανηλίκου καθίσταται πιο εύκολη, αφού αποφεύγεται η υποχρέωση απόδειξης του μέσου με σκοπό την εκμετάλλευση, που θεωρείται εκ των πραγμάτων δύσκολη διαδικασία. Ο νομοθέτης στο δεύτερο εδάφιο εισάγει τη διακεκριμένη μορφή του εγκλήματος της στρατολόγησης ανηλίκου με σκοπό τη χρησιμοποίησή του σε ένοπλες επιχειρήσεις, διατηρώντας όμως τα μέσα που περιγράφονται στις προηγούμενες δυο παραγράφους.

7. Συμπερασματική αξιολόγηση

Εκ των ανωτέρω και σύμφωνα με την αναφορά της GRETA¹⁸², προκύπτει ότι η Ελλάδα έχει ακολουθήσει μια πολύπλευρη προσέγγιση με στόχο την ευθυγράμμιση της εθνικής νομοθεσίας με τα διεθνή πρότυπα, την ενίσχυση της προστασίας των θυμάτων και τον εξορθολογισμό των προσπαθειών κατά της εμπορίας ανθρώπων σε διάφορους τομείς. Η Ελλάδα έχει προβεί σε σημαντικές νομικές μεταρρυθμίσεις για να διασφαλίσει ότι οι νόμοι της είναι σε πλήρη συμμόρφωση με τη Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για τη Δράση κατά της Εμπορίας Ανθρώπων. Αυτές οι προσαρμογές αφορούν τον Ελληνικό Ποινικό Κώδικα και περιλαμβάνουν έναν

¹⁸¹ Συμεωνίδου Καστανίδου Ε.(2020), σελ 196

¹⁸² Greta (2023), σελ. 6-12

ευρύτερο ορισμό της εμπορίας ανθρώπων για να συμπεριλάβει τη σεξουαλική εκμετάλλευση, αναγνωρίζοντας έτσι την πολύπλευρη φύση των εγκλημάτων εμπορίας ανθρώπων. Επιπλέον, η αρχή της μη τιμώρισης των θυμάτων έχει ενισχυθεί στο νομικό σύστημα, αναγνωρίζοντας ότι τα θύματα εμπορίας συχνά διαπράττουν εγκλήματα υπό εξαναγκασμό. Αυτή η αρχή είναι καίριας σημασίας για την προστασία των θυμάτων από τη δίωξη για πράξεις που αναγκάστηκαν να διαπράξουν ως άμεσο αποτέλεσμα της εμπορίας.

Ωστόσο, παρά τη σημαντική πρόοδο που έχει σημειωθεί, ορισμένες προκλήσεις εμποδίζουν την πλήρη αποτελεσματικότητα των προσπαθειών της Ελλάδας κατά της εμπορίας ανθρώπων. Πιο συγκεκριμένα, σε ό,τι αφορά στα παιδιά, η Ελλάδα θα πρέπει να ενισχύσει και να βελτιώσει τις διαδικασίες προληπτικής αναγνώρισης θυμάτων εμπορίας και παροχής κατάλληλης βοήθειας σε αυτά, δίνοντας έμφαση στα ασυνόδευτα παιδιά μεταναστών και παιδιά από κοινότητες Ρομά. Επιπλέον, είναι απαραίτητο να διασφαλιστεί ότι οι ελληνικές αρχές δεν θα πρέπει να εξαρτούν την ταυτοποίηση των θυμάτων από την μαρτυρική κατάθεση του θύματος και από τη θέλησή του να συνεργαστεί με τις Αρχές, με την εφαρμογή προληπτικών στρατηγικών ταυτοποίησης, ιδιαίτερα σε τομείς υψηλού κινδύνου και μεταξύ ευάλωτων πληθυσμών. Απαραίτητο στοιχείο είναι η ενίσχυση της συνεργασίας μεταξύ των αρχών επιβολής του νόμου, των επιθεωρητών εργασίας, των κοινωνικών υπηρεσιών και των ΜΚΟ για τη διευκόλυνση της έγκαιρης αναγνώρισης και της πρόσβασης σε υπηρεσίες υποστήριξης. Τέλος, δέον να υπογραμμιστεί ότι μολονότι η Ελλάδα έχει εφαρμόσει ένα ευρύ φάσμα προγραμμάτων κατάρτισης για επαγγελματίες σε διάφορους τομείς, με στόχο να ενισχύσει την ικανότητά τους να εντοπίζουν και να βοηθούν τα θύματα της εμπορίας ανθρώπων, εντούτοις οι δικαστικές Αρχές είτε καθυστερούν να ταυτοποιήσουν τα θύματα, λόγω έλλειψης επαρκών αποδεικτικών στοιχείων, όπως συνέβη στην περίπτωση της υπόθεσης L.E. v Ελλάδας· είτε, στις περιπτώσεις που ασυνόδευτοι ανήλικοι κατηγορούνται ως διακινητές, δεν προβαίνουν σε περαιτέρω ενέργειες, ώστε να διαπιστώσουν εάν οι φερόμενοι ως κατηγορούμενοι είναι τελικώς θύματα εμπορίας ανθρώπων.

Επίλογος

Είκοσι δύο χρόνια έχουν περάσει από την υιοθέτηση του Πρωτοκόλλου του Παλέρμο, που για την υπογραφή του τελικού κειμένου χρειάστηκαν 2 χρόνια σκληρού λόμπινγκ και διαπραγματεύσεων. Πέρα από την εννοιολογική σύγχυση που έχει επικρατήσει αλλά και τις αποκλίσεις ως προς τους ορισμούς που έχουν υιοθετηθεί, η υιοθέτηση περιφερειακών μέσων αποτελεί απόδειξη μιας ευρείας δέσμευσης για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων και την έγκριση του Πρωτοκόλλου του Παλέρμο ως το κατάλληλο πλαίσιο για την αντιμετώπιση του φαινομένου της εμπορίας ανθρώπων. Η εξέλιξη στον τομέα αυτόν ήταν σημαντική, καθώς αυτό που κάποτε θεωρούνταν έγκλημα που θυματοποιούσε τις γυναίκες για σεξουαλικές μορφές εκμετάλλευσης, τώρα γίνεται ευρέως κατανοητό ως έγκλημα που μπορεί να επηρεάσει οποιονδήποτε σε ένα ευρύ φάσμα σκοπών εκμετάλλευσης. Το ειδεχθές αυτό έγκλημα της εμπορίας ανθρώπων, όπως είδαμε παραβιάζει και καταπατά σειρά θεμελιωδών δικαιωμάτων του ανθρώπου, ανεξαρτήτως φύλου, ηλικίας ή εθνικότητας, καθιστώντας την καταπολέμησή του προτεραιότητα όλων των κρατών παγκοσμίως.

Όπως ήδη αναλύθηκε, η εμπορία ανθρώπων εξακολουθεί να αποτελεί μείζον πρόβλημα διεθνώς και παρά το γεγονός ότι έχει γίνει τεράστια πρόοδος από άποψη θέσπισης νομοθετημάτων και δέσμευσης σε παγκόσμιο επίπεδο για την καταπολέμησή της, εντούτοις η εμπορία ανθρώπων παραμένει μια προσοδοφόρα εγκληματική δραστηριότητα, με αυξανόμενους ρυθμούς ανάπτυξης. Ο ILO εκτιμά ότι η καταναγκαστική εργασία από μόνη της παράγει περίπου 150 δισεκατομμύρια δολάρια σε παράνομα κέρδη ετησίως και πολλά περισσότερα που δεν μπορούν να ανιχνευθούν, εξαιτίας του ξεπλύματος μαύρου χρήματος.¹⁸³ Έχει ήδη αναφερθεί η πολυμορφία της εμπορίας ανθρώπων, η οποία προσαρμοζόμενη στις οικονομικές και στις διεθνείς εξελίξεις, αλλάζει συνέχεια μορφή και τρόπους δράσης. Η διεθνής κοινότητα αναμένει ότι θα υπάρξει αύξηση του φαινομένου της εμπορίας ανθρώπων με στόχο την εργασιακή και σεξουαλική τους εκμετάλλευση μετά την πανδημία COVID-19, της οποίας οι επιπτώσεις στην οικονομία θα έχει ως αποτέλεσμα την

¹⁸³ International Labor Organization. (2014). Profits and Poverty: The Economics of Forced Labor, διαθέσιμο στο www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---declaration/documents/publication/wcms_243391.pdf

ζήτηση φτηνών εργατικών χεριών και αλλαγή του πλαισίου σχετικά με την πορνεία, η οποία από τον δρόμο πέρασε σε ιδιωτικές κατοικίες, καθιστώντας την αναγνώριση και προστασία των θυμάτων ακόμα δυσχερέστερη. Έτσι, έχει καταστεί σαφές ότι η επιτυχής αντιμετώπιση του φαινομένου της εμπορίας ανθρώπων δεν μπορεί να προκύψει μόνο από την αυστηροποίηση των ποινών κατά των δραστών και την δίωξη των εγκληματιών. Οι κυβερνήσεις θα πρέπει να αντιμετωπίσουν τη φτώχεια, την υπανάπτυξη και την έλλειψη ίσων ευκαιριών στις χώρες προέλευσης και να ευαισθητοποιήσουν το κοινό. Αυτό σημαίνει επένδυση σε ανθρώπους - στην εκπαίδευση και τις θέσεις εργασίας, ως μέρος συστημικών λύσεων που επιδιώκονται με αλληλεγγύη, με υποστήριξη κυρίως στις αναπτυσσόμενες χώρες.¹⁸⁴

Αναντίρρητα η εμπορία παιδιών με σκοπό τη σεξουαλική εκμετάλλευση, την πορνεία, την αναγκαστική εργασία και την παράνομη εμπορία οργάνων αποτελούν σοβαρές παραβιάσεις των δικαιωμάτων των παιδιών, καθιστώντας τα προτεραιότητα λόγω της εγγενούς ευαλωτότητάς τους, πολλώ δε μάλλον όταν σε αυτή την ήδη ευάλωτη κατηγορία προστίθεται επίσης και το χαρακτηριστικό του ασυνόδευτου ή χωρισμένου ανηλίκου αιτούντα άσυλο ή μετανάστη. Παρά τη μείωση, όμως, των αφίξεων ασυνόδευτων ανηλίκων στην ΕΕ, «το επίπεδο προστασίας τους δεν βελτιώθηκε σχεδόν καθόλου».¹⁸⁵ Η ετήσια ανασκόπηση της υπηρεσίας για τη μετανάστευση και το άσυλο του 2018 απηχούσε αυτήν την ανησυχία: παρά τους χαμηλότερους αριθμούς αφίξεων, «η πρόοδος έχει υπάρξει αργή όσον αφορά την αντιμετώπιση των κενών σχετικά με την επιτροπεία των ασυνόδευτων ανηλίκων και την παροχή επαρκούς αριθμού θέσεων διαμονής κατάλληλων για τις ιδιαίτερες ανάγκες τους».¹⁸⁶ Καθίσταται εμφανές ότι πρέπει να δοθεί έμφαση από την πλευρά της πολιτείας σε μέτρα όπως η εκστρατεία ενημέρωσης των θυμάτων με στόχο την πρόληψη και τη καταπολέμηση του φαινομένου, η επιμόρφωση, του προσωπικού και αναβάθμιση των υποδομών φιλοξενίας, καλύτερο συντονισμό της πολιτείας για την έγκαιρη αναγνώριση και

¹⁸⁴ UNODC 2000, GLOBAL REPORT ON TRAFFICKING IN PERSONS, [GLOTiP 2020 15jan web.pdf \(unodc.org\)](#)

¹⁸⁵ FRA, Migration to the EU: Five Persistent Challenges, Vienna: FRA, 2018, σελ. 14.

¹⁸⁶ FRA, Beyond the Peak: Challenges Remain, but Migration Numbers Drop, Annual review 2018, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2019, σελ. 4.

προστασία των θυμάτων που είναι κυρίως ευάλωτες ομάδες καθώς επίσης και πρόληψη και η καταπολέμηση της έμφυλης και ενδοοικογενειακής βίας και στήριξη των θυμάτων σε δομές φιλοξενίας, μέσω συντονισμένων δράσεων όλων των φορέων. Ωστόσο, αποτελεί ακόμα πρόκληση ο περιορισμός και η καταπολέμηση της εμπορίας στο πλαίσιο της μετανάστευσης, με αποτέλεσμα να είναι απολύτως αναγκαία η εξεύρεση μιας νομοθεσίας πιο ευνοϊκής σχετικά με την νόμιμη και ελεγχόμενη μετανάστευση, με στόχο την εκμηδένιση των παράνομων και επικίνδυνων οδών.

Συνολικά, η ανταπόκριση των κ-μ από άποψη νομοθεσίας και δράσεων είναι πολύ θετική για την πρόληψη και την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων και έχει εξασφαλιστεί ότι το επίπεδο ανταπόκρισης στην αντιμετώπιση αυτού του εγκλήματος δεν ήταν ποτέ υψηλότερο. Πολλά κ-μ ήδη προβλέπουν μακροχρόνιες ποινές στους καταδικασθέντες διακινητές και εμπόρους, τα επίπεδα ευαισθητοποίησης μεταξύ των αρχών επιβολής του νόμου και του δικαστικού σώματος έχουν αυξηθεί, ενώ τέλος, προτεραιότητα της έννομης τάξης είναι η παροχή προστασίας και η υποστήριξης στα θύματα εμπορίας. Αναφορικά με το νομικό και θεσμικό πλαίσιο της Ελλάδας, έχει σημειωθεί σημαντική πρόοδος, με τη θέσπιση συγκεκριμένων διατάξεων που ενισχύουν την προστασία των θυμάτων και την αντιμετώπιση της εμπορίας. Ωστόσο, υπάρχουν περιοχές που χρήζουν περαιτέρω βελτίωσης, όπως ενδεικτικά η βιώσιμη χρηματοδότηση των αντιμετρήσεων, η εκπαίδευση των εμπλεκόμενων επαγγελματιών, η συλλογή και ανάλυση δεδομένων, η αποτελεσματική ταυτοποίηση και υποστήριξη των θυμάτων και η πρόληψη της εργασιακής εκμετάλλευσης.

Συμπερασματικά, η ιστορική ανάλυση της εμπορίας παιδιών και του λαθρεμπορίου αποκαλύπτει τόσο την επιμονή αυτών των ζητημάτων όσο και την πρόοδο που έχει σημειωθεί στην αντιμετώπισή τους. Προχωρώντας προς τα εμπρός, είναι ζωτικής σημασίας οι διεθνείς και τοπικές προσπάθειες να συνεχίσουν να εξελίσσονται, εστιάζοντας στην πρόληψη, την προστασία και την παροχή υποστηρικτικών υπηρεσιών στους επιζώντες. Η εκπαίδευση, η οικονομική ανάπτυξη και οι νομικές μεταρρυθμίσεις αποτελούν βασικές συνιστώσες μιας ολιστικής προσέγγισης για την εξάλειψη της εμπορίας και παράνομης διακίνησης ανηλίκων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ

- Δημήτραινας Γ., (2003), Η καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων μετά το ν. 3064/2002 (Δογματικές και ερμηνευτικές επισημάνσεις), σε: Εταιρία Νομικών Βορείου Ελλάδος, Ο νέος νόμος 3064/2002 για την εμπορία ανθρώπων, Εκδόσεις Σάκκουλα., σελ 116
- Καλαβρός, Γ., & Γεωργόπουλος, Θ. (2013). Το Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Ουσιαστικό Δίκαιο τ. II, 2'1έκδοση.
- Καραδήμα, Σ., Παπαντωνίου, Ε. και Χρυσομάλλης Χ., Trafficking Smuggling Από τον Ορισμό στην Πράξη.
- Κυριαζή, Τ. (2010). Εμπορία Ανθρώπων, Διεθνές και Ευρωπαϊκό Δίκαιο Προστασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Κωστάρας, Α. (2019). Ποινικό Δίκαιο - Έννοιες και Θεσμοί του Γενικού Μέρους (3η έκδοση). Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Κωστάρας, Α. (2020). Ποινικό Δίκαιο – Επιλογές Ειδικού Μέρους (4η έκδοση). Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, σελ.392
- Μανωλεδάκης Ι., (1998) Το έννομο αγαθό ως βασική έννοια του Ποινικού Δικαίου, Εκδ. Σάκκουλα.
- Μαργαρίτης Λ. Σχέδιο νόμου «για την καταπολέμηση την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων και την αρωγή στα θύματα των εγκλημάτων οικονομικής εκμετάλλευσης και γενετήσιας ζωής». Εύστοχες ρυθμίσεις ή άστοχες παρεμβάσεις; ΠοινΔικ 2002, 181 επ.
- Μυλωνόπουλος. Χ. (2020) Ποινικό Δίκαιο - Γενικό μέρος (2η έκδοση), Π. Ν. Σάκκουλας
- Συκιώτου, Α. (2003). Εμπορία ανθρώπων στα Βαλκάνια: θύμα, δράστης και κατασταλτικές στρατηγικές. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα.
- Συμεωνίδου Καστανίδου Ε.(2020) Εγκλήματα κατά προσωπικών αγαθών, 4η Έκδοση, σελ. 196
- Συμεωνίδου-Καστανίδου Ε. Εμπορία ανθρώπων: Ειδικά μέτρα αντιμετώπισης και προβλήματα εφαρμογής τους. ΠοινΔικ 2/2006
- Ταμιχτοή Ι., Το έγκλημα της παράνομης διακίνησης και εκμετάλλευσης ανθρώπων, ΠοινΔικ 2008, 1236 επ., ιδίως 1247

Χαραλαμπάκης Α. (2020) Ποινικός Κώδικας, Ερμηνεία κατ' άρθρο, Τόμος Δεύτερος, Νομική Βιβλιοθήκη., σελ 2.392

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

Aerts, S. (2020). Unaccompanied minors at risk: Preventing child trafficking. Brussels: EUCPN

Apap, J., Cullen, P., & Medved, F. (2002, September). Counteracting human trafficking: protecting the victims of trafficking. In European Conference on Preventing and Combating Trafficking in Human Beings, Brussels (pp. 18-20)

Askola, H. (2007). Violence against women, trafficking, and migration in the European Union. *European Law Journal*, 13(2), 204-217

Balan-Rusu, M. I., & Coman, V. L. (2013). Protecting Children Victims of Crimes of Human Trafficking in the EU. *Journal of Danubian Studies and Research*, Vol. 3, no. 2, pp. 58-64

Baird K., McDonald K. P., Connolly J. (2020). Sex trafficking of women and girls in a southern Ontario region: Police file review exploring victim characteristics, trafficking experiences, and the intersection with child welfare. *Canadian Journal of Behavioural Science/Revue canadienne des sciences du comportement*, 52(1), 8–17

Bauloz, C., McAdam, M., & Teye, J. (2022). Human trafficking in migration pathways: trends, challenges and new forms of cooperation. In M. McAuliffe & A. Triandafyllidou (Eds.), *World Migration Report 2022* (pp. 1-20). International Organization for Migration (IOM)

Bosma, A. & Rijken, C. (2016). Key Challenges in the Combat of Human Trafficking, Evaluating the EU Trafficking Strategy and EU Directive. *New Journal of European Criminal Law*, 7(3), p. 315-330

Brian, T., & Laczko, F. (2014). Fatal journeys: Tracking lives lost during migration.

Caparini, M. (2014). Human trafficking and organized crime. *Trafficking in Human Beings: Learning from Asian and European Experiences* (Singapore: Konrad Adenauer Stiftung, East Asian Institute, European Policy Centre, EU Centre in Singapore, 2014).

- Cimino, F. Mannu, D. (2020) 'Smuggling, Trafficking, and Exploitation among Unaccompanied Minors Arriving in Friuli Venezia Giulia from the Middle East', *Peace Human Rights Governance*, 4(3), 287-309
- D. B. Jansson (2019), *Modern Slavery: A Comparative Study of the Definition of Trafficking in Persons, The role of the Palermo Documents* (Chapter 4), *International Studies in Human Rights*, Leiden-Boston: Brill- Nijhoff, 110
- Derluyn, I., Lippens, V., Verachtert, T., Bruggeman, W., & Broekaert, E. (2010). Minors travelling alone: a risk group for human trafficking?. *International migration*, 48(4), 164-185
- Digidiki, V., J. Bhabha, K. Connors, H. Cook, C. Galez-Davis, C. Hansen, M. Lane, S. Laursen and L. Wong. (2023). *From Evidence to Action: Twenty years of IOM child trafficking data to inform policy and programming*. FXB Center for Health and Human Rights at Harvard University, Boston and International Organization for Migration (IOM), Geneva
- Emke-Poulopoulos, I. (2001). *Trafficking in women and children: Greece, a country of destination and transit*
- Gallagher, A. (2001). Human rights and the new UN protocols on trafficking and migrant smuggling: A preliminary analysis. *Hum. Rts. Q.*, 23, 975
- Gallagher (2006), *Recent Legal Developments in the Field of Human Trafficking: A Critical Review of the 2005 European Convention and Related Instruments*, *European Journal of Migration and Law*
- Gallagher, A., & Holmes, P. (2008). Developing an Effective Criminal Justice Response to Human Trafficking. *International Criminal Justice Review*, 18(3), 318–343
- Gaspari, L. (2019). The International and European legal framework on human trafficking: an overall view. *DEP*, 40, 47-67
- Goździak, E. M., & Vogel, K. M. (2020). Palermo at 20: A retrospective and prospective. *Journal of Human Trafficking*, 6(2), 109-118
- Goodey, J. (2008). Human trafficking: Sketchy data and policy responses. *Criminology & Criminal Justice*, 8(4), 421-442
- Gromek-Broc, K. (2011). EU Directive on preventing and combating trafficking in human beings and protecting victims: Will it be effective?. *Nova et Vetera*, 20(64), 227-238.

- Guild, E. (2006). "Immigration and Criminal Law in the European Union: the Legal Measures and Social Consequences of Criminal Law in Member States on Trafficking and Smuggling in Human Beings". In *Immigration and Criminal Law in the European Union*. Leiden, The Netherlands: Brill
- Jordana Santiago, M. E: "The European Union Fight against Trafficking of Human Beings: Challenges of the Victim's Statute", *Paix et Sécurité Internationales*, num. 8, 2020, pp. 467-493
- Lelliott, J. (2017). Smuggled and trafficked unaccompanied minors: Towards a coherent, protection-based approach in international law. *International Journal of Refugee Law*, 29(2), 238-269
- Lucas, A., Ramsay, P., & Keen, L. (2019) 'No End in sight: the mistreatment of asylum seekers in Greece'
- Morrison, J., Director, E., & Crosland, B. (2000). The trafficking and smuggling of refugees: the end game in European asylum policy? (p. 58). Geneva: UNHCR.
- Milivojevic, S., & Pickering, S. (2013). Trafficking in people, 20 years on: Sex, migration and crime in the global anti-trafficking discourse and the rise of the 'Global Trafficking Complex'. *Current Issues in Criminal Justice*, 25(2), 585-60
- Koser, K. (2000). Asylum Policies, Trafficking and Vulnerability. *International Migration*, 38(3), 91–111
- Obokata, T. (2005). Smuggling of human beings from a human rights perspective: obligations of non-state and state actors under international human rights law. *International Journal of Refugee Law*, 17(2), 394-415
- Obokata, T., & Payne, B. (2012). Obokata, Tom and Payne, Brian (2012) Implementing Action against Trafficking of Human Beings under the TFEU: A Preliminary Analysis. *New Journal of European Criminal Law*, 298-320
- Pais, M. S. (2010). The protection of children from sexual exploitation Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the Sale of Children, Child Prostitution and Child Pornography. *The International Journal of Children's Rights*, 18(4), 551-566
- Raffaelli, R. (2009). The european approach to the protection of trafficking victims: the Council of Europe Convention, the EU Directive, and the Italian Experience. *German Law Journal*, 10(3), 205-22

- Rijken, C. (2009). A human rights based approach to trafficking in human beings. *Security and Human Rights*, 20(3), 212-222
- Sampani, K. (2010). Human Trafficking (Sexual Slavery): Does the international legislation give a sufficient answer to a globally committed crime? Τμητικός τόμος Καλλιόπης Σπινέλη, Σάκκουλας 2010
- Salt, J. (2000). Trafficking and Human Smuggling: A European Perspective. *International Migration*, 38(3), 31–56
- Schrover, M. (2015). History of slavery, human smuggling and trafficking 1860–2010. In *Histories of transnational crime* (pp. 41-70). New York, NY: Springer New York
- Twomey, P. (2000). Europe's Other Market-Trafficking in People. *Eur. J. Migration & Law*, Vol 2, No 1

ΕΚΘΕΣΕΙΣ- ΕΡΕΥΝΕΣ

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟ ΚΑΙ ΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ, Έκθεση σχετικά με τη συνέχεια που δόθηκε στη στρατηγική της ΕΕ για την εξάλειψη της εμπορίας ανθρώπων και για τον καθορισμό περαιτέρω συγκεκριμένων δράσεων (τέταρτη έκδοση), COM/2017/728 final

ΈΚΘΕΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟ, ΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ, ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΩΝ, Έκθεση σχετικά με την πρόοδο που σημειώνεται στις ενέργειες για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων (τέταρτη έκδοση), COM/2022/736 final

ΑΠΟΦΑΣΗ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 19ης Ιουλίου 2002 για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων (2002/629/ΔΕΥ) <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32002F0629>

Δήλωση του εκτελεστικού διευθυντή του UNODC, Yury Fedotov στην Παγκόσμια Ημέρα του ΟΗΕ κατά της εμπορίας ανθρώπων – 30 Ιουλίου 2016

ΈΚΘΕΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟ, ΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ, ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΩΝ, Έκθεση σχετικά με την πρόοδο που σημειώνεται στις ενέργειες για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων (τέταρτη έκδοση, COM/2022/736 final

Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2007/116/EC , Σχετικά με δέσμευση της εθνικής περιοχής αριθμοδότησης που αρχίζει με «116» για εναρμονισμένους αριθμούς που αφορούν εναρμονισμένες υπηρεσίες κοινωνικού ενδιαφέροντος

Ευρωπαϊκή Επιτροπή COM(2010) 213 final, Action Plan on Unaccompanied Minors (2010 – 2014)

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, COM (2012) 0286 final, Η στρατηγική της ΕΕ για την εξάλειψη της εμπορίας ανθρώπων 2012–2016.

ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ (ΕΕ) αριθ. 604/2013 ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 26ης Ιουνίου 2013 για τη θέσπιση των κριτηρίων και μηχανισμών για τον προσδιορισμό του κράτους μέλους που είναι υπεύθυνο για την εξέταση αίτησης διεθνούς προστασίας που υποβάλλεται σε κράτος μέλος από υπήκοο τρίτης χώρας ή από απάτριδα

Οδηγία 2012/29/EU του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για την καθιέρωση των ελάχιστων εγγυήσεων για τα δικαιώματα, την υποστήριξη και την προστασία θυμάτων εγκληματικών πράξεων. Διαθέσιμο στο <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32012L0029>

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΠΡΟΕΔΡΙΑΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΟΥ ΤΑΜΠΕΡΕ 15 ΚΑΙ 16 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1999. Διαθέσιμο στο <https://migration.gov.gr/wp-content/uploads/2020/06/1.-%CE%A0%CF%81%CF%8C%CE%B3%CF%81%CE%B1%CE%BC%CE%BC%CE%B1-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%A4%CE%AC%CE%BC%CF%80%CE%B5%CF%81%CE%B5-1999-el.pdf>

Συνθήκη Άμστερνταμ για την Ίδρυση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 97/C340/02

Υπηρεσία Έρευνας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, Vulnerability of unaccompanied and separated child migrants, Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο 2021, διαθέσιμο στο [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/690575/EPRS_BRI\(2021\)690575_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/690575/EPRS_BRI(2021)690575_EN.pdf)

Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Άρθρο 5, C 364, 18.12.2000, άρθρο 79 της ΣΛΕΕ και άρθρο 83 της ΣΛΕΕ.

Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings and its Explanatory

EU Policy Cycle - EMPACT | Europol (europa.eu)

European Migration Network, Approaches to Unaccompanied Minors Following Status Determination in the EU Plus Norway, Synthesis report, Brussels: European Commission, 2018, σελ. 9. Να σημειωθεί ότι στα ποσοστά αυτά δεν έχουν συμπεριληφθεί δεδομένα από την Ελλάδα.

Europol (2003) 'Crime Assessment — Trafficking of Human Beings into the European Union'

Europol (2015) The THB financial business model.
<https://www.europol.europa.eu/publications-documents/trafficking-in-human-beings-financial-business-model>

Europol, (2016), Situation Report Trafficking in human beings in the EU, DOCUMENT REF No: 765175, διαθέσιμο στο
https://www.europol.europa.eu/sites/default/files/documents/thb_situation_report_-_europol.pdf

Eurostat (2023) Annual asylum statistics, διαθέσιμο στο
https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Annual_asylum_statistics#Applications_by_unaccompanied_minors

FRA, Guardianship Systems for Children Deprived of Parental Care in the European Union: With a Particular Focus on Their Role in Responding to Child Trafficking, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2015, 21

Group of Experts on Action against Trafficking in Human Beings (GRETA). (2017). Report concerning the implementation of the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings by Greece: First evaluation round. Adopted on 7 July 2017.

Group of Experts on Action against Trafficking in Human Beings (GRETA). (2023). Report concerning the implementation of the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings by Greece - Second Evaluation Round. Adopted 18 November 2022.

- International Labor Organization. (2014). Profits and Poverty: The Economics of Forced Labor, διαθέσιμο στο www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---declaration/documents/publication/wcms_243391.pdf
- International Organization for Migration (IOM). (2015). Addressing Human Trafficking and Exploitation in Times of Crisis: Evidence and Recommendations for Further Action to Protect Vulnerable and Mobile Populations, διαθέσιμο στο Addressing Human Trafficking and Exploitation in Times of Crisis- Evidence and Recommendations for Further Action to Protect Vulnerable and Mobile Populations | December 2015 | IOM Publications Platform.
- Interpol, Types of human trafficking, The issues (interpol.int)
- Legislative Guide for the implementation of the Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons
- Report, Council of Europe Treaty Series, No. 197, 16.V.2005
- Report of the EU Parliament, Committee on Civil Liberties, Justice and Home Affairs Committee on Women's Rights and Gender Equality, Νοεμβριος 2010, PE442.887v02-00
- Report of the Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences, Ms. Radhika Coomaraswamy, on trafficking in women, - women's migration and violence against women
- Report of the Working Group on Contemporary Forms of Slavery, E/CN.4/Sub.2/2000/23
- The Authors. 2009. "Opinion of the Experts Group on Trafficking in Human Beings of the European Commission. On the revision of the Council Framework Decision of 19 July 2002 on combating trafficking in human beings." International Journal of Refugee Law 21(3): 508-15
- UN Committee on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families (CMW) (2016) 'Concluding observations on the initial report of Turkey', διαθέσιμο στο: <https://www.refworld.org/publisher,CMW,,TUR,5863c1d04,0.html>
- UN Convention Against Transnational Organized Crime.

UN General Assembly, Resolution 26/22, Preventing and Eliminating Child, Early and Forced Marriage, Report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, A/HRC/26/22 (2014)

Unicef Innocenti Research Centre, Handbook on the optional protocol on the sale of children, child prostitution and child pornography, february 2009

United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC) & UN Global Initiative to Fight Human Trafficking (UN.GIFT). (2009). Global Report on Trafficking in Persons

United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC). (2021). Global Report on Trafficking in Persons 2020. Vienna

UNODC, Part two, Legislative Guide for the implementation of the Protocol to prevent, suppress and punish trafficking in persons, especially women and children, supplementing the United Nations Convention against Transnational Organised Crime, σελ. 269 επ. Διαθέσιμο στο 04-50413_pre_pr (unodc.org).

UNODC, Global Report on Trafficking in Persons 2022 (United Nations publication, Sales no.: E.23.IV.1),

ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ

ΕΔΔΑ, Rantsev v. Cyprus and Russia, απόφαση της 7 ης Ιανουαρίου 2010

ΕΔΔΑ, Siliadin v. France, απόφαση της 26 Ιουλίου 2005

ΕΕ C 115 της 4.5.2010, σ. 1, The Stockholm Programme — An open and secure Europe serving and protecting citizens (europa.eu)

ΣυμβΠλημΚαλαμ 68/2011 ΠοινΔικ 2011,

ΣυμβΠλημΚαλαμ 56/2011 ΠοινΔικ 2012.

ΣυμβΠλημΑρτ 73/15 ΠοινΔικ 2015,

ΠοινΔικ 2008, σελ. 532 επ.,

ΑΠ 111/2005, ΠοινΛογ 2005

ΣυμβΠλημΧαν 48/2008, ΠοινΔικ 2010

ΣυμβΠλημΧαν139/2007, ΠοινΔικ 2007

ΣυμβΠλημΧαν 139/2007

ΣυμβΠλημΑθ 2648/2008,ΠοινΧρ 2009

ΣυμβΕφΑθ 1578/2005, ΠΧρ2007

ΑΠ 326/2007, ΠΧρ2008,